

Jupiter Borcoi * Nicolae Pandelică * Gheorghe Sarău

Limba și literatura rromani

pentru anul VIII de studiu

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o oxtoto siklōvipnasqo berś

Ministerul Educației
Cercetării și Inovării

unicef

unite for children

Jupiter Borcoi * Nicolae Pandelică * Gheorghe Sarău

Limba și literatura rromani

pentru anul VIII de studiu

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o oxtoto siklövipnasqo berś

2009

București: Editura VANEMONDE

Manualul a apărut, ca material școlar auxiliar, în cadrul parteneriatului dintre Ministerul Educației, Cercetării și Inovării și Reprezentanța UNICEF în România. Manualul respectă competențele, cerințele și conținuturile din programa școlară de clasa a VIII-a.

Referenți:

Ionel Cordovan, prof. de limba rromani și metodist rrom, în județul Bihor

Elena Motaș, prof. de limba rromani și inspector rrom, în județul Iași

Autori: **Jupiter Borcoi, Nicolae Pandelică, Gheorghe Sarău**

Ilustrații și copertă: pictorul rrom **Eugen Raportoru**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BORCOI, JUPITER

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o oxtoto

siklövipnasqo berś / Jupiter Borcoi, Nicolae Pandelică,

Gheorghe Sarău. - București : Vanemonde, 2009

ISBN 978-973-1733-09-8

I. Pandelică, Nicolae

II. Sarău, Gheorghe

811.214.58(075.33)

Layout: Victoria Dumitrescu

DTP: Dan Glăvan

ISBN 978-973-1733-09-8

Editura: VANEMONDE

Jupiter Borcoi * Nicolae Pandelică* Gheorghe Sarău

I rromani čhib thaj i literatūra vaś o oxtoto siklövipnasqo berś

*

Limba și literatura rromani pentru anul VIII de studiu

2009

București: Editura VANEMONDE

O RROMANO HÌMNO

GELEM, GELEM

1. Gelem, gelem lungone dromença,
Maladilem baxtale rromença,
A, rromalen, kaθar tume aven,
E caxrença, bokhale çhavença?
R.: *Haj, haj, rroma!len*
Haj, haj, çhava!len... (duj var)
2. Sasas vi man bari familia,
Mudardās la i kali legia.
Sarren çhindās, vi romen vi romnën,
Maškar lenθe vi tikne çhavorren.
R.: *Haj, haj, rromalen...*
3. Putar, Dev!la, te kale udara,
Te šaj dikhav mirre familia,
Palem ka 3av lungone dromença,
Thaj ka phirav baxtale rromença!
R.: *Haj, haj, rromalen...*
4. Opre, rom!a, si o vaxt akana,
Ajde mança sa e lumăqe rroma!
O kalo muj thaj e kale jakha,
Kamava len sar e kale drakha.
R.: *Haj, haj, rromalen...*

O JEKHTO ŠKOLAQO DĪVES

I Malika ažukerdās o jekhto školaqo dīves bare lošača. Voj si siklōvni anθ-i oxtoto klāsa thaj, kana agordel, kamel te ʒal anθ-o fòro licevosθe. Sa i rāt voj ċi sutās. Bešlās e jakhenča putarde thaj godīsardās pes školaθe. So kerela... so neve lila si te drabarel kadava berś? So kerdās i Ralūka, pesqi amalin, anθ-i vakānca? So gad te xurāvel texàra?

- Šun! Bašavel o bašno! Si texarin! Si te ʒav – phenel i čhajorri. Xutel sig anθar o sovthan, thovel pes, xulavel pesqe kale bala, liel e lilenqo gonorro.

- Lači texarin! Na si o časo, mirri čhajorrie, beś te xas, si tut kana te reses školaθe – phenel i daj.

- Na, na, si mūsaj te resav maj anglal školaθe, na si manqe bokh. Čumidav tut, daje! Thaj i Malika inklel p-o vudar sar i balval.

"Va, kadava berś si te siklōvav but mišto, phenel lokhes i čhajorri. Kadava berś avava i maj lači siklōvni anθar i škōla. Kodolesqe, si mūsaj te aresav školaθe anglal e kolaver siklōvne! Kon o jekhto resel školaθe avela vi o jekhto siklōvno anθar i klāsa" - godīsarel voj p-o drom.

- Lači texarin! - šunel palem amari siklōvni, kana resel paše e školaqo vudar.

- Lači vi tiri! Tha' tu kon san, ke na prinžanav tut?

- Sem i Simōna, thaj kadava milaj me thaj mirri famīlia avliām khate, anθ-o gav. Sem anθ-i oxtoto klāsa, thaj avilem maj anglal te prinžanav i škōla. Tu sar bučhos?

- Malika, amboldel pašmujēča i čhajorri.

Kana avilās e klasaqi siklārni, palal so akhardās e klasaqo katalògo, phenel:

- Sar tume dikhlen, kadava berś si tumen jekh nevi kolēga, i Simōna. Te phenas laqe, ke sam lošale te prinžanas la thaj ke si mištoavili anθ-i amari klāsa!

- Mišto avilān, Simōne! - phenen le čhave anθ-jekh vak.

- Mišto arakhlem tumen, amboldel voj, vi me sem but lošali te prinžarav tumen!

K-o agor e orenqo, i Simōna avel pašal pesqi amalin, i Malika, thaj pučhel la:

- Tu, kaj beśes? Ašti te ʒas le duj khere. Kana kames, sikavav tuqe kaj bešav me.

- Kamipnaça, tha' ... me si te maj beşav. Si man i òra e rromane çhibăqi. Sar dikhlăn, amenθe, anθ-i škòla, si vi rroma thaj siklòvas vi amari dajaqi çhib, i rromani. Kana kames, texàra, şaj te zas khethanes khere.

"Şaj ke si ververes. Kon inklela agoresθe anθar i škòla, *kodova* avela o jekhto siklòvno anθ-i pesqi klàsa" - godşarel i Malika.

I Simòna beşel, godşarel pes xancî thaj iril pes, paşasavindoj:

- Dikhes, xatårdem me vareso tuθe. Vi me zanav rromanes, tha' na siklilem školaθe, nùmaj khere dav dùmă rromanes mirre familiaça. Kamav te puçhav tut, şaj te avav vi me kē-l rromane çhibăqe çàsura?

- Sar te na? Mişto avilăn, Simòne! Me sem o sikărno rromane çhibăqo thaj şundem tumare dùmă. Av anθ-o rromano çhibăqo kabinèto. Ažukeras tut!...

Le duj çhaja inklen agoresθe anθar i škòla.

- Nakh angle, Simòne, te *cirdav* o vudar. Na maj si khonik školaθe.

- Nais tuqe!

P-o drom, i Malika maj puçhel:

- Simòna, tu zas licevosθe?

- Sar te na! Aves vi tu, na?

- Žav vi me!

(o Župter Borkoj)

LAVA MAŞKAR E LAVA...

cirdel o vudar – phandavel o vudar

del dùmă – vakărel – sborizel

xatărel – xaçarel

(o) *jekhto siklòvno* – kon siklòl so

maj laçhes.

kabinèto – klasaqi livni

kamipnaça – loşaça

klasaqo lil – katalògo

kodova – kodo

şundem – aşundem – dem kan

vakànca – školaqo çhinipen

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sosθar kamelas i Malika te resel i jekhto školaθe?
4. Tumen so ačara si tumen, vaj prinzanen, kana zan školaθe?
5. So siklile tume anθar e Malikaqi paramiçi?
6. Xramosaren jekh paramiçi anθar tumaro jekhto školaqo dīves!
7. Phen, xarnes, kadaja paramiçi tire kolegosqe!
8. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
9. Laçar e arakhle doşa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
10. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe kaj vov kerdās doş!

11. Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo e thana kaj tu kerdān doś!
12. Vakār tire kolegoça thaj alosar i maj šukar paramiçi anθar so tume xramosarde!
13. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumari paramiçi!
14. Sikaven thaj drabaren tumari paramiçi tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

Te anas amenqe godāθe!

1. Anθ-i rromani alfabèta si:

I. 34 bazutne grafème: **a, ä, b, c, é, éh, d, e, f, g, h, x, i, ï, j, k, kh, l, m, n, o, p, ph, r, rr, s, ś, t, th, u, v, ź, 3, w** (lenθar 3 si specìfiko balkanikane vokàle ä, ë, ï).

II. 3 postpozicionàlo grafème - **θ, -ç, -q** ("tikne", sosqe von inklön anθ-e lava nùmaj ka-o agor)

θ - [- **θe**] anθ-o kèzo lokatìvo

θ - [- **θar**] anθ-o kèzo ablatìvo

Drabaras:

θ = **t** - "laθar", "lesθar", "laθe", "lesθe" vaj

θ = **d** (numāj palal i grafèma "n") - "lenθar" "lenθe", "tumenθe" th. a.

ç = [- **çar**] vaj [- **ça**] anaθ-o kèzo sociatìvo vaś e živdisarde thaj bizivdisarde bută (thaj o kèzo instrumentàlo vaś e bizivdisarde bută)

Drabaras:

ç = **s** - "laça", "tuça", "leça", thaj

ç = **c** (rumunikanes ț) - palal i grafèma "n" - "lença", "tumença" th. a.

q = [- **qo** (-**qi**, -**qe**, -**qe**)] anθ-o kèzo genitìvo

[- **qe**] anθ-o kèzo datìvo

Drabaras:

q = **k** - "laqo", "lesqi", "lesqe" th. a.

q = **g** (kana si palal i grafèma "n") - "manqe", "lenqo", "lenqi", "lenqe".

III. Le diftòngurā: **ǣ** = ja (ia), **ǣ** = ij (ii), **ǣ** = jo (io), **ǣ** = ju (iu) - siklārñā, luludǣ, barǣl, terdǣvel th. a.

2. Anθ-i rromani čhibāqi morfològia ame siklŏvas kadala vakāripnasqe riga:

Le paruvale vakāripnasqe riga

- i navni
- o artìkulo
- i pašnavni (o adžektivo)
- i sarnavni (o pronòmbro)
- i ginavni (o numeràlo)
- i kernavni (o vèrbo)

Le biparuvale vakāripnasqe riga

- i postpozìcia
- i prepozìcia
- i phandavni (i konzùnkcia)
- i interžekcia

I pašparuvale vakāripnasqi rig

- i paškernavni (o advèrbo)

3. Sar vakăras lačhes? Na bistren kadala phenimata!

- Lačo dîves, rajni!e siklărni!e.	- Lači texarin, daje!
- Lačo dîves, čavorrea! len.	- Sar sutăn, mirro kamlo čavo?
- Mišto arakhlem tumen!	- Av meselăthe!
- Mišto avilăn!	- Kamav tuqe but sastimos thaj baxt!
- Fal man mišto te dikhav tumen!	- Te aves sasto-vesto!
- So keren, sen mišto?	- Mangav tut šukar te des vast man!
- Sar si tire dada?	- Sar te na, savorre ileça!
- Nais tuqe, si saste-veste!	- Ačh Devleça!
- Lien jekh skamin thaj bešen tele!	- 3a Devleça!

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren maj dur, tumare lavença, palal so tume drabarde o təksto!
 - a) I Malika kamel te resel maj anglal, školaθe, "sosqe..."
 - b) I Malika phenel e Simonaqe, ke voj na 3al khere, "sosqe si te..."
 - c) O siklărno rromane čhibăqo akharel la Simona te...
 - d) I Malika na sutăs..., sosqe...
 - e) I Simona kamel te...
2. Arakhen e muršikane thaj le zuvlikane navnă anθar o təksto!
3. Keren jekh khelipen palal kadava təksto! Na bistren te alosaren e rōlură palal le personăzură: i Malika, i Simona, o siklărno rromane čhibăqo, i daj, e klasaqi siklărni, le kolëgură th. a.
4. Keren duj grūpură, kaj te keren buti khethanes! Alosaren, maj palal, savo grūpo kerdăs e maj šukar rolosqo khelipen!

3ANENAS KE...?

- Anθ-i Rumūnia, anθ-e siklăripnasqo sistemo si:
 - maj but sar 26.800 čhave, so siklōven i rromani čhib, i histōria thaj e rromenqi kultūra, anθ-e škōle, thaj maškar lenθe 320 čhave siklōven anθ-i rromani čhib?
 - maj but sar 263.000 čhave, save prinzarden ke von si rroma?
 - 5 barōrră (anglešškōle), kaj le čavorre siklōven anθ-i rromani čhib?
 - opre-tele 450 siklărne vaš i rromani čhib, i historia thaj le rromenqi kultūra?
 - 42 inspëktorură vaš e rromenqo siklăripen?
- Von si koordinisarde kaθar o konsiliero vaš i rromani čhib thaj vaš e rroma anθ-i Dirëkcia le Minoriteturenqi ka-e Edukaciaqo, Rodipnasqo aj Inovaciaqo Ministëro?
- O 21 Februaro si o Maškarthemutno Dîves e Dajaqe Čhibăqo (UNESCO) / International Mother Language Day (UNESCO)

O RROMANO THEM

- Mami!e, ame, e rroma, kaθar avas? - pučhel i Amàlia.

I Agustina, i phuri daj, paśasal, dikhel karing i tikni čhajorri, phandel maj mišto o dikhlo p-e pesqo šero thaj phenel:

- Sar siklilăn vi tu, školaθe. Źanes ke, ka-i škòla, me arakhlem vi palal amari romani història. Me siklilem, kana me phirdem ka-i škòla, ke e rroma aven anθar o purano them Ìndia, tha' mirri daj maj phenelas manqe vi aver paramică. Phenava vi tuqe jekh!

"Varekana, anθ-jekh purano vaxt, le rromen sasas len lenqo them, palal sas dino kaθar o devel. Sode vaxt nakhlăs, fêri i phuv aștil te phenel. Kodole vaxtesθe, o tabòro sas p-i rig e paniesqi. Le càxre sasas jekh paše averesθe. Le murša astarenas mačhen vaj marenas e sivrăça o sastrin, thaj le zuvlă kenas xamos thaj arakhenas le čhavorrenθar thaj le phurenθar.

Anθ-jekh šukar milajesqo dïves, le drabarnă xatârde jekh baro pharimos:

- Le kale marutha čhorena bari xoli p-o amaro nămo! - phende von.

Ćacipnasθe, palal trin dïvesa, širdăs te marel jekh bari balval. Le Devla čhudine pani thaj jag p-i phuv sa i răt. Le grasta le rromenqe daranile, tha' e manuša, bare ileça, line len anθre k-e càxre. Texarinăθe, p-i vazi, sa sasas phagerdo.

- So kerasa akana? – pučhenas von.

- Le čhavorre si bokhale! - akharenas le rromnă.

- Na daran, na daran phendăs o maj phuro rrom, lenqo bulibășa. Astarasa mačhen anθar o pani Źi kana šukòla thaj šaj te xunavas palem i phuv.

Le manuša gele paniesθe, năvodurença, te astaren mačhen. Sar ke dăsas but brișind, thaj o pani sas užo, tha' nič jekh mačo na dikhelas pes.

PanŹ dïvesa rodine p-e plajină, khanćesqe. Khanikaj na sas so te xan, nič le manušen, nič le grasten.

- Si te keras vareso! - phende von.

- Thon e grasten vurdonenðe, ke zasa anða aver them te rodas xaben, zi kana thavdena le panã opral amari phuv! - akharel o Phuro.

Le rroma phirde but berša anða but thema vi phuvã anðar sa i lùmja. Phirenas e caxrença, açhavenas pen paše e panã vaj p-e vazã, xancĩ vaxt.

Kerenas vi butĩ, te kiden love. Laçharenas kakavã, petalonas grasten, laçharenas e vurdona, sikavenas e manušen sar te sastären le grasten thaj but aver. Palal maj but berša, kana kamle te irinen pen anð-o lenqo them, khonik na maj zanelas kaj si kadava than. Le drabarnã phende ke lenqo them sas lino panãnðar thaj ke si p-o sa vaxt xasarde.

O vaxt nakhlãs, thaj e rroma siklile te ziven avere thanenðe, tha' dikeren anða lenqo dĩ o purano than. Vi lenqi purani çhib thaj açara. Na bistarde nivar niç lenqe šukar gilã. Vi avdĩves e rroma roden penqo them, tha', zi kaj arakhena les, o them e rromenqo si kothe kaj dikhle i jekhto khamesqi dud.

(palemvakãripen kaðar o Žufter Borkoj palal o xramosaripen "O xasardo them" e Luminicaqo e Čoabasqi)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

maruth – nòro

tha' – ama

drabarni – zuvli so durdikhel angle,

kaj drabarel e baxtãqe lila

vazi – kìmpo

zivel – traisarel

o tàboro – o rromano khethanipen

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazìkanes!
3. So butĩ zanenas te keren e rroma?
4. Tume, so rromane dĩa zanen?
5. So siklile tume anðar e mamãqi paramiçi?
6. Sosðar patãn ke e rroma na maj arakhle penqo them?
7. So aver paramiçã zanen anðar le rromenqo phiripen?
8. Xramosar kadaja paramiçi, paruvindoj laqo agor!
9. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
10. Laçhar e arakhle doša anð-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
11. Vakãr tire kolegoça thaj alosar i maj šukar paramiçi anðar so tume xramosarde!
12. Laçharen khethanes le arakhle doša anðar tumari paramiçi!
13. Sikaven thaj drabaren tumari paramiçi tumare kolegurenqe thaj tumare siklãrnesqe!

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I. Te anas amenqe godăthe!

I NAVNI

I navni si e vakăripnasqi rig, savi anavărel zivutre, bută, naturaqe fenomênură.

Anθ-i rromani čhib i navni prinžanel le gramatikane kategorie:

- O ling
- O gin
- O kèzo
- O artikùlo

O ling. Anθ-i rromani čhib le navnă šaj te aven *ka-o muršikano ling* thaj *ka-o zuvlikano ling*. O nèutralo ling, sar anθ-i rumunikani čhib, na si rromane čhibăthe.

O gin. Anθ-i rromani čhib le navnă šaj te aven *ka-o jekhipen* vaj *ka-o butipen*.

O kèzo. Maj but sar anθ-i rumunikani čhib - kaj si 5 kèzură - anθ-i rromani čhib le navnă si len 8 kèzură:

- Nominatìvo
- Akuzatìvo
- Genitìvo
- Datìvo
- Lokatìvo
- Ablatìvo
- Sociativ-Instrumentàlo
- Vokatìvo

O ARTIKULO.

Anθ-i rromani čhib, o artìkulo bešel anglal i navni.

- *O definìto artìkulo:*

o ling	jekhipen	butipen
muršikano	o dad	e / le / ĭl / ol / āl / ēl dada
zuvlikano	i daj	e / le / ĭl / ol / āl / ēl daja

- *O bidefinìto artìkulo:*

o ling	jekhipen	butipen
muršikano	jekh čhavo	nìšte čhave
zuvlikano	jekh čhej	nìšte čheja

II. Te palemdikhas o datìvo!

O DATÌVO

1. Le muršikane navnă, so anavăren zivdisarde thaj bizivdisarde bută lien ka-o kèzo datìvo i desinènca:

- -es-qe, ka-o jekhipen
- -en-qe, ka-o butipen

O pučhipen vaš e *živdisarde* navnă:

- **kasqe?** "Dav i čar te xal e *grastesqe!*" / "Mukhav kadala lilorre e *čhavenqe!*"

O pučhipen vaš e *bizivdisarde* navnă:

- **sosqe?** "Marav jekh karfin e *vurdonesqe!*" / "Phandav le doră le *tiraxenqe!*"

O kèzo	živdisarde navnă, ka-o muršikano ling		bizivdisarde navnă ka-o muršikano ling	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
	o rrom	e rroma	o gav	e gava
	e rromes	e rromen	o gav	e gava
	e rromesqo	e rromenqo	e gavesqo	e gavenqo
	e rromesqi	e rromenqi	e gavesqi	e gavenqi
	e rromesqe	e rromenqe	e gavesqe	e gavenqe
	e rromesqe	e rromenqe	e gavesqe	e gavenqe
	e rromesqe	e rromenqe	e gavesqe	e gavenqe

2. Le zuvlikane navnă, so anavăren živdisarde thaj bizivdisarde bută, lien, ka-o kèzo dativo, i desinënca:

- **-ă-qe** (*-a-qe*) ka-o jekhipen
- **-ăn-qe** (*-an-qe-*) ka-o butipen

O pučhipen vaš e živdisarde navnă:

- **kasqe?** "Dav mirre cénă e *čhejaqe!*" / "Dav *guruvnăqe* te xal čar!"

O pučhipen vaš e bizivdisarde navnă:

- **sosqe?** "De pani e *čarăqe!*" / "Čorel pani e *luludănqe.*"

O kèzo	živdisarde navnă, ka-o zuvlikano ling		bizivdisarde navnă ka-o zuvlikano ling	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom.	i čhaj	e / äl čhaja	i phuv	e / le phuvă
Akuz.	e čhaja	e / äl čhajan	i phuv	e / le phuvă
Gen.	e čhajaqo	e čhajanqo	e phuvăqo	e phuvănqo
	e čhajaqi	e čhajanqi	e phuvăqi	e phuvănqi
	e čhajaqe	e čhajanqe	e phuvăqe	e phuvănqe
	e čhajaqe	e čhajanqe	e phuvăqe	e phuvănqe
Dat.	e čhajaqe	e čhajanqe	e phuvăqe	e phuvănqe

III. Te palem dikhas le aver kèzură!

Le navnă ka-o murşikano thaj ka-o zuvlikano ling, save anavăren bută:

O kèzo	navnă ka-o zuvlikano ling		navnă ka-o murşikano ling	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom	i meseli	e / le meselă	o gono	e / le gone
Akuz.	i meseli	e / le meselă	o gono	e / le gone
Gen.	e meselăqo	e meselănqo	e gonesqo	e gonenqo
	e meselăqi	e meselănqi	e gonesqi	e gonenqi
	e meselăqe	e meselănqe	e gonesqe	e gonenqe
	e meselăqe	e meselănqe	e gonesqe	e gonenqe
Dat.	e meselăqe	e meselănqe	e gonesqe	e gonenqe
Lok.	e meselăthe	e meselănthe	e gonesthe	e gonenthe
Abl.	e meselăthar	e meselănthar	e gonesthar	e gonenthar
Soc.-Instr.	e meselăça	e meselănça	e goneça	e gonença
Vok.	-	-	-	

Le zivdisarde navnă k-o murşikano thaj ka-o zuvlikano ling:

O kèzo	navni ka-o zuvlikano ling		navni ka-o murşikano ling	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom	i ruvni	e / le ruvnă	o mačo	e / le mače
Akuz.	e ruvnă	e / le ruvnăn	e mačes	e / le mačhen
Gen.	e ruvnăqo	e ruvnănqo	e mačesqo	e mačhenqo
	e ruvnăqi	e ruvnănqi	e mačesqi	e mačhenqi
	e ruvnăqe	e ruvnănqe	e mačesqe	e mačhenqe
	e ruvnăqe	e ruvnănqe	o mačesqe	o mačhenqe
Dat.	e ruvnăqe	e ruvnănqe	e mačesqe	e mačhenqe
Lok.	e ruvnăthe	e ruvnănthe	e mačesthe	e mačhenthe
Abl.	e ruvnăthar	e ruvnănthar	e mačesthar	e mačhenthar
Soc.-Instr.	e ruvnăça	e ruvnănça	e mačeça	e mačhença
Vok.	ruvni!e	e ruvnă!len	mače!a	mačhea!len

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren le zivdisarde thaj le bizivdisarde navnă anθar o təksto!
2. Pheren o tàbelo!

	o petàlo		i càxra		o mačo	
o gin → o kèzo ↓	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom.	o pètalo				o mačo	
Akuz.		e pètala				e mačhen
Gen.				e caxrenqo		
				e caxrenqi		
				e caxrenqe		
						
Dat.						
Lok.			e caxràθe			
Abl.					e mačhesθar	

3. Arakhen e laçe fòrme e lavenqe anθar e parantèze!

Le (rroma) lačharenas (kakavă), petalonas (grast), lačharenas (e vurdonen), sikavenas e (manuşenqo) sar te sastären le (grastenqe) thaj but aver.

Amaro purano (them) sas tasavdo (panănqe), anθ-jekh but purano (vaxt).

Le (rrom) dikeran anθa penqi (godi) o purano (thana) thaj vi i purani (čhibă) thaj (ačara).

Ame phenas (siklărnesqe) so rromane (dīli) śundăm amare (phurenqe).

3ANENAS KE...?

- anθ-i Rumùnia, palal o ginavipen anθar o berś 2002, nùmaj 535.250 manuša phende ke si rroma, kadja ke avelas ke si nùmaj 2,5% anθar sa le savorre manuša?
- le sociologikane rodimata phenen ke si maj but sar jekh miliðno, so avelas maşkar 4% thaj 6% anθar o gin le zenenqo le themesqe?
- le maşkarthemutne institùcie phenen ke si maşkar 1 thaj 1,5 miliðnură rroma, tha' le rromenqe śerutne thaj e rromane organizàcie vakăren ke si maşkar 2,5 thaj 3 miliðnură rroma? Tume, so patăn?

O VEŠORRO

/.../

- Daj!e, me zav zi p-o plajin k-i mami!

- 3a, mirri!e gugli!e, čhajorri!e, tha' te na bešes palem zi ka-i răt paramičănthe tire mamăça, ke, dikh, si te avel o brišind!

- Na, na, avav sig palpale!

I Larisa si siklōvni anθ-i oxtoto klāsa thaj dujvar p-o kurko 3al te dikhel so kerel pesqi mami. I phuri, bešel plajinesθe, ka-o agor le gavesqo, tha' i Larisa kamel but pesqe mamă, thaj na dikhel ke si pharo o drom.

- Misto arakhlem tut, mami!e.

- Mišto avilăn, mirri!e luludōrri!e. Dikh, xatārdem ke si te aves thaj kerdem tuqe mariklă kiraleça.

- Mmm, so lači si... phenel i Larisa, xandoj.

- Liem bakrānqo kiral kaθar o Vešorro...

- Kaθar???

I mami pašasal.

- O Vešorro si jekh phuro rrom, savo barărel bakră. Ažukăr xancĭ, thaj phenava tuqe lesqi paramiči...

... Anθ-jekh vaxt, anθ-jekh bibaxtalo režimo, dāsas muj sar savorre rroma te aven ingerde anθar o them, dur, anθ-jekh than but šundo savorrenθar, ka-o Bùgo, anθ-i Transnistria. But cirde atùnć e rroma, thaj me kamav te phenav tuqe i paramiči e Radosqi.

O Ràdo sasas jekh čhavorro opre-tele efta beršenqo, bilažutno, tha' savo sas prinzando maj but sar jekh lačo bašavno.

But lošale sasas lesqe dada leça, tha' vi maj but lošarenas pen kana kidenas pen aver rroma anθar o gav, te šunen les sar bašavel anθar i skripka.

Lesqo dad, o Kulaj, kerelas butĭ sar sastrări, thaj pašal o Ràdo maj sasas les pan3 aver čhavorre.

Akana, šunindoj o vak sar ke le kanrale, le šingale phirenas te lien e rromen kheral, o Kulaj, sig lās la romnā thaj le čavorren, vazdās len anθ-o vurdon thaj bi te maj dikhel palpale, telārdās karing o veš te *angaraven pen*.

Sar sas, sar na sas, tha', žandoj anθar o veš, anθ-jekh rāt, lās te del o brišind thaj, jekh p-o aver, jekh vešesqo balo, savo bašelas, daravdās e grasten, save, sar xastrajile e vurdonesθar, kerdine pen bidikhle anθ-o veš sar nište druna.

Bidaravno, o Kulaj, e tovereča, e čugnāča, e jagača, soča arakhlās, našavdās e bales, tha' akana ačhilāsas anθ-o veš bi grastenqo, thaj vi maj but, nič o Rādo na dikhlās pes khanikenθe.

Sa i rāt thaj o palutno dīves rodine e Rados, o dad thaj lesqe duj phrala maj bare, bi te bešen, tha' kadava sar kana dāsas anθ-i phuv.

Arakhle, maj palal, le grasten, thaj kamle - na kamle, le dukhavde ilenča gele maj dur. Thaj, čaćipnasθe, intāl o veš, anθ-jekh gavorro, amare manušes sasas les jekh amal, o šerutno manuš e gavesqo, savo na dās les p-el vasta le šingalenqe: "Man si man trebaipen lesθar, trebal man jekh sastrāri anθ-o gav" - phendāsas kadava.

Palal, so lošale sasas ke xastrajile e xanralenθar, kadja xolāriko sasas savorre anθar lenqi famīlia bi le Radosqo.

Maj sasas, dujvar, o Kulaj pesqe čhavenča thaj avere manušenča te roden e čavorres anθ-o veš, tha' khančesqe...

Kadja, nakhle enā dīvesa ži kana avel jekh phuro ka-o Kulaj thaj phenel:

- Rrom!a, šundem tire pharipnasθar! Te nakhes manθar p-o plajin. Iž, semas vešesθe te anav nište kašta thaj maladilem jekhe rajorreča. Akana si vov xanci nasvalo thaj sovel, tha' fal man ke kames te dikhes les.

Sig, sar i čirikli, areslās amaro rrom p-o plajin ka-o kher e phuresqo, thaj kana dikhlās e Rados živdo, e skripkača pašal lesθe, lās te xutel, te dīlavel, te khelel lošaθar, ke phenesas ke na si čačo...

O Rādo phendās palal kodoja, ke, palal so pelās anθar o vurdon, kana vazdās pes e skripkača angalāθe, rodās len thaj akhardās len, tha' khančesqe.

- Thaj so xalān tu enā dīvesa, mirre čhave!a, kaj sutān, so kerdān?

- Eee, phirdem so phirdem thaj arakhlem phabaja thaj xuxurra. Dikh, sas man o amnāri / jagalo manθe, astardem i jag thaj peklem len kadja sar dikhem tuθe. Palal kodoja, maladilem jekhe buznorrāča, but šukar, savi dās man thud.

- Va, va, maj phendās o čavo, dīvesesθe dušavas la, kadja sar siklilem e dajaθar, thaj rāte sovasas vi le duj te tatāras amen.

Kodola save šundine i paramiči e buznorrāča na dine patīv e Rados, tha' vov maj phenel vi avdīves so šukar nakhavdās pesqe lača anθ-o veš, enā dīvesa, ži kana te arakhel les o phuro.

Sa šunindoj i paramiči e čavorresqi, lesqe amala anθar o gav phende lesqe "Vešorro", thaj kadja ačhilās lesqo anav vi avdīves ...

(o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

amnàri – barr saveça astares i jag

režimo – politikano šerutnipen

šingalo – xanralo (bangi forma: *sig* – ìto

kanralo)

angaraven pen – garaven pen

bilazutno – so na lažal, kerel pherasa

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sosθar našlās o rrom anθ-o veś?
4. Sar xasardilo o Ràdo anθ-o veś?
5. So siklile tume anθar e Radosqi paramiçi?
6. Sosθar patān ke e rroma sasas ingerde ka-o Bùgo?
7. So aver paramiçā zanen anθar le rromenqo Dukhavipen / Samudaripen?
8. Xramosar kadaja paramiçi maj dur thaj phen so godšares ke maj kerde e rroma!
9. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
10. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
11. Vakār tire kolegoça thaj alosar i maj šukar paramiçi anθar so tume xramosarde maj dur!
12. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumari paramiçi!
13. Sikaven thaj drabaren tumari paramiçi tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. Te zorāras amare zanglimata!

I. O Ablatīvo

I desinēnca anθ-o kèzo ablatīvo si –**θar**, thaj si la o manaj / sēnso - "anθar" / "anθar kasθe" / "anθar sosθe".

O kèzo ablatīvo sikavel:

- Kasθar vaj kaθar lies vareso:

Tu lān **amalenθar**. / Voj lias **phralesθar**.

- Kaθar širdel i àkcia:

E rroma **gavenθar** telāren te zan anθ-o fōros.

- I komparàcia:

Voj si i maj šukar **laθar**. / Le čheja si maj šukar **raklānθar**.

- E akciaqi kàuza:

Von meren **bokhaθar**.

- O subijèkto vaj i butĩ so sikavel o lazav, i traś th.a.:

Te na daras **guruvenθar**.

- O subijèkto vaj i butĩ so kerel i àkcia:

O udar si putardo e **dadesθar**. / Le rroma sas naśavde **kanralenθar**.

- O subijèkto vaj i butĩ kasθar manges vareso vaj pučhes vareso:

Mang love **phralenθar!**

- O éhand / mòdo sar si kerdi i àkcia:

Von si phangle **vastenθar**.

1. E živdisarde navnà ka-o murśikano ling:

o kèzo	jekhipen	butipen
Nom.	o čhavorro	e / àl čhavorre
Akuz.	e čhavorres	e čhavorren
Gen.	e čhavorresqo	e čhavorrenqo
	e čhavorresqi	e čhavorrenqi
	e čhavorresqe	e čhavorrenqe
	e čhavorresqe	e čhavorrenqe
Dat.	e čhavorresqe	e čhavorrenqe
Lok.	e čhavorresθe	e čhavorrenθe
Abl.	e čhavorresθar	e čhavorrenθar

2. E biživdisarde navnà ka-o murśikano ling:

o kèzo	jekhipen	butipen
Nom.	o muj	e muja
Akuz.	o muj	e muja
Gen.	e mujesqo	e mujenqo
	e mujesqi	e mujenqi
	e mujesqe	e mujenqe
	e mujesqe	e mujenqe
Dat.	e mujesqe	e mujenqe
Lok.	e mujesθe	e mujenθe
Abl.	e mujesθar	e mujenθar

3. E zivdisarde navnă ka-o zuvlikano ling:

o kèzo	jekhipen	butipen
Nom.	i bakri	e bakră
Akuz.	e bakră	e bakrăn
Gen.	e bakrăqo	e bakrănqo
	e bakrăqi	e bakrănqi
	e bakrăqe	e bakrănqe
	e bakrăqe	e bakrănqe
Dat.	e bakrăqe	e bakrănqe
Lok.	e bakrăθe	e bakrănθe
Abl.	e bakrăθar	e bakrănθar

4. E bizivdisarde navnă ka-o zuvlikano ling:

o kèzo	jekhipen	butipen
Nom.	i rroj	e / äl rroja
Akuz.	i rroj	e rroja
Gen.	e rrojaqo	e rrojanqo
	e rrojaqi	e rrojanqi
	e rrojaqe	e rrojanqe
	e rrojaqe	e rrojanqe
Dat.	e rrojaqe	e rrojanqe
Lok.	e rrojaθe	e rrojanθe
Abl.	e rrojaθar	e rrojanθar

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen e lačhe fôrme e lavenqe anθar e parantèze!

O Vešorro, barărel (*le šukar bakră*).

I phuri daj kerdăs (*mariklenθe*) vaš (*i šukar čhajorri*) kana avela (*školaθe*).

(*Le phure rromen*) sas but dukhavde anθ-o Dujto Maškarthemutno Maripen.

I balval thaj o brišind daravden (*grastenθe*).

I phuri daj drabarel (*paramičănqe lil*).

2. Xramosaren maj dur anθ-o tàbelo:

	<i>i šukar čhej</i>		<i>o kalo bal</i>		<i>o barvalo raj</i>	
o gin → o kèzo ↓	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom.	...	le šukar čheja				
Akuz.						le barvale rajen
Gen.			e kale balesqo	...		
			e kale balesqi			
			e kale balesqe			
			e kale balesqe			
Dat.						
Lok.	e šukar čhejaθe					
Abl.					e barvale rajesθar	

3. Keren jekh esèvo, p-e duj - trin štartorresqe patrină, anθar e rromenqo zivipen, palal o Dujto Maškarthemutno Maripen! Te avel tumenqe maj lokhes, si mùsaj te vakären maj bute manušença, phurença anθar tumari familia thaj anθar tumaro komunitèto. Sa kadja, šaj te keren buti khethanes, tumare kolegurença kana xramosaren o esèvo!

3ANENAS KE...?

- o Kidipen vaš o nazistikano partìdo kaθar o Nürnberg dās e "Nürnbergikane Thamă" (i thami / i kris vaš o germanikano themutnipen, kaj te arakhel o rat vi o germanikano pativipen), legislàcia savi čhindās e bazutne xakaja kodolenqe, save na sasas germàncură vaj nordutne selăqe?
- anθ-o berś 1933, anθ-jekh prezidentosqi kris vaš o arakhipen e themesqo, e rroma sasas anavime sar "biuži sel" (Gaunerpopulation), so kerdās te aven but dukhavde kaθar e nazistură anθar i Germània thaj avere themenθar?
- anθ-i Rumùnia sas prinzardo o éacípen ke 36.000 rroma sas bičhalde anθ-i Transnìstria, sas mudarde, tha' o éáco gin le mulenqo na si zanglo?
- but rroma sas mudarde bi te avel kerdo lenqe vareso lilorro / dokumènto thaj kadja si te nakhavas len anθ-o gin le biprinzande manušenqo, le mulenqo, anθar o Dujto Maškarthemutno Maripen?

O GODĂVER ČHAVORRO

Sasas jekhvar trin rroma. Kadala trin rroma kerdesas bare ćorimata anθ-e penqe dīvesa. Anθ-jekh dīves, von thoven e jakha p-o jekh baro vi šukar kher thaj ćorde kothar jekh gono pherdo sovnakutne lovenća. Šunindoj amare trin rroma kã si rodinde le šingalenθar, godīsarde pen von te garaven o ćordo sovnakaj. Akana, kaj te garaven les?

Kadja, telārde von anθ-o veš. Kothe, arakhle jekhe phures, kaj živelas anθ-jekh kherorro. Amare trin ćora xatārdile e phureća te garavel lenqe love jekh pherdo berś.

Xramorsarde jekh kontrākto maškar penθe. Anθa lesθe phenelas pes kã na d-aštin te lien o sovnakaj le phuresθar ži kana ći avena sa le trin ćora khethanesθe. Dine laćho dīves e phuresqe thaj telārdine. Kana resle duje śela metrurenθe maj intāl, jekh anθar le trin ćora phenel:

- Vaj manqe, phrala!len, bistardem mirri kangli p-e phuresqi sinla!

- 3a palpale! - phenel jekh aver. Sigār, akana rātōl.

O jekhto ćor gelās parpale e phuresθe thaj phenel lesqe:

- Puhre!a, kerdām aver godīmos. Mirre amala kamen te garavas o gono e lovenća anθ-aver than.

O phuro godīsarel pes vi vov xancī thaj phenel:

- Sar? Paruvden tumare ginimata?

- Va! Kana ci patās, inkli avri thaj pućh len!

Inklel o phuro avri thaj pućhel:

- So phenen, te dav les?

Le anglutne duj ćora ambolden:

- De les, de les te avel sig!

O ćoxano ćor liel o gono thaj naśel leća. E kolaver duj ćora ažukeren so ažukeren thaj den godī kã lenqo amal aćhilo te piel vareso pimos e phureća, kodolesqe gele maj dur p-e penqe droma. Kana agordilo o berś, e ćora avile te mangel e phuresθar penqe love.

Amboldindoj o phuro phenel lenqe:

- Ma' na-i man love, dinem len tumenqe!

- Xoxaves, phure!a, amen ċi dān amen khanċ! Akharas tut anθ-i kris.

E krisāqo dasno puċhel e phures:

- Phure!a, si tut e love te des len?

- Na-i man. Kaθar?

- Ći žanav. Si tu šov dīvesa te rodes e love! Kana ċi arakhesa len, o phandaipen xal tut!

But xolārdo, o phuro telārdās karing o kher. So te kerel? Kaθar te liel e love? P-o drom, anglal lesθe inklel jekh ċhavorro. Pherasno, o ċhavorro puċhel e phures:

- Phure!a, sosθar san xolāvdo?

- Ža kaθar, tiknorre!a, na-i so te žanes tu.

O tikno ċi mukhel pes.

- Phen manqe, šaj te dav vast tut te na maj aves kadja xolāriko?

Dikhindoj kadā, o phuro vakārel e tiknoresqe sa i paramiċi. O tiknorro asal thaj bangārdinoj e phures phenel lesqe vareso e kanesθe. O phuro lošōl thaj telārel, asavindoj.

So phendās o ċhavoro e phuresqe?

Arakhena tume palal e Puċhimata thaj mangimata ka-o tēksto!

(o Nikolae Pandelikā)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

d-aštin – aštin

krisāqo dasno – o maj baro krisinitōri

godimos – godīsaripen

sinā-mesēli – skafedi

xolāvdo – xolārdo

kā – ke, so

PUĊHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TĚKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tēksto gāžikanes!
3. So siklile tume anθar kadaja paramiċi?
4. Xramosaren jekh esēvo palal i šerutni idēa vaj so tume siklilen palal so drabarden o tēksto!
5. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
6. Vakār tire kolegoça thaj alosar i maj šukar paramiċi anθar so tume xramosarde!
7. Laċharen khethanes le arakhle doša anθar tumare tēksturā!
8. Sikaven thaj drabaren tumaro tēksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

Arakhle i klidin e paramiċiaqi vaj na? Te na – dikhen kathe!

O ċhavoro phendās e phuresqe te prinžarel kā o sovnakaj si lesθe thaj ċi del les palpale ka-e duj rroma ži kana ċi avena sa le trin rroma khethanes, sar si xramome anθ-o kontrākto phandlo maškar lenθe. Kaj te arakhen von le trintone ċores, kaj našlās e lovença?

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

1. Te palemidikhas e diminutivură!

E substantivură si len kadala diminutivură:

muršikane navnă				zuvlikane navnă			
jekhipen		butipen		jekhipen		butipen	
gav	gav-orro	gava	gav-orre	len	len-ŏrri	lenă	len-ŏrră
dad	dad-orro	dada	dad-orre	bori	bor-ŏrri	boră	bor-ŏrră
raj	raj-orro	raja	raj-orre	daj	daj-orri	daja	daj-orră
naj	naj-orro	naja	naj-orre	baj	baj-orri	baja	baj-orră
salo	sal-orro	sale	sal-orre	sali	sal-ŏrri	sală	sal-ŏrră
gono	gon-orro	gone	gon-orre	dori	dor-ŏrri	doră	dor-ŏrră

Kasave agorimata d-ašti te aven len vi:

- *le adžektivură*

lolo > lolorro, lole > lolorre

loli > lolŏrri, loli > lolŏrră

- *le ginavnă*

trin > trinatorro

štar > štarorro

- *le paškernavnă / le adverbură*

dur > durorro

2. Te palemidikhas o vokativo!

E muršikane navnă anθ-o vokativo.

E *muršikane* navnă, save si len ka-o nominativo, k-o jekhipen, sar agorimata *jekh konsonànta*, i *paškonsonànta* -j, i *vokàla* -o vaj -i, i desinenca ka-o **vokativo**, ka-o *jekhipen*, si -(e)a (anθar o xarnăripen šaj te avel -a), thaj ka-o butipen i desinenca si -(e)a!le(n) n:

Nom.	Vok.	Nom.	Vok.
jekhipen - sap	sap(e)!a	saporro	saporr(e)!a
butipen - sapa	sap(e)a!le(n)	saporre	saporr(e)a!le(n)
jekhipen - rašaj	rašaj(e)!a	dòktori	doktor(e)!a, doktori!na
butipen - rašaja	rašaj(e)a!le(n)	dòktoră	doktor(e)a!le(n)

Kana le *zuvlikane* navnă si len, ka-o nominativo, k-o jekhipen, sar agorimata *jekh konsonànta*, i *paškonsonànta* -j, i *vokàla* -i vaj -a, i desinenca k-o **vokativo**, ka-o *jekhipen*, si -e, thaj ka-o butipen si i desinenca -ă!le(n) / -ea!le(n):

Nom.	Vok.	Nom.	Vok.
jekhipen - phen	phen!e	bakri	bakri!e
butipen - phenă	phenă!le(n)	daja	bakră!le(n)
jekhipen - sasuj	sasuj!e	žamba	žamb!e
butipen - sasuja	sasuja!le(n)	žambe	žambea!len,

3. E abstràkto navnă

Le abstràkto navnă šaj te avel len o agoripen **-pen** vaj **-mos**, sar si: *šukaripen* – *šukarimos*, *ternipen* – *ternimos*, *xramosaripen* – *xramosarimos*, *barvalipen* – *barvalimos*, *dukhavipen* – *dukhavimos*, *lošaripen* – *lošarimos* th. a.

i navni	o lošaripen		o lošarimos	
o kèzo	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom	o lošaripen	e lošarimata	o lošarimos	e lošarimata
Akuz.	o lošaripen	e lošarimata	o lošarimos	e lošarimata
Gen.	e lošaripnasqo	e lošarimatenqo	e lošarimasqo	e lošarimatenqo
	e lošaripnasqi	e lošarimatenqi	e lošarimasqi	e lošarimatenqi
	e lošaripnasqe	e lošarimatenqe	e lošarimasqe	e lošarimatenqe
	e lošaripnasqe	e lošarimatenqe	e lošarimasqe	e lošarimatenqe
Dat.	e lošaripnasqe	e lošarimatenqe	e lošarimasqe	e lošarimatenqe
Lok.	e lošaripnasθe	e lošarimatenθe	e lošarimasθe	e lošarimatenθe
Abl.	e lošaripnasθar	e lošarimatenθar	e lošarimasθar	e lošarimatenθar
Soc.	e lošaripnaça	e lošarimatença	e lošarimaça	e lošarimatença
Instr. / Vok.	-	-	-	-

Sar dikhel pes, ka-o butipen, le navnă so agorden pen anθ-o – *pen* vaj – *mos*, si len sa kodoja fòrma – *mata* (ka-o nominatìvo).

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren le diminutìvură, vaš le žuvlikane navnă, anθ-o vokatìvo, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen:
 - i čhej, i rakli, i phuri, i daj;
 - i bakri, i čirikli, i khajni, i gurvni;
 - i šukar rromni, i gudli mami;
 - i kali grastni, i parni čirikli.
2. Xramosaren e diminutìvură, vaš le muršikane navnă, ka-o vokatìvo, vi k-o jekhipen, vi ka-o butipen:
 - o čhavo, o raklo, o phuro, o dad;
 - o bakro, o zamutro, o bašno, o gurv;
 - o šukar rrom, o gudlo pàpus;
 - o kalo grast, o parno khuro.
3. Keren i deklinàcia vaš le abstràkto navnă *barvalipen* – *barvalimata*, *khethanipen* – *khethanimata*, *šukarimos* – *šukarimata*!
4. Amboden kadala lava: "*O godăver thol i čhib p-o ilo, o dilo sikavel o ilo p-i čhib*".

3ANENAS KE...?

- anθ-o komunistikano režìmo, anθ-i Rumùnia, palal o berš 1960, sas musajutnes ke le phirale / phirutne rroma te bešen anθa le khera dine kaθar le thanutne autoritètură, save, butvar, kadala khera sasas rigăθe e forurenqi vaj le gavenqi?
- sosqe le phirutne rroma na sasas siklărde te bešen anθa khera, butvar von mukhenas te bešen anθ-o kher le grasten, thaj paše vazdenas penqe le càxre?

O BAŠAVNO

Man si man but phares,
Kana dikhav le phures,
So bešel te ašunel
Le čhaves sar bašavel.

Sas vi vov jekhvar šundo,
O maj lacho bašavno,
Le gažen lošardās len,
Le rromen rovlārdās len!

Akana si les phares...
Lesqo vast kovlo si les,
Le naja na maj aštin...
Von izdran sar i patrin...

Tha' o rrom... si lošalo
Gilabel pesqo ilo!
Dikhel pesqe čhavorres
So bašavel vi maj zores!
(o Žufter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

ašunel – šunel
bašavel – kerel mùzika ka-jekh
instrumènto

gilabel pesqo ilo – si but lošalo
lošarel – kerel loš varekasqe
zores – zoraless

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sosθar patān ke o phuro rrom si lošalo?
4. So xatāren anθar kadala dūme: "Le gazen lošardās len / Le rromen rovlārdās len"?
5. So zanen tume anθar le bašavnenqe nāmo?
6. So aver butīkerimata zanen ke e rroma keren?
7. Vakār tire kolegoça te arakhen le maj laçe lava, sinonimurā, sar te adaptisaren i poezia!
8. Zumaven te keren adaptācia anθ-i rumunikani čhib!
9. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
10. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
11. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumari poezia!
12. Drabaren tumari poezia tumare kolegurenqe thaj tumare siklānesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

Te palemnikhas o vërbo / i kernavni!

O vërbo si jekh paruvai vakāripnasqi rig, savi sikavel i ākcia vaj o isipen.

E ženutne mòdurā.

O Indikativo

a. O akanutno vaxt: formisarel pes andar e kernavnāqi darrin thaj le agorimata: **-av, -es, -el, -as, -en, -en** vaj **-av, -as, -al, -as, -an, -an**. O akanutno vaxt sikavel akcie, save keren pen anθ-e vakāripnasqo momènto:

<u>rodel</u>	jekhipen	butipen
o I-to ženo	me rodav	ame rodas
o II-to ženo	tu rodes	tume roden
o III-to ženo	vov / voj rodel	von roden
<u>xal</u>	jekhipen	butipen
o I-to ženo	me xav	ame xas
o II-to ženo	tu xas	tume xan
o III-to ženo	vov / voj xal	von xan

b. O imperfèkto sikavel le biagorde kerde akcie.

O imperfèkto kerel pes anθar i fōrma kaθar o akanutno vaxt thaj anθar i desinēnca **-as**:

<u>rodel</u>	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	me rodav-as	ame rodas-as
o II-to 3eno	tu rodes-as	tume roden-as
o III-to 3eno	vov / voj rodel-as	von roden-as
<u>xal</u>	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	me xav-as	ame xas-as
o II-to 3eno	tu xas-as	tume xan-as
o III-to 3eno	vov / voj xal-as	von xan-as

c. O **perfekto** sikavel agorde akcie. Vov formisarel pes anθar e kernavnāqi darrin thaj kadala desinēnce:

	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	- dem [-dōm, -dom, -dēm, - dŭm]	- dām
o II-to 3eno	- dān	- de(n)
o III-to 3eno	- dā(s)	- de(n)
<u>kerel</u>	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	me kerdem	ame kerdām
o II-to 3eno	tu kerdān	tume kerde(n)
o III-to 3eno	vov / voj kerdā(s)	von kerde(n)

Paśal le kernavnā so keren o perfekto anθ-i desinēnce **-dem** (le maj but), si vi le kernavnā so agorden pen, ka-o perfekto, anθ-i desinēnce: **-lem, -tem, -jem** (arakhel, avel, sovel, rovel, xal, kamel, xastral th. a.).

<u>dikhel</u>	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	me dikhlem	ame dikhlām
o II- to 3eno	tu dikhlān	tume dikhle(n)
o III- to 3eno	vov / voj dikhlā(s)	von dikhle(n)

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

- Thon i lači fōrma e kernavnānqi anθa kadala propozicie!
E baśavnes (*sas...*) les but lośarimata kana (*dikhl...*) pesqe čhaves.
O phuro rrom (*si, sas, sasas*) o maj lačo baśavno anθar pesqo gav.
Von (*gilabel*) sa o drom kana (*3asa*) školaθe.
O zukel (*baślām*), thaj (*xutelas*) i bar kana (*śunel*) man.
- Nakhaven ka-o imperfekto thaj ka-o perfekto kadala kernavnā: *kinel, čhudel* thaj *mangel*!
- Ambolden kadala godāver lava: "*E bala parnōn, i godī barōl*"!

4. Klasaŋi butĩ:

- Xramosaren jekh t ksto, kaj te lab ren kadala lava: phrala, duti, phuri, merel.
- Drabaren kadava t ksto tumare kolegurenqe thaj tumare sikl rnesqe!

5. Aver klasaŋi butĩ:

- a. Drabaren o jekhtho kotor an ar kadava t ksto!

I phralikani duti

O jekhtho kotor

Amen e an -o gav, zivelas jekh but pherasutno phuro, o Petràke. Les maj sasas les jekh phral, o Mihaj, maj terno, saves  i maj dikhl sas les sar d-ajekh trine ber en ar.  ac pnas e ke kodova sas vunzilo lesqe loven a, panze  elen a, tha' ni  kadja te na maj avel te dikhel pesqe phrales e maj bares!... Bi hald s vov vi po taqo lilorro, tha' khan esqe. So god sarel o Petrake, so ni  thaj, an -jekh d ves, kerel pes mulo. I rromni sig (sig) gel s te del telef no ka-o Mihaj an -o gav, te phenel lesqe i bari bibaxt.

- b. Xramosaren so xat rde an ar o t ksto!

- c. Xramosaren so pat n ke avela maj dur an -i parami i!

- d. Phenen so pat n ke avela maj dur an -i paramici vi tumare kolegurenqe thaj tumare sikl rnesqe!

- e. Drabaren vi o dujto kotor an ar o t ksto!

O dujto kotor

/.../ Thaj avil s o Mihaj, e vurdone a, but xol riko thaj liel te rovel, bare asvinen a sar palal jekh but kamlo phral. An -o kher, i Agust na, jekh phuri rromni, prin ardi drabarni thaj pat vali, be elas vi voj pa al o mulo but xol rdi... Maj sasas rroma, tha' sar sasas but tato an -o kher, be enas avri, p-i  ar, thaj denas d ma jekha ar, aver  ar, sar si lenqo a ar.

Sar rovelas o Mihaj thaj d s te  umidel o vast e mulesqo, dikh sar perel o  a o vast opral o kolin e Petrakesqo!

- Vaj man ar! – liel te cipil i Agust na, te na azbas les ! Kana si tut khajekh vunzilipen les e, akana si o vaxt te des les palpale ke bare pharimata avena tut thaj baro bezex, te na des e mules so mangel vov!

O Mihaj, vi la  ardo vi darano, god sarel pes xanci thaj phenel:

-Va, va,  a es, bisterdemas! Thaj ankalavel an ar o poso i duj  ela love aj thol len an -o vast e mulesqo thaj vazdel les palpale p-o kolin.

N maj ke ni  jekh, ni i duj vi o kolaver vast, o zervo, perel opral o kolin sar barr.

- Vaj man ar! Vaj man ar! - ba el i Agust na. So kerd n, phrala, so kerd n! Baro vunzilipen si tut les e, kana peren e vasta opral o kolin e mulesqo! God sar tut mi to thaj dikh so si te des les palpale, ke baro bezex avela p-o tiro  ero!

O Mihaj, zilto ka-o muj, bare dara a, kerel pes ke maj god sarel pes thaj maj ankalavel jekh  el thaj, thovindoj e love an -o zervo vast e mulesqo, kerel pesqe tru ul thaj vazdel les palpale p-o kolin /.../".

- f. Xramosaren so xat rde an ar o dujto kotor e tekstosqo!

- g. Sikaven, sa kadja, sar tume xramosarde so pat n ke avela maj dur an -i parami i?

- h. Xramosaren so pat n ke avela maj dur an -i parami i thaj phenen vi tumare kolegurenqe thaj tumare sikl rnesqe! Sos ar pat n kadaja?

- i. Drabaren vi o trinto kotor an ar o t ksto!

O trinto kotor

/.../ Savorre sar savorre, tha', kana pelăs vi o ćaćo punro e mulesqo, o Mihaj - izdralindoj sar i patrin - liel te akharel:

- Va, va, phral!a, 3anav, tha' ći maj si man love, beś xancĭ te bikinav jekh grast thaj dava tut vi e kolaver duj śela. Nùmaj ke o pherasutno Petràke, dindoj pes tele opral i meseli, phenel:

- Na, na, phral!a, mukh manqe e grastes vaś kodola duj śela love thaj avela miśto. Tha' vi maj miśto fal man akana ke dikhlem tut! - maj phenel o Petràke asaindoj.

Baro asavipen sas maśkar e rroma kana śundine kadaja paramići! Thaj, kodolesqe ke o Petràke sasas jekh laćho rrom, jekh dĭves thaj jekh răt aćhiline e rroma save avilinesas mulesqe, te baśaven, te xan, te pien ke phenesas ke si abăv!

Maśkar e duj phrala na sas nić xoli, tha' kadaja paramići ći bisterdine la but vaxt e rroma anθar o gav /.../.

(o Župter Borkoj)

- j. Xramosaren so xatărde anθar o trinto kotor e tekstosqo!
- k. Sar tume xramosarde ke avela maj dur anθ-i paramići?
- l. Sikaven vi tumare siklărnesqe so siklile tume anθar kadaja paramići! K-aśti te keren butĭ maj lokhes, labăren kadava tabèlo!

Xramosaren so xatărde anθar o drabardo tèksto!	Xramosaren so patăn ke avela maj dur anθ-o tèksto!	Xramosaren sar si i paramići palal so drabaren p-o jekh kotor anθar o tèksto!
1....	1...	1...
2....	2.	2...
3....	3....	3....

6. Sa kadja, palal kadaja metòda, drabaren vi aver tèkstură thaj keren butĭ khethanes!

3ANENAS KE...?

- o terno rromano aktòro, o *Sorin Sandu Aurel*, si vi poèto, vi traduktòro? Vov kerdăs o rromano amboldipen le poezienqo, xramosarde kaθar o raj *Àtico Villas – Boas da Mota* – anθar i Brazilia -, kaj sas anθ-i Rumùnia, ka-e Bukureştosqi Universitèta, profèsoro anθar i brazilianikani literatùra.

Kadava lil, *Ciganos* [Phirutne poèmură], inklisto ka-i Editùra "Coresi", anθ-o berś 2008, śtare ćhiběne.

SUNO FALĂ MAN

Maladindoj tut pa o drom,
Falăs ma', kă tu avesa man,
Vaxteça, areslem tō rrom,
Anθ-o mo zivipen tu avilăn.

O vaxt nakhlo thaj tu andăn
Duje devlikane čhaven
Mo dud tu sanas, bistardăn,
Khethanutne sune mekhlăn.

Kòrkorro sem pharimatença,
Sar či godīsardem či jekhvar...
Pharo mo zivipen si bi rromnăça...
Av palem, khos tu mirre asvă!

I răt perel pa mirro kolin
Jakhença phandade dikhav tut,
Čhaj!e šukari!e, sar čerxain!
Anzar o vast! Te azbavav tut.

Tha' tu asas, dikhes dromesθar,
Sar kana či maj prinžanes tu man.
Kamavas te aves tire telăripnasθar
Tu zas... angle, sar či šunesas man..
(o Nikolae Pandelikă)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

andăn – biandăn

čerxain – o baro čerxen

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden i poèzia gazikanes!
3. Savi si i šerutni idèa anθar kadava poèmo?
4. Sar ambolden kadava poeziaqo kotor:
*"Tha' tu asas, dikhes dromesθar,
 Sar kana éi maj prinzanes tu man.
 Kamavas te aves tire telāripnasθar
 Tu zas... angle sar éi šunesas man..."*
5. Save si le xarakteristike le poeziaqe "Suno falā man"?
6. Save si le motìvurā thaj i tèma e poeziaqi?
7. Keren butī khethanes, duj po duj, thaj zumaven te keren e poeziaqo nakhavipen anθ-i rumunikani éhib!
8. Drabaren so tume kerde butī khethanes tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

Te palemidikhas o vèrbo!

E ženutne mòdurā. O Indikatìvo.

Avrāl o akanutno vaxt, o imperfèkto vi o perfèkto - verbosqe vaxta save ame palemidikhlām len maj anglal – maj si aver duj verbosqe vaxta ka-o indikatìvo: **o avutno vaxt** vi **o po but sar perfèkto**.

1. **O avutno vaxt** sikavel le akcìe, save kerena pen anθ-o avutnipen. Anθ-i rromani éhib si duj mòdurā / éhanda sar te keras o avutno vaxt:

- **O xarno (sintètiko) avutno vaxt**, kaj kerel pes thovindoj i desinènca –a pašal i fòma anθar o akanutno vaxt:

rodel	jekhipen	butipen
o I-to ženo	me rodav-a	ame rodas-a
o II-to ženo	tu rodes-a	tume roden-a
o III-to ženo	vov / voj rodel-a	von roden-a

- **O analitiko avutno vaxt** (i buxli fòrma), kaj kerel pes thovindoj o lav **kam / ka** anglal i fòma ka-o akanutno vaxt:

žal	jekhipen	butipen
o I-to ženo	me ka žav	ame ka žas
o II-to ženo	tu ka žas	tume ka žan
o III-to ženo	vov / voj ka žal	von ka žan

2. O po but sar perfèkto: sikavel i àkcia so sas kerdì anglal aver nakhle àkcie.

O po but sar perfèkto kerel pes anθar o perfèkto thaj i desinènca –as:

siklârel	jekhipen	butipen
o I-to zeno	me siklârdem-as	ame siklârdâm-as
o II-to zeno	tu siklârdân-as	tume siklârden-as
o III-to zeno	vov / voj siklârdâ-sas	von siklârden-as

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Nakhaven ka-o avutno vaxt thaj ka-o maj but sar perfèkto kadala kernavnâ:

bikinel, cúmidel, khelel!

2. Thon i laçhi fòrma e kernavnânqi anθar parantèze!

Akana, o terno rrom (*roven*) palal jekh súkar éhej.

O éhavo (*kamlen*) te (*azbala*) i oprutni érxain.

Vov (*zúkeren*) sar i éhaj te (*prinžaren*) les.

Voj (*zan*) angle thaj na (*dikhelas*) palpale.

3. Ambolden kadala godâver dùme: "Butvar, godîsaras amen amare barvalipnasθe, nùmaj palal so xasaras les."

4. Keren jekh esèvo palal i tèma "I rromani famìlia thaj e maşkarzenutne relàcie"!

3ANENAS KE...?

Paramiçi anθar o Bârbu o Lăvutâri

Sasas anθ-o berş 1847, kana o baro kompozitòri o Frànz Liszt nakhlâs anθar i Rumùnia, kaj dâs maj but koncèrtură. Jekhesθe anθar kadala sas akhardo vi o Bârbu o Lăvutâri, jekh başavno, rrom, but prinžando anθ-i pesqi vrjâma.

Palal so vov thaj pesqo tarâfo başavde, o Frànz Liszt dâs len jekh burnikh gâlbenuură thaj phendâs:

- Ah, so súkar si! Te pias vi le duj, lavutarona!

Maj palal phendâs palem:

- Kerdân man te prinžanav tiri mùzika, kerava vi tut te prinžanes mirri!

Anθ-i kodoja rât, o baro kompozitòri başavdâs ka-o klâviro jekh nevi thaj but súkar gili, aj le bare raja but marde e vasta.

O phuro rrom phendâs vi vov:

- Sas but súkar, mirro raj, thaj, kana kames, mangav tut te mukhes amen te başavas vi ame tiri dîli.

I paramiçi phenel ke o lăvutâri thaj pesqo tarâfo başavde sa i dîli, bi te xasaren nijekh tònò vaj paştònò, nijekh trîlo, Sa kadja, sar o Frànz Liszt başavdâs maj anglal. Kana agordine, kadava, but opralazbajlo, anindos jekh taxtaj molăça phendâs:

- Pi, lavutarona, mirro raj, pi, ke o Del kerdâs tut artìsto, thaj tu san maj baro sar manθe!

O KAŠTÀRI THAJ PESQO SUNO

O Phuro sas jekh but prinzardo kaštàri anθ-o pesqo gavorro. Lesqo éačo anav na maj zanelas les khonik, savorre phenenas lesqe o Phuro. Anθ-o pesqo živipen kerdāsas but kaštesqe butā, tha' so maj but kerdāsas muzikaqe instrumèturā. O Phuro zanelas te kerel i maj lači skripka thaj i maj lači kòbza, tha' vi le maj šukar duruvlā thaj nàjurā. Tha' akana kamelas jekh muzikaqo instumènto sar na maj dikhlāsas pes, savo te del le maj šukar baša, kadja sar šundās vov varekana anθ-jekh suno.

Kodolesqe, trebulas les jekh kašt kaj te ankalavel le devlikane baša, jekh kašt sar o arcàro, o fàgo vaj o pendex. Kana sasas but tikno, o Phuro šundāsas kaθar pesqo pàpus ke le maj lače muzikaqe instrumèturā inklen anθar o kašt savo sas malado kaθar i strafin thaj e dudāθar anθar i maruthenqi jag. Nakhlās o vaxt thaj o Phuro sa godīsarelas sar si te avel kadava instrumènto.

Texarināθe, e Phuresqe sasas les te zal karing veš. Uštilāsas jekhe dikhipnaça, jekhe šukare suneça anθ-e pesqi godī, thaj zanelas ke kadava si éačes. O dikhipen sasas sar jekh kaštesqo fālo, savo kerelas le maj šukar baša! Si dur o veš, tha' o kaštari kerel pesqe trušul, liel pesqo tover thaj telārel, lošalo. "Si mùsaj te resav adēs. Mirro ilo phenel ke si te arakhav kadava rukh, vi te rodava sa o veš"- godīsarel pes vov. Ži rāt le marutha patārdenas o devel sar jekh kali kuri. E maruthenqo bašavipen šunelas pes zorales thaj but paše, tha' o phuro kamlās te zal maj angle p-e pesqo drom.

O Phuro zalas angle, anθar o veš so sikavelas sar kana sasas maškaral rātāθe. Xancivar mičōlas sode jekh dudāqi učhal, kaθar i jag so xunavelas o cèro. Le baša šunenas pen maj zorales thaj i dud dikhelas pes sa maj paše. Jekhevaraθar, šundās pes jekh baro bašibaš thaj jekh bari dud xutilās maškar e marutha, ačhavindoj duje phirenθe anglal o Phuro, anθ-jekh sano thaj na dōsta učo rukh.

"- Baro san Devl'a", phenel vov. O Phuro na trašal. Xatārdās. Prinžardās o dikhipen saveça uštilās texarināθe thaj khonzarel pesqe o tover. Kodova sas o o rukh! Jekh pendex azbajlo balvalāθar thaj tatārdο khamesθar. Jekh pendex azbajlo kaθar i devlikani jag!

Anθar o pendex o Phuro kerdās pesqo jekhto cimbàlo. Lesqe baša anenas godī e balvalāθar vi le brišindesqe bašipnasθar, von tatārenas o dī kasqe delas kan, kadja sar le khamesqe phraja tatārdenas o pendex p-o drom anθar o veś.

(o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

kaštàri – kaštalo; kodova kaj činel o *dikhipen* – suno

kašt *duruvli* – phurdipnasqo instrumènto

kòbza – muzikaqo instrumènto, sar *mičōl* – dudārel

jekh gitàra *maruth* – nòro

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanas!
3. Savo sas e kaštasesqo suno?
4. So siklilen anθar e kaštasesqi paramiçi?
5. Sar ambolden kadala dume: "*Jekh pendex azbajlo kaθar i devlikani jag*"?
6. Vakār tire kolegoça, arakhen thaj xramosaren savo patān ke si o garavdo sènso / o manaj anθar e kaštasesqi paramiçi!
7. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
8. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
9. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumare tèksturā!
10. Drabaren tumare tèksturā tumare kolegurenqe thaj tumare siklānesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

Te palemidikhas o vërbo!

E *ženutne mòdurā*

Ži akana, ame palemidikhlām anθar e *ženutne mòdurā* nūmaj o *Indikativo*. Avrāl lesθe maj si vi o *Konžunktivo*, e *Mangipnasqo* – *kondicionàlo mòdo* vi o *Imperativo*.

O *Konžunktivo* kerel pes, thovindoj i konžunkcià "te" anglal e verbosqe fòrme kaθar o *akanutno vaxt*:

<u>dikhel</u>	jekhipen	butipen
o I-to ženo	me te dikhav	ame te dikhas
o II-to ženo	tu te dikhes	tume te dikhen
o III-to ženo	vov / voj te dikhel	von te dikhen

<u>azbal</u>	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	me te azbav	ame te azbas
o II-to 3eno	tu te azbas	tume te azban
o III-to 3eno	vov / voj te azbal	von te azban

E mangipnasqo – kondicionàlo mòdo sikavel o kamipen te avel kerdi jekh àkcia. Les si les duj fòrme: ka-o akanutno vaxt vi ka-o perfèkto:

a. o akanutno vaxt

Sar vi o imperfèkto, e *Mangipnasqo – kondicionàlo mòdo*, ka-o akanutno vaxt, kerel pes thovindoj ka-e verbosqe fòrme kaθar o akanutno vaxt (kaθar o indikativo) i desinènca **-as**:

<u>mangel</u>	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	me mangav- as	ame mangas- as
o II-to 3eno	tu manges- as	tume mangel- as
o III-to 3eno	vov / voj mangel- as	von mangel- as

b. o perfèkto

Sa kadja, vaś e *mangipnasqo - kondicionàlo mòdo*, ka-o perfèkto, širdas kaθar i fòrma e perfektosqi anθar o indikativo, thovindoj i desinènca **-as**:

<u>kerel</u>	jekhipen	butipen
o I-to 3eno	me kerdem- as	ame kerdām- as
o II-to 3eno	tu kerdān- as	tume kerdēn- as
o III-to 3eno	vov / voj kerdās- as	von kerdēn- as

O Imperativo sikavel jekh mangipen vaj jekh kamipen, thaj sar vi anθ-i rumunikani čhib les si les duj fòrme, ka-o jekhipen vi ka-o butipen:

	jekhipen	butipen
o II-to 3eno	(tu) ker!	(tume) keren!
	(tu) 3a!	(tume) 3an!
	(tu) mang!	(tume) mangel!
	(tu) an!	(tume) anen!
	(tu) khel!	(tume) khelen!
	(tu) phag!	(tume) phagen!

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Nakhaven ka-o konžunktivo thaj ka-e mangipnasqo mòdo kadala kernavnā:
phiravel, čorel thaj 3al.

2. Thon ka-o imperatìvo le maladile kernavnă maj tele, thaj keren propozìcie lença (palal o telutno modèlo):

O čhavorro zal školăthe. – čhavorre!a za školăthe!

O dad andăs manqe jekh skripka.

O čhavo sovel p-i čar.

O bašno xutel p-i bar thaj bašel.

Tume avilăn ka-o abăv te šunen i šukar mùzika.

I šukar čhej zal ka-o klùbo thaj khelel rromane dīlă.

O zukel avel te xal e kòkala.

O cimbalisto bašavel le maj šukar dīlă.

3. Keren i xarakterizàcia vaš o šerutno personàžo anθar o tèksto!

3ANENAS KE...?

- jekh anθar le maj lače cimbalistură sasas o Tòni Iordàke, rrom, biando anθ-o berś 1942, anθ-o gav Bıldana, o žudèco Dīmbovica? O Toni Iordake, štare berśenθe, siklilăs te bašavel but šukar p-o cimbàlo dino pesqe dadesθar, thaj ka-o berś 1954 areslăs te avel prinzando anθ-i sa i lùmja. Anavime sar "E cimbalosqo Devel", vov si prinzando vaš pesqi muzikaqi tèxnika thaj vaš o gin e cimbalosqe marimatenqo - 25 var p-i sekùnda!

O KALO, MURRO AMAL

O Robert avel školaθar. Angle so te 3al khere ačhavel ka-o kako Dinu. Si mùsaj te dikhel le Kales. O Kalo si pesqo amal, o šukar grast e phuresqo, anavime kadja, sosqe si kalo sar o angar. Varekana o Robert anel e Kalesqe vareso guglipen, thaj palal kodoja, grastărel les. Vi o čhavo vi o grast si but lošale kana našen p-i vazi.

- Avdīves si mùsaj te paruvav lesqe pètala! - phenel o kako Dinu. Kana kames te des vast man...

- Sar te na... amboldel lošalo o čhavorro.

O satrări uzarel le grastesqe khura, khonzarel le pètala anel le čhandre.

- Akana si te inkeres lesqo punro. Te inkeres les mišto, te marav o pètalo. O čhavo, but ilărdo thaj opralazbajlo, liel angalăθe e grastesqo punro thaj pučhel:

- Kako, tha' dikh le pètala si lole, thabaresa e grastes!?

- Hm, na dara, či dukhal les i khur, kadja maren pen le pètala te bešen maj mišto. Maj si les xancī. O kako mardās jekh po jekh le štar pètala. O Kalo bešel šando sar kana na si khanć. O čhavo khinilās. Lesqe vasta izdran, tha' či phenel nič vov khanć. Dikhel karing pesqo amal. Anθa lesqe kale jakha fal les ke dikhel jekh asvin:

- Le jekh kotor guglipen, na dara maj si xancī, phenel vov lokhes.

- Si kerdo! - phenel o phuro. De lesqe drom. Šaj te des les te piel pani. O Robert našel sig xaningaθe, anel jekh kīkāvi panieça thaj sar-nisar, kana te del le grastes te piel, čhorel o pani p-e lesqe punre. Jekh parno vras vazdel pes opral le tate pètala. Nić jekh, nići duj, but daravdo, o Kalo, xutel opre duje punrença thaj našel sar i balval. Kon te ačhavel les? O čhavorro ačilās sar barresqo kilo.

O grast xutel jekh bar, xutel duj thaj aresel anθ-e luludănqi barōrri k-e rromesqi perutni.

Othe, aver. Duj bare zukela len te bašen zorales thaj te sikaven penqe danda karing o Kalo.

Maj si les jekh bar. Palem xutel o ćorro grast i bar thaj aresel p-o drom. Le autovurdona ačhaven sig sar aştin vi von.

Lokhes, pašol vi o Robert. O grast dikhel karing lesŋe but daravdo. Palem kamel te našel.

- Dikh, Kale!a, phenel o čhavo. Vov zinzarel lokhes o vast kaj si les jekh kotor guglipen.

O grast na maj našel, mukhel e čhaves te astarel les kaŋar o salivàri. Le manuša p-o drom pašasan.

- Ame na aštilām te astaras les!

- O Kalo si murro amal! - phenel vov barikano. Nūmaj o kako Dīnu na asal. Godīsarel so phenela e phurāqe, lesqi perutni, kaj ačhilās bi lulugēnqi anŋ-e pesqi bar.

(o Žufter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

barikano – lošalo – mīndro

salivàri – kăpăstro

grastărel – grastarărel – 3al inklisto

p-o grast

vazi – kīmpo

khur – e grastesqo punro – i ungia

vras – abūro

perutno – pašutno, kaj bešel paše

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sosŋar našlās o grast?
4. Sosqe patān ke o grast na našlās e čhavesŋar?
5. So siklile tume anŋar kadaja paramiçi?
6. Xramosar vi tu jekh tèksto anŋar i rēlacia maškar e kherutne živutne thaj le manuša, kadja sar tu prinzanes len!
7. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
8. Lačhar e arakhle doša anŋ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
9. Vakār tire kolegoça thaj roden te buxlāren le teksturā so tume xramosarde!
10. Lačharen khethanes le arakhle doša anŋar tumare tèksturā!
11. Sikaven thaj drabaren tumari paramiçi vaj tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklānesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

Le biženutne mōdurā

1. O **infinitivo**: Anŋ-i rromani čhib na si i fōrma vaš o modo infinitivo. Kodolesqe, le kernavnā si prezentisarde, anŋa lila, palal i fōrma so si len anŋ-o kēzo indikativo ka-o akanutno vaxt - o trinto ženo ka-o jekhipen: (vov / voj) dikhel, sovel, kerel, 3al, bešel, azbal, khelel th. a.

2. O gerundivo sikavel e akciaqe trujalimata.

Anθ-i rromani čhib o gerundivo si kerdo anθar e kernavnāqi darrin thaj le sufiksura –indos [–indoj, –indor]:

- ker / el + –indos [–indoj, –indor] = kerindos [kerindoj, kerindor]
- kam / el + –indos [–indoj, –indor] = kamindos [kamindoj, kamindor]
- ʒa / l + –indos [–indoj, –indor] = ʒandos [ʒandoj, ʒandor]

3. O participo si o mòdo kaj le kernavnā sikaven le nakhle akcìe Anθ-i rromani čhib o participo širdel kaθar e kernavnāqi darrin, thaj i desinēnca ka-o perfèkto (o III-to ʒeno, butipen), kaθar činas i agorutni vokàla thaj thovas i desinēnca: –o (vaš o muršikano ling), –i (vaš o ʒuvlikano ling), –e (k-o butipen vaš o muršikano thaj ʒuvlikano ling). I fòrma ka-o participo šaj te avel la le afiksura –d vaj –l (so maj but) vi –t, –n, –j vaj –g. Ekzèmplo:

<i>Akanutno vaxt</i>	<i>Perfèkto</i>	<i>Participio</i>
(von) keren	(von) kerde	kerd + –o, –i, –e, –e = kerdo / kerdi / kerde / kerde
(von) suten	(von) sute	sut / o, ~ -i, -e, -e
(von) phagen	(von) phagle	phagl / o, ~ -i, -e, -e

O participo vaš le tematikane kernavnā si kerdo andar:

e kernavnāqi darrin + (–nd) + il / o, –i, –e, –e (vaj: j(l) / o, –i, –e, –e).

<i>Akanutno vaxt</i>	→	<i>Perfèkto</i>	→	<i>Participio</i>
(vov / voj) xal		(von) xale		xal / o, –i, –e, –e
(vov / voj) ʒal		(von) gele		gel / o, –i, –e, –e
(vov / voj) azbal		- (von) azbandile		azbandil / o, –i, –e, –e
		- (von) azbanile		azbanil / o, –i, –e, –e
		- (von) azbajile		azbajil / o, –i, –e, –e

Vaš le kernavnā, save si line avrutne čhibānθar, o participo šaj te agordel pes anθ-i desinēnca –me (–ime, –ome) kana širden kaθar o akanutno vaxt:

e kernavnāqi darrin + (–u vaj –o) + –me

<i>Akanutno vaxt</i>	→	<i>Participio vaj Perfèkto</i>	→	<i>Participio</i>
praxol		praxome praxosarde		praxosard / o, –i, –e, –e

4. O supino

O supino kerel pes palal e navnānqi fòrma ka-o genitivo (i abstràkto fòrma e navnāqi):

i kernavni	i navni →	genitivo	→	o supino
dikhel	dikhipen	- dikhipnasqo / dikhimasqo		- dikhipnasqo
		- dikhipnasqi / dikhimasqi		- dikhipnasqi
		- dikhipnasqe / dikhimasqe		- dikhipnasqe
		- dikhipnasqe / dikhimasqe		- dikhipnasqe

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Nakhaven ka le bizenutne mòdură kadala kernavnă:
kamel, phandel thaj xastral.
2. Arakhen 5 kernavnă ka-o gerundivo thaj den len tumare kolegosqe te nakhavel len ka-o supino. Keren buti khethanes te lačharen tumare doša. Phenen vi e kolaver kolengurenqe vi e siklărnesqe so tume kerde buti khethanes!
3. Keren i xarakterizàcia vaš o šerutno personàžo anθar o tèksto!

3ANENAS KE...?

- anθar e rroma, petalără, phenel pes ke von si mùsaj te aven vi zivutrenqi "dòktoră", sosqe si but kuć sar te zanen mišto le zivutrenqo phiravipen? Von šaj te dikhen kana jekhe grastesθe, xeresθe vaj guruvesθe si les o manaj te uštavel banges, kana lesqi khur si maj bari vaj maj tikni thaj kana trebul sastărdi. Kana thon o pètalo, phenel pes ke i khur si te avel kadja uži sar "te aštis te pies pani laθar"?
- sa kadja, vi anθar le zambàša, e rroma so kinen thaj bikinen grasten, phenel pes ke šaj te keren anθar jekh kišlo thaj slăbo (sano) grast o maj šukar thaj o maj zoralo grast so šaj te cirdel vurdonesθe sar duj?

I DELIA GRIGORE

Biandi anθ-o fòro Galați, anθ-o berś 1972, i Delia Mădălina Grigore agordel, anθ-o berś 1990, ka-o umal filologìa - hìstoria o licèvo "Zoia Kosmodemianskaia" anθar o Bukurèsti.

Palal o o berś 1995, kana liel i licènca anθ-i filologìa, k-i Universitèta Bukurèsti, kerel butĩ sar muzeogràfo ka-o Themutno Muzèò e Gavesqo "Dimitrie Gusti", thaj nakhavel maj but universitàro kùrsură ka-i Fakulèta e Avrutne Čhibănqi thaj Literaturenqi.

Anθar o berś 1998, si universitàro asistènto thaj, maj palal, anθar o berś 2002, resel lèktoro

ka-i sèkcia I Čhib thaj i Rromani Literatùra k-i Fakulteta e Avrutne Čhibănqi thaj Literaturenqi anθar i Universitèta Bukurești. Sa anθ-o kadava vaxt i siklărni Delia Grigore xramosarel maj but lila, thaj studiimata anθar e rroma:

- *E rromenqo phiripen, mașkar o identitàro modèlo thaj e živipnasqi strategìa* – anθ-i rivista "Aradul cultural", o fòro Arad, 1999;

- *O lil Rromanipen – e familiaqo patївipen e rromenθe*, 2001, Ed. "Salvați copiii / Xastran e čhavorren", Bucurèsti;

- *O kotor, e rromane tradicie. Angluthnipen anθ-i rromani tradicionàlo kultùra*, anθ-o školutno lil *I hìstoria thaj le rromenqe tradicie*;

- *O kapitulo O indikano barvalipen anθ-i tradicionàlo rromani kultùra*, anθ-o lil *Kùrso anθar i kultùra thaj i indikani civilizàcia*, ed. RO MEDIA, Bukurești, 2003, thaj but aver.

Sar prezidènto ka-e Rromenqo Cèntro vaś e Pùbliko Polìtike "Aven Amença", anθar o berś 2000, i Delia Grigore koordonisardăs maj but aktivitètură thaj projèktură so roden e diskriminaciaqo čhinipen, thaj o siklăripen anθar le rromenqe komunitètură.

Participisarel ka le Mașkarthemutne Konferìnçe thaj malavimata so dikhen e rromenqe thaj e minoritèturenqe xakaja thaj xramosarel maj but artìkulură anθa riviste thaj žurnàlură anθar sa o them. Kadja sas kerdì, anθar o kontràkto e Evropikane Kònsiloça, i Evropikani Strategìa vaś e Čhavorrenqo Siklăripen sar Akciaqo Plàno vaś e Ministrurenqo Komitèto kaθar o Evropikano Kònsilo (2004-2005). Sar xramosarni, i Delia Grigore xramosardăs maj but poèmură sar si *Droma, Patїв, Koripen* thaj but aver.

(o amboldipen: *Jupiter Borcoi*)

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. So aver siklärne, rroma, prinžanen anθar amaro them vaj aver thema?
2. So aver lila xramosardās i siklärni Delia Grigore?
3. So zanen anθar e rromenqo Ćentro vaś e Pùbliko Polìtike "Aven Amença"?
4. Keren jekh vesto vakāripen, tumare siklärneça thaj tumare kolegurença anθar le maj prinžande rroma Rumuniaθar thaj le maj bare organizàcie. Kana na zanen, pučen vi tumare siklärnes!

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

RROMANE POÈMURĂ

Te drabaras kadala poèmură!

DROMA

Me punrença praxome anθ-i phuv,
ažukerav le kašta te phabon
zi ka-o ilo le veśesqo.

Darav te zav p-el droma,
te na phagav e jakha

kaj soven tele,
maškar amare dīvesa xasajile.

E rromnă bešen paś-o drom
aj roven e čhungrănça putarde.

Darav te zav p-el droma,
te na šunen man e mule

kaj ačhile opre,
maškar amare cāxre bistarde.

E rroma nakhen p-o drom:
jekh, duj, trin... but.

birătāqe dēsa.

Me vastença praxome anθ-o paj,
Ažukerav te meren e iva.

(i Delia Grigore)

PATŮV

Jertisaren man, phralalen:
si dōsta šudro kothe
thaj savorre mangel manθar te gilabav.

Nasvali san? So rodes?

Na-i man khanć!

Lav o taxtaj
aj piav.

Alosardem:

Te na činen me čhungră.

Jertisaren man, phenālen:

si dōsta tato kathe

thaj savorre mangel manθar te खेलav.

Nasvali san? So rodes?

Na-i man khanć!

Mo rat si koro:

Khonik na-i maxrime kathe.

(i Delia Grigore)

KORIPEN

Tumen kaj n-ašti te dikhen
aven te rodas khethanes

kaj si amaro paj:

anθar savi phuv,

anθar savo kham,

anθar savo čhonut.

Lazipen tumenqe! - phenel o phuro:

Te na roven akana!

Dikhen: so dur si i jag!

Mo rovārdo dī xatārel

sosqe amari baxt xasajlām:

pră but ćoxane maškar amenθe.

šaj te?...

Ći zanaŋ so kerav kathe:

mukh man te zav khere

aj te ćumidav

o udar me phurāqo.

(i Delia Grigore)

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Save si le sérutne idèe anθar kadala poèmură?
2. So xatărimate thaj emòcie si tumen kana drabaren kadala poèmură?
3. Keren butĩ khethanes, anθa trin grùpură, te arakhen o sasto sènsò anθar le trin poèmură!
4. Drabaren vi tumare koleguerenqe thaj tumare siklărnesqe so tume kerde butĩ khethanes!
5. Zumaven te keren adaptàcia palal kadala poèmură, anθ-i rumunikani čhib!

3ANENAS KE...?

- o rromano skùlptoro, o *Mircea Lăcătuș*, kaj bešel anθ-i Vièna, xramosarel vi poèzie rromane tematikaça? Das tumenqe, kathe, jekh šukar poèzia, *Căruța din inima mea* [O vurdon anθar mirro ilo], kaj sas amboldini rromane čhibăθe kaθar o raj inspèktoro le rromane edukaciaça, o *Lucian Cherata*, anθar o žudèco Dolj.

O vurdon anθar mirro ilo

(kaθar o *Mircea Lăcătuș*)

Me bešlem ka-o rîndo thaj sa ažukerdem
ni-jekh phuvesqi muzdi éi liem
thaj ka-o fiesavo maràzo
čhinavas anθa manθe
jekh éerosqo kotor le čiriklănça le sa
thaj maravas la anθ-ël karfă
p-e ilosqe pašave
kerindoj les užì vurdonesqi učhardi
palal maj cîrdavas p-i truj varesode merimata
thaj palem kerelas man phuvesqo kamimos
thaj ažukeravas te del man anθar jekh luludĩ or
jekh rukh
te kingărav les haj vov te del pherră

thaj nevosθar čhinavas éerosqe kotora thaj
thovdem len p-ël grasta
maravas ël marutha le harapnikoça cîrdavas len
semas bidikhlo thaj durărdo sar jekh pani
kaj dikhelas pes o veš

telal e éerosqe vaza
fèri rovipen ašunelas pes vi khelipen
de kana ži kana maj meravas vi me
atùnc fèri atùnc me primisaravas saniphuv
kothe anθa e kokalenqo parnipen

savaxt ačhelas avri jekh maruth
sar jekh žukel anθar te rovel ma'.

(rromano amboldipen: *Lucian Cherata*)

K-O ABĀV

Anθ-o gav si baro kidipen. Rroma, biprinzarde, phiren p-o drom but lošale. Von si but šukar xurāvde, thaj anθa lenqe vasta si but luludă. Si vi but vurdona p-o drom.

I Luludī nakhel paše lenθe thaj del lenqe lačo dīves. E rroma ambolden laqe.

- So keren?

- Avilām ka-o abāv.

Jekh terno čhavo dikhel laθe, pašasal, thaj phenel:

- Haj vi tu amença!

I Luludī asal, či phenel khané, mukhel o šero tele thaj 3al maj dur.

Khere, i daj ažukerel la:

- Avilās o baro dēs. I Alina prandel pes! Si i maj lači tiri amalin. Si mùsaj te xurāves o maj šukar gad thaj i maj šukar cōxa. Godīsarav man so dinimata te ingeras laqe?.

I phuri daj avel vi voj:

- Dikh, andem tuqe kadaja šukar angrustik. Thov la p-o naj! Te aves vi maj šukar ka-o abāv...

- Nais tuqe, mami!e.

I phuri daj pašasal:

- Te aves baxtali!

Ka-o abāv i Luludī gelās pesqe phraleça. Von ingerde e borāqe sovnakutne cēnă, sar dinipen thaj but luludă.

- Nais tuqe, Luludie!

- Te aves but baxtali, te del tut o Del sastimos thaj baxt. Kamav tuqe o maj barvalo kher, jekh barvali fāmīlia thaj le maj šukar čhavorre!

I Alina pašasal, tha' anθa laqe strafinăle jakha si duj khelavale asvină.

- Čajlōl tut i mùzika? - šunel i Luludī jekh gilabavdo vak paše laθe.

- Va, sar te na, amboldel voj sig.

- Le bašavne si manθar, anθar o fōro, thaj manglem lenqe te bašaven kadaja gili... vaš tuθe.

I Luludī iril o šero thaj dikhel e terne čhaves so akhardāsas la ka-o abāv.

- *Mangav tuqe šukar*, ...kheles mança? maj phenel sig, jekhe izdralne vakeça o čhavo. Loli mujesθe sar i jag, i Luludī dikhel karing pesqo phral thaj phenel lokhes:
 - Kana rugis man šukar... va, sar te na!
 Si o jekhto abāv kaj avel i Luludī. Thaj vi laqo jekhto khelipen.
 - Me sem o Kòsti, sem studènto! - phenel barikano o čhavo.
 - Manqe phenel manqe Luludī, me sem ka-o licèvo, tha' godīsarav man vi me te 3av k-i fakultèta, nùmaj ke si manqe phares te alosarav...
 - Kana des man tiro telefonosqo gin, šaj te maj das dùma... šaj te dav vast tut vi siklövipnasθe...

Khere, i daj thaj i mami vakären óoral:
 - O Kòsti si anθar jekh barvali famìlia. Lesqo dad si komersànto, lesqi daj bikinel luludă...
 - Lesqo pàpu sas krisinitòri...
 I Luludī kerel pes ke na šunel khanć. Vazdel pes thaj 3al anθa pesqi livni. "Trebul te kerev mirri tème. Si man texàra jekh ekzàmeno. Si mùsaj te lăv jekh bari nòta... te siklövav vi vaś i fakultèta..."
 (o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

abāv – bāv

ćenă – zlaga

óoral – óorikanes

komersànto – bikinitòri

gilabavdo vak – vak šukar sar jekh dīli

mangav tuqe šukar – mangav tut šukar

prandel pes – prandizel pes

krisinitòri – rrom savo kerel kris

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gažikanes!
3. Anθar so rromenqe nămo si o Kòsti?
4. So rromane ácara prinzaren anθar o tèksto?
5. Xramosar jekh tèksto so te phenel anθar le rromenqe ácara anθar tiri komunitèta, ka-o abāv!
6. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
7. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
8. Vakăr tire kolegoça thaj zumaven te keren jekh korkoro tèksto anθar so ácara inkeren e rroma anθ-i tumari komunitèta.
9. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumaro tèksto!
10. Drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklărnesqe!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I. I kardinàlo ginavni si e vakàripnasqi rig so sikavel o gin, sòde bută vaj zene si anθ-o vakàripen.

E kardinàlo ginavnă šaj te aven:

a) sade ginavnă, kerde anθar jekh lav: *jekh, duj, trin, deś, biś, sarànda, śel, mija* th. a.

b) buxle ginavnă, kerde anθar duj vaj maj but lava: *deśuśtar, biś thaj efta, duj śela panzvardeś thaj enă, trin mije duj śela thaj duj* th. a.

Ekzemplură: *Efta zene avilen avdīves k-i škòla.*

Vov kindăs *deśuduj* anre.

Peinda čhavoze siklôn anθa le *duj* klàse.

II. I ordinàlo ginavni sikavel i òrdina, savo si o than palal o gin jekhe butăqo vaj akciaqo. I fòrma vaś i ordinàlo ginavni, ka-o zuvlikano vi ka-o murśikano ling, kerel pes anθar i kardinàlo ginavni thaj o sufikso – **to**:

jekh + **-to** > **jekhto**; duj + **-to** > **dujto**; trin + **-to** > **trinto**... śel + **-to** > **śelto**

Vaś o "jekhto" maj si vi i fòrma "anglutno"

Kana i ordinàlo ginavni si paśe jekh navni, keras i deklinàcia nùmaj vaś e navnă, thaj i ordinàlo ginavni liel i desinènca – **e**:

E *šovtone čhaves* dem les jekh lil.

E *oxtone kheresθe* dikhlem jekh śukar čhej

E *śeltone manuśenθar* pučhlem sar si e rroma Rumuniaθar.

I deklinàcia:

O kèzo	zuvlikano ling	murśikano ling	zuvlikano thaj murśikano ling
Nom.	trinto	trinto	trinto
Akuz. <i>odărde</i> < <i>biodărde bută</i>	< trintonă trinto	< trintones trinto	< trintonen trinto
Gen.	trintonăqo	trintonesqo	trintonenqo
	trintonăqi	trintonesqi	trintonenqi
	trintonăqe	trintonesqe	trintonenqe
	trintonăqe	trintonesqe	trintonenqe
Dat.	trintonăqe	trintonesqe	trintonenqe
Lok.	trintonăθe	trintonesθe	trintonenθe
Abl.	trintonăθar	trintonesθar	trintonenθar
Soc.-Instr.	trintonăça	trintoneça	trintonença
Vok.	-	-	-

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Thon i lači fòrma e lavenqi anθa kadala propozicie!

a) Le čhave anθar i (*deś klàsa*) zan Teatrosθe, te śunen (*jekh*) baśavno.

b) Palal (*śtar berśa*) zasa k-i fakultèta.

c) O (*jekh čhavo*) dăs man duj muzikaqe lila!

d) Anθ-o (*šov*) thaj (*eftato dīves*) ame na zas školaθe.

2. Keren i deklinàcia vaś kadala sintàgme: "i dujto čej", "o jekhto baśavno".

3ANENAS KE...?

- palal e rromenqo abăvăqo ácar, le xanamika si te den le ternenenqe, save prandizen pen, dinimata? Butvar, kadala si sovnakutne bută, purane sovnakutne love, gâlbenură, tha' vi aver bută? Ácăresqe si ke i zuvli zal palal o murś, thaj sa le dinimata si te resen anŭa lenqo kher. Le gaze, so na prinžanen e rromane ácara, ambolden sar ke e rroma kinen le borăn, kodja so na si áăces! Sa le dinimata resen k-i nevi famîlia, e terne te zan maj dur, te resen barvale thaj prinžande maşkar e rroma.

O SASTRĂRI

Anθ-i jag zores phurdel
Vov o sastrin kovlărel.
But pramată te kerel
Gazenqe te bikinel.

O pişot thaj i kovànca
Si pesqe barvalimata.
I sivri thaj *o silaj*
Phiravel len varekaj.

Îto, o sastrin vrasarel
O gažo te akharel:
- Rroma, dikh mirre grasta
Na maj si len pètala!
(o Žufter Borkoj)

Tovera, tha' vi kată
Vurdona thaj xunavnă,
Sajărdăs vi le čhură...
Maj trebun les angara!

Dikh! Avel vi o čhavo
Le muječa kalorro:
- Dade, andem angara
Te maj keras *pramată*!

LAVA MAŠKAR E LAVA...

kovànca – amòni, nikovàla

pişot – sastrăresqi phurdin

pramată – sastrutne bută so kerel len o sastrări

silaj – silàvi

sajarel – sanărel

sivri – čokàno, kićiki

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzarde lava!
2. Ambolden i poèzia gazikanas!
3. Zumaven te keren adaptàcia anθ-i rumunikani čhib.
4. Prinžaren sastrǎrǎ anθar tumaro gav vaj anθar tumaro fòros? So butǎ keren von?
5. So siklile tume anθar e sastrǎresqi poèzia?
6. Xramosar so zanes anθar le xarakteristiko butikerimata vaś e rroma anθar amaro them.
7. Vakǎr tire kolegoča thaj zumzven te keren jekh kòrkorro tèksto anθar so butǐ keren le rroma anθar i Rumùnia!
8. Lačharen khethanes le arakhle dośa anθ-o tumaro tèksto!
9. Drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklǎrnesqe!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I. I ženutni sarnavni, ka-o genitìvo:

o pučhipen	jekhipen			butipen		
	<i>I-to ženo</i>	<i>II-to ženo</i>	<i>III-to ženo</i> <i>murś. / žuvl.</i>	<i>I-to ženo</i>	<i>II-to ženo</i>	<i>III-to ženo</i> <i>murś. / žuvl.</i>
<i>kasqo</i>	murro	tiro	lesqo / laqo	amaro	tumaro	lenqo / lenqo
<i>kasqi</i>	murri	tiri	lesqi / laqi	amari	tumari	lenqi / lenqi
<i>kasqe</i>	murre	tire	lesqe / laqe	amare	tumare	lenqe / lenqe
<i>kasqe</i>	murre	tire	lesqe / laqe	amare	tumare	lenqe / lenqe

II. I ženutni sarnavni, ka-o ablatìvo:

o gin	<i>I-to ženo</i>	<i>II-to ženo</i>	<i>III-to ženo</i> <i>žuvlikano</i>	<i>III-to ženo</i> <i>murśikano</i>
<i>jekhipen</i>	manθar	tuθar	laθar	lesθar
<i>butipen</i>	amenθar	tumenθar	lenθar	lenθar

III. E sikavale sarnavnǎ

Anθ-i rromani čhib le sikavale sarnavnǎ šaj te sikaven: **I.** o pašipen thaj **II.** o duripen. Ame šaj te prinžanas len palal le palutne kritèrie:

a) Le sikavale sarnavnǎ so sikaven *o pašipen* si len anθ-e lavesqi darrin i vokàla – **a**, *kadava, kadaja, kado, akava, kadala*, th. a; thaj kana sikaven *o duripen* si len anθ-e lavesqi darrin i vokàla – **o**: *kodova, kodo, kodoja / godoja, okova* th. a (anθ-o kíkavaritiko dialèkto šaj te avel vi i vokàla –**u**: *kukola, kukoja* th. a.)

b). Sar dikhen anθar le ekzèmplură maj opral, vi le prefiksura le sikavale sarnavnănq si verver:

O pašipen				O duripen			
i sikavali sarnavni	muršikano k-o jekhipen	zuvlikano k-o jekhipen	muršikano+zuvlikano ka-o butipen	i sikavali sarnavni	muršikano k-o jekhipen	zuvlikano k-o jekhipen	muršikano+zuvlikano ka-o butipen
ada-	-va	-ja	-la	odo-	-va	-ja	-la
kada-	-va	-ja	-la	kodo-	-va	-ja	-la
gada-	-va	-ja	-la	godo-	-va	-ja	-la
kaka-	-va	-ja	-la	kuko-	-va	-ja	-la
aka-	-va	-ja	-la	oko-	-va	-ja	-la

c). I deklinàcia:

O kèzo	muršikano		zuvlikano	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom.	kodova	kodola	adaja	adala
Ak. < ziv. < biv. <	kodoles kodova	kodolen kodola	adala adaja	adalăn [adalên] adala
Gen.	kodolesqo	kodolenqo	adalaqo	adalănqo
	kodolesqi	kodolenqi	adalaqi	adalănqi
	kodolesqe	kodolenqe	adalaqe	adalănqe
	kodolesqe	kodolenqe	adalaqe	adalănqe
Dat.	kodolesqe	kodolenqe	adalaqe	adalănqe
Lok	kodolesθe	kodolenθe	adalaθe	adalănθe
Abl.	kodolesθar	kodolenθar	adalaθar	adalănθar
Soc.-Instr.	kodoleça	kodolença	adalaça	adalănça

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Thon ka-o ablativo thaj k-o genitivo le sintàgme: *kadaja čhajorri* thaj *kodova rukh*.
2. Keren panz propozicie kadale lavença: *kodolesθe*, *kodolença*, *kukola*, *adaja*, *adalănqe*.
3. Sar ambolden kadava lava?

"O pišot thaj i kovànca

Si pesqe barvalimata.

I sivri thaj o silaj

Phiravel len varekaj."

3ANENAS KE...?

- anθ-o Dujto Maškarthemutno Maripen, kana e rroma Rumuniaθar sas bičhalde anθ-i Transnistria, palal o òrdino dino kaθar o marešàlo Antonescu, sas vi rroma save na sas bičhalde? Maškar lenθe sas vi sastrără so sas ačhavde khere, kaθar le autoritètură, sosqe na sas kon te kerel buti anθa kadala komunitètură. Maj but, gavesθe, le sastrără sasas but pučhle vaš lenqi buti: petalomasqe grasta, lačharimasqe vurdon thaj aver sastrutne bută.

O GILAVNO

Kana avel o milaj thaj e školaqo čhinipen, o Pepito zal gavesθe, k-e pesqe phure dada. I mami thaj o pàpus si duj butikerne manuša. Len si len duj grasta, jekh guruvni, thaj but papinā thaj khajnā. Kodolesqe o Pepito na bešel nisar, čajlōl les te phirel e grasteça, te grastarārel les, te del e guruvnā te xal čar, vi te dušel la thaj but aver.

- Pepito, de nište kukina le khajnān, ke, dikh, so bokhale si von! - phenel lesqe i mami.

- Mišto!

Texarināθar o Pepito si xancī xolāriko, thaj... na del le khajnān te xan.

- Dikh so bokhale si mirre khajnōrrā! - phenel palem i mami, kana agordel i buti anθ-i bar.

Si mūsaj te maj des len nište kukina!

- Mišto, mišto! - phenel o Pepito tha'... palem na del len te xan.

Maj palal i phuri akharel e čhavorres:

- Haj te xas. Dikh, kerdem tuqe bokolā thaj nište anre maj kovle, kadja sar čajlōn tut!

- Či xav, na si manqe bokh, amboldel o čhavorro.

I mami, dikhel ka-o čhavorro, godīsarel pes xancī, pašasal thaj pučhel:

- Sar dikhav, san but xolāriko p-e mirre khajnōrrā. So kerde von tuqe?

- Na le khajnā, maj but le duj bašne! amboldel o čhavorro. Sa i rāt na aštilem te sovav lenθar!

- Xatārav akana, phenel i phuri. Kadja si, von bašen sa i texarin. Tha', šaj, palal so phenava tuqe e bašnesqi paramiči, na maj došalāresa len kadja but... Miença thaj miença beršença maj anglal, o Bašno, o Kham thaj o Čhonut živenas anθ-e čerosqo thagaripen sar trin phrala. O maj lošalo maškar lenθe sas o Bašno. Gilabelas sa o vaxt le maj šukar dīlā so aštin te anen i loš anθ-e manušenqo ilo. Nić o kham na sas sar jekh xolāriko. Vov anelas o tatipen p-i phuv thaj anθ-o dī e manušenqo. Ama, varekana, xolāriko sas o Čhonut. Xatārdāsas ke, butvar, le manuša, kana avelas e rātāqo ačhipen, sasas but lošale te šunen e bašnesqo bašavipen.

Anθ-jekh dīves, o Čhonut xolōl p-o čoro Bašno "sosqe na bašavelas sar kamelas vov", thaj nić jekh nić duj, del les dab, kadja zorales, ke čhudel les anθar o devel ži p-i phuv.

Kana avilās o Kham te dikhel so kerdās o Bašno, sosθar na maj šunel pes lesqo bašavipen thaj šundās so thaj sar sas, godišardās pes te kerel kris.

- Čonute!a, tu kaj san varekana kadja zungalo, thaj vi krisarno, te zanes ke nić mança na maj živeça pašutnes, avdīvesesθar angle! - akhardās o Kham.

- Mišto, me sem kadja sar phenes tu, tha' tu kaj san sa vaxt dudālo thaj tatāres e ile savorrenqe trujal tuθar, sosqe kames te došalāres man?

- Mišto! Na maj kerav tuqe kris. Ama, avdīvesesθar, tu avesa e rātāqo šerutno thaj me p-o dīves. Amare droma rigārena pen sa vaxt. Thaj o Bašno zanela kadaja thaj uštela pes kana avava me texarināθar, bašela lošaθar thaj marel le phaka, tha' kana avesa tu našela te garavel pes.

Thaj kadja ačhilās ži adēs.

Kana xatārel o Bašno ke avel o Kham, marel e phaka thaj *ito*, našel te bašel i texarin ži kana uštin pen sa e manuša ; thaj kana xatārel ke avel o Čonut, našel te sovel, te na maj dikhel kodoles, savo čhudās les anθar o devel.

I purani paramiçi maj phenel ke kana sas čhudino o Bašno anθar o devel, lesqe šukar dīlā ačhile anθ-e čerosqo thagaripen. Von si le strafināle čerxaja so dudāren e rātāqo kalipen.

Nūmaj le manuša but lačhe ileça aštin te šunen len. Kadaja si e čerxajenqi mùzika...

- Akana na maj inkerav xoli p-e čorre bašne! - phenel o Pepito. Žav te maj dav len kukina!
(o Žufter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

bokoli – rromano manro - pita

butikerne – manuša so keren buti lačhes

čero – devel

došalārel – kerel doš khanikasqe

ito - sig

khajni – kaxni

na si manqe bokh – na-i man bokh

strafinālo – dudālo

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sosθar sas xolāriko o Pepito p-e khajnā?
4. Sar phiravdās pes o Čonut pesqe amaleça?
5. Sosqe patān ke o Kham na kerdās kris e Čonutosqe?
6. So siklile tume anθar e Bašnesqi paramiçi?
7. Xramosar vi tu jekh tèksto anθar o amalipen vaj anθar tire amala!
8. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
9. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
10. Vakār tire kolegoça thaj alosar i maj šukar paramiçi anθar le tèksturā so tume xramosarde!
11. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumari paramiçi!
12. Sikaven thaj drabaren tumari paramiçi tumare kolegurenqe thaj tumare siklāresqe!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I nisavutni sarnavni

Le nisavutne sarnavnă, anθ-i rromani čhib, si:

a) le nisavutne sarnavnă kerde anθar i pučhutni sarnavni thaj o prefikso **vare-** [or-]:

vare + kon → **varekon** [orkon]
 + so → **vareso** [orso]
 + savo → **waresavo** [orsavo, orsawo]

b) i nisavutni sarnavni **sa**, [să], biparuvali **ka-o** muršikano thaj zuvlikano ling, jekhipen thaj butipen;

c) i nisavutni sarnavni **savorro** [saworro > sarro(sorro) > sawo > sa];

d) le nisavutne sarnavnă kerde anθar i pučhutni sarnavni **-savo** thaj o prefikso *fite(ś)*:

fiteśsavo, fiteśsavi, fiteśsave, fiteśsave

e) i nisavutni sarnavni "**aver**"

f) i nisavutni sarnavni "**svàko**"

I deklinàcia

O kèzo	jekhipen		butipen	
	muršikano	zuvlikano	muršikano	zuvlikano
Nom.	aver	aver	aver	aver
Akuz. < biziv. ziv.	< aver avres	< aver avră	< aver avren	< aver avrăn
Gen.	avresqo	avrăqo	avrenqo	avrănqo
	avresqi	avrăqi	avrenqi	avrănqi
	avresqe	avrăqe	avrenqe	avrănqe
	avresqe	avrăqe	avrenqe	avrănqe
Dat.	avresqe	avrăqe	avrenqe	avrănqe
Lok.	avresθe	avrăθe	avrenθe	avrănθe
Abl.	avresθar	avrăθar	avrenθar	avrănθar
Soc.-Instr.	avreça	avrăça	avrença	avrănça
Vok.	-	-	-	-

i nisavutni sarnavni "**svàko**"

O kèzo	zuvlikano	muršikano	zuvlikano	muršikano
Nom.	svàko	svàko	svàko	svàko
Akuz. < biziv. ziv.	< svàko svakonă	< svàko svakones	< svàko svakonăn	< svàko svakonen
Gen.	svakonăqo	svakonesqo	svakonănqo	svakonenqo
	svakonăqi	svakonesqi	svakonănqi	svakonenqi
	svakonăqe	svakonesqe	svakonănqe	svakonenqe
	svakonăqe	svakonesqe	svakonănqe	svakonenqe
Dat.	svakonăqe	svakonesqe	svakonănqe	svakonenqe
Lok.	svakonăθe	svakonesθe	svakonănθe	svakonenθe
Abl.	svakonăθar	svakonesθar	svakonănθar	svakonenθar
Soc.-Instr.	svakonăça	svakoneça	svakonănça	svakonença
Vok.	-	-	-	-

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Thon e laçhe fòrme e lavenqe anθar e parantèze!
O Kham na kerdās kris e (kolaver amal).
I khajnānqi doś sas (khonik).
(Savorro) čhejan dav len p-o jekh luludī.
2. Keren jekh khelipen palal kadava tèksto! Na bistren te alosaren le ròlurā palal le personàzurā:
i phuri daj, o čhavo, o Kham, o Čhonut, o Baśno th. a.
3. Keren duj grùpurā, kaj te keren butī khethanes! Alosaren, maj palal savo grùpo kerdās o maj śukar rolosqo khelipen!

3ANENAS KE...?

- anθ-o 2-to decèmbro si te baredīvesaras "e Baśavipnasnqo dēs", sosqe anel amenqe godāθe sar, jekhe dēseça maj anglal, anθ-o 1-to decèmbro 1599, maj but rromane, baśavne gilabaden themutne ìmnurā, kana o Mihāj Viteàzul areslās anθ-o fòro Alba-Iulīa? Anθa kadava kontèksto, si te liparas le maj prinzarde rromane gilavnen vi baśavnen, sar sasas: o Dona Dùmītru Siminikā, o Bārbu o Lāvutàri, o Tòni Iordàke, o Färämïcä Lāmbru, o Ion Onoriu, o Ilie Udilā, thaj but aver, sar: o Zavajdòk, i Romīka Pučèanu, i Gàbi Lùnka, i Mioàra Linkàn thaj aver.

I BAXT THAJ I GODĬ

Anθ-jekh śukar milajesqo dĭves, p-e themesqo drom phirenas i Baxt thaj i Godĭ. Sar sas but tato avri thaj paśolas i rāt, i Godĭ phenel:

- Phej!e, dikh paśol i kali rāt akana thaj ċi d-aštās te 3as maj angle. Me kamavas te sovas 3i texarināθe ka te na malavas vareso nasulimata p-o drom. I Baxt amboldel:

- Si tut ċaćimos. But khini sem vi me. Dikh! Me sovava kothe p-o maśkar e doremesqo.

- Na-i mišto! - phenel i Godĭ, si maj mišto te 3as maj dur e dromesθar. Te na uštavel amen vareso phirno...

I Baxt, śerali, ċi kamel thaj sovel anθ-o drom. I Godĭ durōl, sòde ċhudes e barreça, thaj thol pesqo śero tele, te sovel p-i ċar.

Ka-o maśkar e ratāqo, kaθar jekh abāv avel jekh barvalo manuś pesqe vurdoneça. Vov tradel sig le duj e zorale thaj śukare grasten.

Sar angaravdāsas vi o ċhonut, kana resle paše i Baxt, le grasta daradile thaj sig irisarden o vurdon thaj lien te našen p-i vazi. Sar, nisar, tha' na maj dikhle vi e ċorre Godā thaj nakhle e vurdoneça opral laθe. Śaj ke kodolesqe le manuśa vi te avel len but Godĭ, but mangel te avel len vi Baxt.

(o Nikolae Pandelikä)

Tha' vi I GODĬ THAJ I BAXT

Anθ-jekh milajesqo dĭves paše rātāθe p-e themesqo drom phirenas i Godĭ thaj i Baxt. Von nakhen paśal jekh manuś kaj xunavelas i phuv pesqe guruvença.

Dikhindoj les i Baxt, e rromes, bokhalo thaj khino, phenel karing i Godĭ:

- Dikh, phej!e. Me kamav te dav kadale rromes jekh piri sovnakajeça!

I Godĭ del palpale:

- Na de les but love, kē paše lesθar si but manuśa save kamena te mudaren les anθar e love.

I Baxt palem na kamel te aśunel laqe phenāθe, thaj, marindoj pesqe vasta, kerel te inklel

anglal o rrom jekh piri pherdi sovnakajeça. Kana dikhel o rrom astardöl te cipisarel:

- Rroma!len, çhava!len, aven te dikhen manthe. Dikhen so arakhlem! Dikhen o sovnakaj!

I Godĩ phenel karing i Baxt:

- So keres akana? Avena le manuša leshe thaj, sar žanes, liena lesqe love thaj mudarena les!

I Baxt but trašavdi, phenel:

- Xastra man, phenörri!e, phen manqe so te kerav ke akana mudaren les le kolaver!

*

I Godĩ marel pesqe vasta thaj so te dikhen? O rrom sig garavel o sovnakaj thaj kerel pes ke phiradöl pes, sar kana kerdšas jekh pheras. Le kolaver manuša asan vi von:

- Xoxavne!a, kaj sas te arakhes love p-i amari çorri vazi?

(o Nikolae Pandelikä)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

phej!e – phen!e

daradile – daranile – trašanile

šerali – savi na patäl, kaj kerel palal pesqi godĩ

xanci – çira, zàla(ga), xàri(ca)

vurdon – kaláška

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinžarde lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. So siklile tume anθar kadala paramičă?
4. So si i maj kuć: *i baxt* vaj *i godĩ* e manušesqe? Xramosaren jekh tèksto kaj tume te phenen sosθar si maj kuć jekh vaj aver!
5. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
6. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
7. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumare tèkstură!
8. Sikaven thaj drabaren tumare tèkstură tumare kolegurenqe!
9. Sar ambolden kadala purane lava: "Svàko butĩ si la duj riga"?

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I. I nanajutni sarnavni, anθ-i rromani çhib, si: **khonik** (*nikon*), **khanć**, **nijekh** (*nićjekh*).

	khanć	khonik
Nom.	khanć	khonik
Akuz.	khanć	khanikas
Gen.	khanćesqo	khanikasqo
	khanćesqi	khanikasqi
	khanćesqe	khanikasqe
	khanćesqe	khanikasqe

Dat.	khanćesqe	khanikasqe
Lok.	khanćesθe	khanikasθe
Abl.	khanćesθar	khanikasθar
Soc.-Instr.	khanćeça	khanikaça
Vok.	-	-

II. I sikavutni sarnavni, anθ-i rromani čhib, si "*kolaver [okolaver]*"

O kèzo	jekhipen		butipen	
	zuvlikano	muršikano	zuvlikano	muršikano
Nom.	kolaver	kolaver	kolaver	kolaver
Akuz. < biziv. < ziv.	< kolaver < kolavră	< kolaver < kolavres	< kolaver < kolavrăn	< kolaver < kolavren
Gen.	kolavrăqo	kolavresqo	kolavrănqo	kolavrenqo
	kolavrăqi	kolavresqi	kolavrănqi	kolavrenqi
	kolavrăqe	kolavresqe	kolavrănqe	kolavrenqe
	kolavrăqe	kolavresqe	kolavrănqe	kolavrenqe
Dat.	kolavrăqe	kolavresqe	kolavrănqe	kolavrenqe
Lok.	kolavrăθe	kolavresθe	kolavrănθe	kolavrenθe
Abl.	kolavrăθar	kolavresθar	kolavrănθar	kolavrenθar
Soc.-Instr.	kolavrăça	kolavreça	kolavrănça	kolavrença
Vok.	-	-	-	-

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

- Thon e laće fôrme e lavenqe anθar e parantèze:
I Baxt na dăs patív e (kolaver amal).
Kana avel i bibaxt na si i doş (khonik).
I godí na dăs vast laqe (khanć).
- Keren i deklinacia vaš i nanajutni sarnavni "nijekh".
- Keren duj grùpură: jekh grùpo kodolenθar, save phenen ke si maj kuć te avel tut *baxt* thaj o aver, save phenen ke *i godí* si i maj kuć. Zumaven te sikaven sosθar, thaj te keren kadja ke vi tumare kolègură te phenen sa kadja sar tumenθe!
- Klasaşi butí:
 - Drabaren palem o jekhto kotor anθar o dino tèksto - "I godí thaj i Baxt"!
 - Xramosaren so xatărde anθar o tèksto!
 - Xramosaren so patăn ke avela maj dur anθ-i paramici!
 - Phenen so patăn ke avela maj dur anθ-i paramici vi tumare kolequrenqe thaj tumare siklărnesqe!
 - Drabaren vi o dujto kotor anθar o tèksto!
 - Xramosaren so xatărde anθar o dujto kotor anθar o tèksto! Xramosaren, sa kadja, sar tume patăn ke avela maj dur anθ-i paramici?

7. Drabaren vi o trinto kotor anθar o tøksto!
8. Xramosaren so xatårde anθar o trinto kotor e tekstosqo?
9. Sa kadja, sar tume xramosarde so patån ke avela maj dur anθ-i paramiçi?
10. Phenen vi tumare siklårnesqe so siklile tume anθar kadaja paramiçi!

Te keren butĩ maj lokhes, labårn kadava tabèlo!

Xramosaren so xatårde anθar o drabardo tøksto!	Xramosaren so patån ke avela maj dur anθ-o tøksto!	Xramosaren sar si i paramiçi palal so drabaren p-o jekh kotor anθar o tøksto!
1....	1...	1...
2....	2.	2...

3ANENAS KE...?

- Sa kadja anθar e Craiova-qi zòna, kaθar avel o paramiçàri, o *Nicolae Pandelică*, bešel jekh terno talantime poèto, o *Marian Ghiță*, savo xramosardås vi editisardås e poezienqo lil "Șoaptele Mâinii Drepte" [E pašvakårimata le Čáće Vastesqe]?
O lil inklislo anθ-o berś 2008, ka-i Craiova. Sikavas tumenqe kathe jekh anθar pesqe poèzie:

Sompatrèto tiraxença

Kon zanel maj lačhes sar nikon

So xatårav

Me, savo avav dural, me, kodova kaj

Telårel resindoj

Jekh tikno palalavilipen jekhe minutosqo

Maşkar o čáčo punro vi o zervo punro

Jekh čharalo korkoripen

Lino vunzilesθe kodolesθar kaj phirdås maj anglal manθar

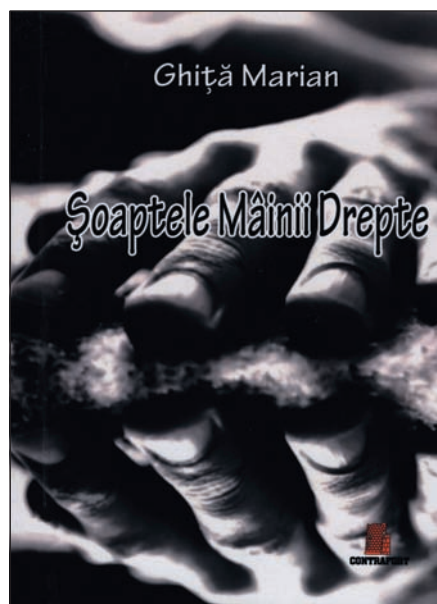
Bi te phenel nič jekh lav

Aştivas te patåv ke, sathaj, me sem!

ka-o 26 dekèmbro, o b. 2007

(Sajekh Maria, sajekhe stadåça)

[o romano amboldipen: *Gheorghe Sarău*]

PHERDILE SUNE!

(O Angel Năstase)

"Anθ-i januàro 1949, avavas p-i lùmă anθ-jekh bašavnenqi - ričinărenqi famìlia, o štarto čhavorro mirre dadenqo. Murro dad avilăsas, anθ-o trintonaj o berś 1945, anθar i Rusià, kaj sas phandado duj berśa sar prizonèro, anθ-o Maripen.

Anθ-o mirro gavorro, Pădurèni, anθar o źudèco Bakău, sa e rroma sasas but čorre. Vi ke mirre dades sasas les 1,5 hektără phuv, dine palal o 6 trintonaj 1945, na sasas dōsta te patărel amaro čorrimos, maj but ke nakhlămas but phares anθar i bari bokh so sas anθa berśa 1946-1947.

O Angel Năstase, murro dad, jekh but prinzardo bašavno anθa le forosqe trujalimata, maj kerelas vareso love, sosqe bašavelas kaj le bolimata, khelimata thaj aver. Mirri daj, i Aleksandrîna, khethanes mirre trine phralenča maj bare thaj mirre dadeča, kana na zanas te bašaven, kerenas buti amare phuvăθe thaj vi le gavutnenθe, saven sasas len maj but phuv.

Sa i famìlia kerdăs buti but phares te kidel lovorro lovorreča te kinel le duje maj bare phralenqe, o Mihăj thaj o Geòrge, but lače instrumèntură p-i kodoja vrăma, o jekhto akordiòno thaj jekh saksofòno. Anθ-jekh tikno vaxt, von siklile te bašaven but laches kaj le instrumèntură.

Kadja, i orķestra mirre dadesqi reslăs i maj pučhli thaj akhardi te bašavel kaj le khelimata thaj kidimata kerde anθ-o Bakău.

Lokhes, lokhes, o ekonomikano statùto mirre familiaqo pruvdăs pes. Sa anθ-o kadava tìmpo voj řirdăs te avel respektisardi, na nùmaj le rromenθar, tha' vi le gazenθar.

O suno mirre dadesqo thaj mirre dajaqo sas sar le čhave thaj le čaja te agorden o siklăripen, vi te avel len nùmaj o licèvo vaj e profesiaqi škòla. Le trin čhave sasas biande anglal o Maripen thaj kerde nùmaj star klăse, tha' anθa berśa 1976 - 1986 agorden vi von o siklăripen. Me thaj le kolaver duj phenă, so samas biande palal o Maripen, agordinăm i škòla.

Me dinem ka-o licèvo Ròman – Vòdă, sar o dujto siklărno, thaj agordem i VIII-to klăsa but laches.

Maj dur, gelem ka-o Themutno Kolègio "Geòrge Vrîncèanu" anθar o Bakău thaj k-e Matematikaqi Fakultèta, jekhto var anθ-o fòro Bakău, thaj maj palal ka-o Iăși.

Anθ-e licevosqo vaxt thaj maj palal k-i fakultèta na sas manqe nivar lazav te prinzanav ke sem rrom, vi ke maj sa o vaxt paše manθe řunavas manuśa so phenenas lokhes: "Dikhes kodoles? Si rrom!" Kadala dùmè denas man vi maj but zor te siklòvvav maj laches, te sikavav ke număj anθ-i godi kodole manuśenqi si o anglokrisaripen, sar ke ame, e rroma, na aštis te agordas o siklăripen. Deşupanze berşenθar řirdem te bašavav khethanes mirre dadeča thaj mirre phralenča ka le verver malavimata thaj khelimata. Kadaja buti siklilem la maj but anθar o respèkto vaś e familiaqi tradičia.

Palal so agordem i fakultèta semas bičhaldo k-i jekh škòla, gavesθe, kaj kerdem butĩ biś berśa, sar siklărno.

Anθa kadava vaxt liem savorre siklăripasqe gràdură thaj semas vi školaqo dirèktoro palal o berś 1990. Kerdem butĩ sar matematikaqo siklărno anθ-o fòro Bakău, thaj anθar o berś 1999 semas anavărdo sar školutno inspektoro vaś e rromenqo siklărigen ka-o školutno Inspektoràto.

Anθa kadava vaxt aśilem te pačavav śela famìlie rromenqe anθar o žudèco te den penqe čhavorren školaθe. Anθa but rromenqe komunitètură organizisardem e siklăripasqo lačharipen vi anθar le maj phure. Anθa varesave rromane tradicionàlo komunitètură aven k-i škòla vi le dada vi le čhave ka-o progràmo I Dujto śansa / śajutnipen.

Sa kadja, maj but sar 6000 čhavorre siklôn e dajaqiri rromani čhib k-i škòla. Maj dur, kamav te dav zor sa e čhavorren te nakhaven penqe anglekrisarimata thaj te zorären penqo pativipen. Sar siklărno, phenav vi mirre kolegurenqe anθar o rromanipen thaj zumavav te phagerav le anglekrisarimata so dikhen e čhavorrenqo siklărigen.

Kadja, sar mirre čhave thaj vi mirre phralenqe sas siklărde te prinzanen penqo nămo thaj i etnìa, te respektisaren sa le manuśen, kadja vi von, savorre rroma..."

(o amboldipen: *Jupiter Borcoi*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

bisovno – so na sovel – so na-i les lindri

bakrănqi ger – bakrănqo phuknălo nasvalipen

xatären – xatären – xacären

pimasqo drab – tutùno- thuvali

pire – pesqe, penqe

podimas – tiraxa, papùca

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Ambolden o tèksto gazikanes!
2. Kon si inspèktoro vaś e rromenqo siklărigen anθ-o tumaro žudèco?
3. So butĩ kerel vov vaś e rromane siklövne?
4. Anθar savo suno vakărel o inspèktoro Angel Năstăse?
5. Keren jekh vesto vakăripen, tumare kolegurenča thaj tumare siklărneča anθar e siklăripasqi situàcia e rromenqo anθ-i Rumùnia!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I PAŠAVNI

I. Anθ-i rromani čhib si:

1. e rromane čhibăqe paśnavnă:

a) le paśnavnă so si len "i buxli fòrma", sosqe si len śtar desinènca: **-o, -i, -e, -e**.

lačh / o, ~ i, ~e, ~e; *bar* / o, ~ i, ~e, ~e

b) le paśnavnă so si len i "tang fòrma", sosqe si len i desinènca anθ-jekh konsonànta, biparuvali:

but, śukar, godăver, nasul th. a.

2. Le avrutne pašnavnă, line avere čhibănar:

a) biparuvale, so si len jekh biparuvalei desinënca palal o gin vaj o ling: *bordo*, *gri* th. a.

b) Le pašnavnă save si len i khethani desinënca **-o**, ka-o nominatîvo, lien i desinënca **-a** (k-o butipen, o murşikano thaj zuvlikano ling): *gâlbene* / *zîlto*, *dîlgo* / *lûngo*, *zêlene*.

Von lien, anθ-i flêksia, i desinënca **-ne**, kaj e savorre kèzură (avrăl o akuzatîvo, k-e bută).

TE PALEMDIKHAS!

O phuro thaj le draba

Akana but vaxt kana sas arakhle le pimasqe draba, o tutûno, pe kadala phuvă, sig inkliste vi le bikinitôră e drabăngo te bikinen pire bută. Von phenenas anθar lesθe ke si but lačho thaj šaj te kerel but miştimata: anθar e bakrăŋqi ger, anθar o inkărimos e poxtanenqo tha' vi te cirdes o thuv te aves maj sastesto. Thaj jekh anθar lenθe maj phendăs:

- Kon kinela draba manθar lesqo podîmos na kidela lesqe punre, le čora na čorena les, thaj nivar na phurôla!

Kidine pen sa le gavutne thaj zumavde te ambolden thaj te xatären le lava e bikinitoresqe. Dikhindoj von ke čí šaj te arakhen o amboldipen, telărdine anθ-o veś jekhe phuresθe, kaj živelas othe kôrkorro, thaj manglen lesqe te dudărel len.

O phuro, šunel lenθe, pašasal thaj phenel:

- Va si čačimos e bikinitores ke kodova kaj kinela pimasqe draba, o podîmos na si te kidel les, kodolasqe kă na maj resena les le love te kinel pesqe, thaj phirela punrnango, e čora na-i te čoren les, kodolesqe ke vov xasala savorre rătă thaj von patăna les bisovno, thaj čačes si vi ke na phurôla, sosqe vov merela ternipnasθe...

(o Nikolae Pandelikă)

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzarde lava!
2. Ambolden o tèksto gažikanes!
3. So aver nasulimata maj aştin te keren e pimasqe draba?
4. So siklile tume anθar kadaja paramiçi?
5. Xramosaren jekh tèksto thaj phenen so tume patăn ke šaj te avel kerdo, kaj le manuša te na maj lien nasul draba (thuvală thaj vi aver)!
6. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoča!
7. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
8. Vakăr tire kolegoča thaj roden te buxlăren le tèkstură so tume xramosarden!
9. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumare tèkstură!
10. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe vi tumare siklărnesqe!

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen pan3 pašnavnă save si xarakteristiko vaś e nasul draba!
2. Xramosaren jekh tèksto kaj te phenen sosqe si laće vaj bilaće le nasul draba?
3. Sar xatären kadala purane lava: "Ažutisar tut kòrkorro te aves ažutisardo kaθar o Del!"

3ANENAS KE...?

- o raj siklărno vi rromano inspèktoro, o *Àngel Năstăse*, sas jekh anθar e autòră e lilesqe *Tradiții ale rromilor din spațiul românesc* [E rromenqe tradiție anθar i rumunikani ària], kaj inklislo anθ-o berś 2004?

Kadale lilesθe, o raj *Àngel Năstăse* xramosardăs palal e ursără (e rričinàră). Kadja, arakhas ke – xasarindoj pes lenqi purani pofësia, kana khelavde le rričinen te khelen ka-o šunipen e muzikaqo – e sas rričinàră astarde te keren tòko (nùmaj) mùzika, te bašaven vi te dīlaven ka-e biava, ka-e muzikaqe spektàkulură.

O DINIPEN

Si decembro, thaj o iv parnărdăs sa avrăł. Vi o fôro si xurăvdo baredivesesθe. Paşol o Krăcuno thaj o Nevo Berś. I Adina si but loşali. Khere, azukeren la laqo dad aj laqi dej thaj laqi mami. Żanel ke si o vaxt kana keren pen le dinimata. Ama, maj si duj dīvesa školaqe. Adēs, si te Ʒal orenθe rromane čhibăqe. Von, le licevosqe siklōvne, khonƷaren jekh progrămo vaś le baredivesa le Krăcunosqe. La si la te phenel jekh poezia.

E rromane čhibăqo siklărno azukerel len anθ-i klăsa. Palal so palemdikhel o progrămo so si len te inkeren les ka-o Tèatro, phenel:

- Čăces ke tume kerden buti but vaś kadava spektăkulo thaj me patăv ke tumare dada aj deja avena but barikane te dikhen tumen ka-o Tèatro! Te na bistren te keren pōze vaś amari rivista.

Sar Ʒanen, voj si p-o amaro organizaciaqo săjto thaj si te avel printisardi nūmaj ke maj trebun amen nişte love. Šaj ke palal o Nevo Berś avena amen dōsta love vi te das avri i rivista.

Palal so maj godisarel pes xanci, maj phenel:

- Avdīves si o agorutno dīves anθar kadava berś kana si amen rromane čhibăqe čăsură.

Sar dikhen, i Šejka na avilăs kadava kurko školaθe. Me dem telefōno laqe daden, tha' na Ʒanav, sosqe na ambolden manqe. Tume Ʒanen vareso, laθar? Sar Ʒanen, oj si te prezentisarel tumaro spektăkulo.

- Va... phenel i Adina. Akana jekh kurko phendăs manqe ke voj si nasvali. IƷ semas laθe khere. Nić avdīves na aśtil te avel voj školaθe, tha' siġuro avela ka-o spektăkulo ka-o Teàtro!

- ...Voj kerela tumenqe jekh surpriza, maj phenel i Adina.

- Mišto, phenel paśasavindoj o siklărno, nūmaj ke o čudipen, i surpriza, šaj te avel sar te mukhel tut te prezentisares o spektăkulo!

Ka-o Teàtro avile but manuśa. Siklărne thaj siklōvne anθar sa le škole. Jekh p-o jekh, von prezentisaren penqe grupurenča Krećunosqe ačara, khelimata, pozie.

Le čhave avile xurăvde but šukar. Le čhajorră xurăvde le krecome thaj dīlgo cōxe, but luludănča. Anθa lenqe kale bala thovdine but luludă, thaj sovnakutne angrustika p-e penqe naja. Nić

le murša na mukhle pen maj tele. Si len lole kežlane gada, kale thaj buxle kàlce thaj neve tiraxa. Von phende rromane kolinde thaj poèzie thaj gilabaden rromane dīlā. O Sàukā, siklōvno ka-e Muzikaqo Licèvo, bašavdās duj šukar rromane dīlā anθar i skrīpka. Lenqo spektākulo sas but demavdo.

- Naisaras tumenqe but šukar! - phenel i Šejka. Thaj kodolesqe ke kadava si jekh baro dīves, kamav te phenav tumenqe ke ame dām avri o jekhto gin anθar amari rivista. Si i rivista anθar i kultūra thaj e rromenqo siklāripen, kerdī le siklōvnenθar anθar amaro fòro, koordinisarde kaθar amaro rromane čhibāqoro siklārno!

O "Rromano lilorro" si anθ-i rromani thaj i rumunikani čhib thaj kamas te rigāras vi tumenqe!

Maj palal, o siklārno, but lošalo, pučhel e čhaven:

- Sar kerde kadaja, thaj sosθar na phende manqe?

- Ame žanas so Tume but kerdēn butī te ankalavas amari rivista. Kodolesqe, kamlām te keras tumenqe jekh surprīza. Amare dada dine love te aštis te keras kadaja. Kadava si amaro dinipen vaš tumenθe, raja siklārnea, phenel i Šejka. But berša angle!

- Naisarav tumenqe! Vi tumenqe jekh lošalo Nevo Berš!

(o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

còxa – fista

čudipen – surprīza

demavel – marel anθar vasta

dinipen – dāro

organizàcia – birajikano khethanipen / o civilo societeto

sājto – elektronikano than

sìguro – čačes

skrīpka – lavùta

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanēs!
3. Sosθar na avilās i Šejka školaθe?
4. Sar sas organizisardo o spektākulo ka-o Teàtro?
5. Sosqe le čhave na phende penqe siklārnesqe ke von ankalavde i rivista?
6. So siklile tume anθar e siklōvnenqi paramiçi?
7. Xramosar vi tu jekh tèksto anθar le aktivitèturā so tu keres k-ël rromane čhibāqe òre!
8. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoča!
9. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
10. Vakār tire kolegoča thaj barāren thaj keren jekh kòrkorro tèksto anθar le aktivitèturā so tume keren k-ël rromane čhibāqe çasurā!
11. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumaro tèksto!
12. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I. Anθ-i rromani čhib,vaś i paśnavni, si amen trin komparaciaqe nivêlură (grădură):

a) pozitiv,

b) komparativ

c) superlativ.

a) **O pozitiv grădo** si les kasave fôrme: bar / o, ~i, ~e, ~e, uć / o, ~i, ~e, ~e, śukar, zêleno th. a.

b) **O komparativ grădo** si les trin fôrme:

1. *O barrabarrutno komparativ "sajekh" kerel pes kana thovas i sintagma "sa kadă... sar":*

Voj si sa kadă śukar sar laqi phen.

Vov si sa kadă barvalo, sar o thagar.

2. **O oprutno komparativ**

- *O oprutno sintetikano komparativ kerel pes e sufiksoća – (e)der:*

Vov si jekh baxtaleder čhavo.

Kadaja si i gugleder phabaj.

- *O oprutno analitikano komparativ kerel pes e adverburenća "maj" vaj "po":*

Me sem maj barvalo sar lesθe.

Voj si po śukar laθar.

3. *O telutno komparativ si kerdo kana thovas anglal "maj cîra / xancî / zàlaga sar..."*

O čhavo si maj xancî godăver sar i čhej.

Voj si maj cîra śukar laθar.

c) **O superlativ**

1. *O oprutno relativ superlativ kerel pes e lavenća o maj, i maj, le maj, o po, i po, e / le po, pašal i paśnavni:*

Voj si i maj śukar bori.

Vov lias le po bare ambrola.

2. *O absoluto superlativ kerel pes e varesave adverburenća, sar si: but, pră, dōsta, th. a.:*

Tu san but laćho.

Ame sam dōsta barvale.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Nakhaven le paśnavnă "baro" thaj "kalo" anθar savorre komparaciaqe grădură!
2. Xramosaren le paśnavnă save si xarakteristiko vaś le Krećunosqe dîvesa!
3. Xramosaren jekh tēksto anθar le Krećunosqe dîvesa, an-kaj te utilizisaren / te labăren le paśnavnă, save tumaro kolēgo xramosardăs len maj angle! Drabaren kadava tēksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklărnesqe.

3ANENAS KE...?

- anθ-o vaxt maškar e duj marimata anθ-i Rumùnia sas printisarde maj but rivìste thaj žurnàlurǎ, so sikavenas e rromenqo živipen?
- Sar ekzèmplo, anθ-o fòro Turnu Severin, anθ-o berś 1933, sas pritisardi i rivìsta "Maidanul" (O ćúco than), anθ-o gav Kàlbor - Fägäraś, maškar e berśa 1934-1935 i rivìsta "Neamul țigănesc" (O rromano endaj) thaj anθ-i Krajòva "O Rom" (O Rrom) anθa o berś 1934.
- sa kadja, anθ-o Bukurèsti, maškar e berśenθe 1934-1941, inklistās i rivìsta "Glasul Romilor" (O vak e rromenqo) publikisardi kaθar i Asociàcia "I Generàlo Ònia e Rromenqi anθ-i Rumùnia" thaj i rivìsta "O Rom", kaj o folklorìsto C. S. Nicolaescu Plopșor xramosardās maj but lilorre, le savenqo anav sas sa kodova, "O Rom".

E DOŠALE LOVE

Sasas jekh var, akana but berša, jekh phuro kaj telårdās anθ-o veś te liel pesqe kašta. Dikhindoj jekh baro rukh godšarel:

- Kadava kašt aresel man te pherav o vurdon thaj astardilo te činel les. Agorindoj čhinipnasqo rukh, dikhel anθ-o maškar e kaštesqo jekh kikavi pherdi sovnakutne lovenča. Kana dikhlās la, e phures lās les jekh bari traś. Vov širdel te našel thaj te akharel:

- Dikh, o mulipen! Dikh o mulipen! Nùmaj ke sa p-o kodova drom avenas penqe vurdoneča duj phrala. Kana resle von pašal o phuro pučhen les:

- So si phure!a, so maladās tut?

- Dikhen, kothe telal o rukh, si o mulipen. Le phrala pašon lokhes thaj kana dikhlen kadja but sovnakaj phenen e phuresqe:

- Kadja si manuša, kadava si o mulipen! Naś sig!

Ačhile von, le duj phrala, thaj o maj baro, but barikano, phenel:

- O Del dikhlās amen, phral!a, akana sām but barvale! Dikhlān sar xoxavdām e phures?

Maj palal, phenel palem:

- 3a sig khere thaj le vareso xabe. But butāqo si amen.

O tikno phral našel òto, resel khere thaj phenel pesqe rromnāqe:

- Ker sig vareso xaben thaj te thos anθa lesθe zurale meripnasqe draba, kamav te mudarav jekhe zukles!

Opre-tele duje časurenθe, avilo o tikno phral e xabeča. Arakhel pesqe phrales pherdo paj, khino, thaj phenel lesqe:

- Mekh vi man te maj xunavav, phral!a. Dikh, andem tuqe te xas. Xanavindoj vov te inkalavel o sovnakaj, o baro phral, čoral, del les dab anθ-o šero thaj mudarel les.

Godšarel pes o baro phral:

- Akana sem but barvalo, te xav vi me xancī thaj te ingerav mirre love khere. Xal jekh kotor, duj thaj merel. Kadja ačhilen sa e love, khanikasqe, paše o rukh.

Jekh rrom, so dikhlâsas e phures ke naşelas maj angle, aresel pašal o rukh, dikhel e duje phralen thaj phenel vi vov:

- Ćaciņasŋe, dikh kaj beşelas o mulipen!

(o Nikolae Pandelikă)

LAVA MAŞKAR E LAVA...

inkalavel – ankalavel

ingerav – ingerav

ćoral – ćorikanes – angaravdes

xabe' – xaben - xamos

sovnakaj – sumnakaj

sovnakutne love – purane love

PUĀHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzarde lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Savi sas e lovenqi doş?
4. Sosŋar naşlâas o phuro kana dikhlâs e love?
5. So siklile tume anŋar kadaja paramiċi?
6. Xramosaren jekh paramiċi, kaj te paruvan e paramiċăqo agor!
7. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoċa!
8. Laċhar e arakhle doşa anŋ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
9. Vakăr tire kolegoċa thaj alosar i maj şukar paramiċi anŋar so tume xramosarde!
10. Laċharen khethanes le arakhle doşa anŋar tumari paramiċi!
11. Sikaven thaj drabaren tumari paramiċi tumare kolegurenqe vi tumare siklărnesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I pronominălo pašnavni

I pronominălo pašnavni si kana pašal i navni si jekh pronŋmbro, thaj si len sa kodova gin thaj ling:

Murro dad kerel piră.

Tiri daj ċhinel o şax.

Tiro kher si o maj baro thaj o maj uċo kher.

O kèzo	mursíkano		zuvlikano	
	jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
Nom.	murro phral	murre phrala	murri bibi	murre bibă
Akuz.	murre phrales	murre phralen	murre bibă	murre bibăn
Gen.	murre phralesqo	murre phralenqo	murre bibăqo	murre bibănqo
	murre phralesqi	murre phralenqi	murre bibăqi	murre bibănqi
	murre phralesqe	murre phralenqe	murre bibăqe	murre bibănqe
	murre phralesqe	murre phralenqe	murre bibăqe	murre bibănqe
Dat.	murre phralesqe	murre phralenqe	murre bibăqe	murre bibănqe
Lok.	murre phralesθe	murre phralenθe	murre bibăθe	murre bibănθe
Abl.	murre phralesθar	murre phralenθar	murre bibăθar	murre bibănθar
Soc. Instr.	murre phraleça	murre phralença	murre bibăça	murre bibănça
Vok.	murre!a phral!a	murreà!len phrala!len	murri!e bibi!e	murră!len bibă!len

Sa kadja, vaş e bizjvdisarde navnă, ka-o akuzativo, si amen:

Akuzativo

– ka-o mursíkano ling

– ka-o zuvlikano ling

jekhipen

- murro lil

- murri meseli

butipen

- murre lila

- murre meselă

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen le xarakteristiko pašnavnă vaş e duj phrala anθar o təksto!
2. Thon anθa buxle propozicie le pašnavnă so arakhlăs len tumaro kolègo!
3. Keren i deklinàcia vaş kadala sintàgme: "tiri škòla" thaj "laqo lilorro".

3ANENAS KE...?

- palal e rromenqi tradicia na si mišto te lies le love so arakhes len p-o drom? Phenel pes ke von şaj te aven armandine vaj te phiraven o nasulipen e averesqo. Sa kadja, kana kames te xastras jekhe nasulipnasθar si mišto te čhudes jekh lovo jekhe dromenqo truşulesθe te pokines tiri bibaxt.

SAR KERES, KADĀ ARAKHES

"Savore manuša lien e čhavenθar so dine penqe dadenqe"

Jekh rrom sasas prandime jekhe rromnāča but šukar thaj khethanes sasas len jekh čavorro eŧta beršenqo. E rromnā čī plačolas lan kā o phuro bešel lenča anθ-o kher thaj phenel e rromesqe:

- Me na kamav tire dades amenča anθ-o kher, *inger* les kaj kames. O rrom liel pesqe dades thaj thol les anθ-e grastenqī štāla.

Kothe, bičhalelas lesqe te xal thaj te piel. Kadja nakhle maj but dēsa, kana o phuro, but xolāvdo, rovelas thaj delas *armaj* pesqe phurimata.

Kana avilās o ivend, thaj vi o baro šil, o rrom anel pesqe godī e phuresθar thaj phenel pesqe čhavesqe:

- Čhave!a, 3a thaj ingār e phuresqe jekh ponāva te pakārel pes lača, avela lesqe šil.

O čhavo liel jekh ponāva, čhinel la anθ-e dujenθe thaj ingārel jekh paš e phuresqe. O dad dikhel thaj, kana avel anθar i štāla, pučhel les:

- Sosθar čī ingārdān sa i ponāva e paposqe thaj mukhlān kathe jekh paš?

O čhavorro amboldel sig pesqe dedesqe:

- Mukhlem jekh paš ponāva te avel vi man anθar tuθe kana phurōsa!

Kana o rrom šundās kadala lava, gelo thaj andās e phures palem anθ-o kher.

"So tut na čajlōl tut, avresqe na ker!"

(o *Nikolae Pandelikā*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

armaj – arman

inger – inger

štāla – grāzdo

pakārel – patārel

ponāva – kàpa

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. So siklile tume anθar kadaja paramiçi?
4. Xramosaren jekh esèvo anθar sar si te phiravas amen amare dadença!
5. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
6. Laçhar le arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
7. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe vi tumare siklärnesqe!

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

I. E rromenqo folklòro, vi kana śela berśenθar na sas xramosardo, vov sas biçhaldo, tradino mujutnes. Kadja, e rroma na bisterde penqe purane dila thaj paramiça, le biavesqe thaj bolipnasqe ačara, le drabarimata thaj e rromane phenimata. Sa kadja, le hìstòrikane paramiçã si te anen amenqe godãthe ke o rromanipen na sas bisterdo nivar. Maşkar le śerutne koncèpturã so si respektisarde thaj prinzarde anθar e rromane khetanimata si: *i rromano pativ*, *o phralipen*, *i rromani kris*, *o taxtaj*, *o užipen*, *i familia* th. a.

II. Purane godimata:

"Jekh śel rroma, jekh śel droma."

"Na si čaćo rrom kodova savo dur le rromenθar cirdel pes."

"Kon lažal pesqe čhibãθar lažal pesqe dajaθar."

"O pativalo rrom, vi bokhaθar te merel, na bistrel i pativ."

"But čhave, but baxt."

"O rrom e rromes na aštil te xoxavel les."

"O rromano kòkalo na phagel les nikon."

"O manuś bi rromnãqo si sar jekh kher kaj na beśel khonik."

"O čaćo rrom vi anθar o barr ankalavel pani."

"Vi e kale kaxnãθar sa parno inklöl o anro."

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Keren jekh putardo vakãripen anθar o rromano koncèpto "užo - biužo", kadja sar si prinzando anθ-i tumari rromenqi komuniteta. Zumaven te arakhen le sènsurã / o manaj e lavenqo "užo" thaj "maxrime"!
2. Sar ambolden kadala dume: "Kas na-i les jekh phuro te kinel pesqe jekh"?
3. Sar ambolden kadala purane lava: "Ažutisar tut kòrkorro te aves ažutisardo kaθar o Del"?
4. Kheresqi tème:

Khethanes, p-o duj, keren jekh malavipen phure rromença anθar tumari komuniteta!

Zumaven sar anθa tumaro vakāripen te lien lenθar lava anθar le purane rromane áara, dīlā, paramićā thaj, generalosθe, o purano rromenqo isipen. Xramosaren sa so tume śunen thaj xatāren. Maj palal, khethanes e avere kolegurença, vi tumare siklārneça, xramosaren jekh thanutni hìstoria e rromenqi anθar tumari komunitèta.

3ANENAS KE...?

- maşkar le dada aj le daja thaj le kirve, save bodine lenqe éhavorres, si jekh baro phandipen, zorārdo vi maj but kana bolipnasθe pien khethanes anθar o "taxtaj"? Áaresθe, o kirvo si prinzando sar o dujto dad e éhavorresqo. Sa kadja, le rromenθe si prinzando e "phuvāqo bolimos" thaj "e jagaqo bolimos". Patāl pes vi le duj si te anen e éhavoressqe śukaripen, barvalipen thaj baxt.

E ČHAJAQI KRIS

I Sòmna sas but lošali kana dās agor, lačhes, k-ël savorre ekzàmenurā vaš te resel školutni mediatòra. Aberś, avilās laθe jekh siklārno thaj phendās laqe:

- Dikh, anθ-i amari škòla si amen maj but pharimata. Le siklòvne na aven varekana orenθe, khere na prè siklòn, thaj nić le daden na dikhas butvar te aven k-i škòla. Tu san siklārdi, si tut licèvo thaj te kames šaj te ažutisares amen. Mangas tuqe te keres butī sar školutni mediatòra.

- Sar te na? - dās amboldipen i Sòmna.

Anθ-e pesqo gavorro si maj but rroma sar gaze. Kadja si vi školaθe. Maj but sar dopaś anθar le siklòvne si čhavorre. I Sòmna zanel savorren. Vi rromen vi gažen.

Čaćes ke, milajesθe, but rroma traden anθ-aver thana te keren butī. So te keren? O gav si durārdo forosθar, khere na-i len kaj te keren butī. Le čhavorre, vi te ačhen khere e phurença, našen butvar anθ-o veš te kiden xuxurra vaj paniesθe te astaren mačo. I Sòmna phendās lenqe thaj bičhaldās len k-i škòla, tha' palal jekh dēs, duj, palem dikhelas len ka-o pani.

Akana voj siklilās sar te phiravel pes lença, sar te vakārel vi e dadença, te amboldel k-ël siklārne, save si le pharimata anθ-e lenqi komunitèta.

Le čhavorre prinžaren la thaj siklile ke si mùsaj te žan školaθe te resen bare manuša.

Maj but vi le dada avile školaθe. But siklòn, akana, anθ-o progràmo "I Dujto šànsa", sar phendās lenqe i Sòmna.

Anθ-jekh dīves, voj akharel le čhavorren te khonzaren jekh progràmo vaš o 8-to Aprìlo, e rromenqo Maškarthemutno Dīves. Le čhave gilaben, but lošale, e rromane dīlā...

- So si kathe, so keren? So čingar si kadaja? - pučhel jekh siklārno so del sar i balval p-e klasaqo vudar.

- Na si čingar, raja siklārne!a, si le dīlā so si te dīlavas len... o kurko kaj avel si amaro dīves thaj kamas te prezentisaras jekh progràmo...!

- Va, va, tha' maj lokhes... phenel o siklārno. Daravden man!

- Mišto, na žanglem ke šunel pes kadja zorales, amboldel lažardi i Sòmna.

Palal so o siklärno inklel p-o vudarì i Sòmna maj šunel, sar vov, xoläriko, phenel averesqe:

- Dikh, či šundem sar le rromnä, so si len lüngo thaj rangärde còxe, si te keren butì anθ-i škòla!?

Anθ-o dujto dës, i Sòmna avel školaθe xurävdi sar jekh murš: kàlca, uçe kheră thaj jekh buxli päläria p-e pesqo šero.

- Si šukar tire gada..., tha' sar mukhlän tire raxamă, tiri còxa? - pučhen e siklärnä.

- Kodolesqe ke si manuša so na patän ke le rromnä šaj te keren butì anθ-i škòla. Palal mirro krisaripen, kana dikhen man xurävdi verver, šaj te patän ke na sem rromni thaj na maj phenena khanć, amboldel voj pašasavindoj.

Le siklärne zanen ke i Sòmna del dùmă čačes. Vi anθ-i škòla maj si manuša save si len anglekrisimata thaj na si lokhes te paruves kadaja butì.

Le čavorre keren pherasa:

- Rajni!e Sòmne, kana dikhlăm tut falš amen ke aves anθar i Amèrika!

(o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

anglekrisimata – kana keres kris bi te prinžanes mišto jekh manuš, jekh àkcia vaj jekh butì

čingar – bašibaš

del amboldipen – amboldel, phenel palpale

siklärdi – so sikliläs k-i škòla

šansa – kismèta, baxt

školutni mediatòra – zuvli savi kerel o phand maškar le manuša anθar i škòla thaj i komunitèta

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinžande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sosθar akhardăs o siklärno k-i Sòmna?
4. Sar ambolden kadala dùmă "I raxami na kerel e manušes"?
5. So siklile tume anθar kadaja paramiçi?
6. Xramosar vi tu jekh tèksto anθar i relàcia maškar le sikärne thaj e rroma anθar tumari škòla!
7. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
8. Lačhar e arakhle doša anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
9. Vakăr tire kolegoça thaj roden te buxlären le tèkstură so tume xramosarde!
10. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumare tèkstură!
11. Sikaven thaj drabaren tumari paramiçi vaj tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklärnesqe!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I PAŠKERNAVNI

I paškernavni si i pašparuvali vakāripnasqi rig so bešel maj butvar pašal jekh kernavni, vaj jekh pašnavni thaj sikavel e xarakteristike e akciaqe.

I paškernavni šaj te avel:

a) palal i fòrma:

1. le sade paškernavnā: *cira, tikno, rromanes, gazikanes, tele, opre* th. a.

2. buxlārde pasnavnā: *khanikaj, maškar kodola, khethanes* th. a.

b) palal o xatāripen:

1. thanesqe paškernavnā: *khere, kathe, kothe, opre* th. a.

2. vaxtesqe paškernavnā: *akana, kana, atùnc, žojne, savatone* thaj *abers, aivend, amilaj, arāt, avdīves* th. a.

3. modosqe paškernavnā:

- so sikaven sar si kerdi i àkcia: *lokhes, sigo, ćaćes, but* th. a.

- so keren i komparàcia: *sar, maj*.

- so sikaven sode si / i kantitèta: *kam, but, xancī, prā* th. a.

- save sikaven o nanaipen vaj i afirmàcia: *na, nič, ći, ni, va, kadā* th. a.

Le paškernavnā šaj te aven kerde anθar:

1. i navni + o sufikso **-e**: *kher + - e > khere*

i navni + o sufikso **-ne**: *sāvato + - e > savatone*

i navni + o sufikso **-al**, so sikavel kaθar širdel i àkcia: *kher + - al > kheral; maškar + - al > maškaral*.

2. i pašnavni + o sufikso **-es**: *ćaćo + - es > ćaćes, lačo + -es l > lačhes, gazikano + - es > gazikanes*.

3. e prepozicije + o sufikso **-e**: *opral + - e > opre, telal + - e > tele, anglal + - e > angle, telal + - e > tele*,

- prepozicije + o sufikso **-al**: *maškar + - e > maškaral*.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen panž modosqe paškernavnā anθar o tèksto!

2. Xramosaren jekh esèvo, kaj te prezentisaren jekh diskriminaciaqo kèzo so tume prinžanen, thaj kaj te te labāren le paškernavnā so tumaro kolègo xramosardās len maj angle. Drabaren o esèvo tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe.

3. Keren 4 grùpurā so te keren butī khethanes p-i tèma: "O 8 štartonaj, o Maškarthemutno Rromano Dīves!"

a). Mangimata:

I 1- to grùpa - Xramosaren jekh esèvo vaš e školaqi gazèta!

I 2- to grùpa - Xramosaren jekh e-maīlo karing tumare amala anθar i škòla!

I 3-to grùpa - Keren jekh informaciaqo artìkulo so te bičhalen les ka-o thanutno žurnàlo!

I 4 -to grùpa - Keren jekh afišo, kaj te prezentisaren o Maškarthemutno Rromano Dīves vaš e manuša anθar tumari komunitèta.

b). Prezentisaren so tume kerden butī tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

Keren butī khethanes vi p-aver tème palal kadaja metòda. Na bistren maj anglal te alosaren: i tèma, e xramosaripnasqi fòrma, kasqe xramosaren thaj kon xramosarel!

3ANENAS KE...?

- maškar e terne poëturā le rromenqe o maj talantime poëto sas o *Gelu Măgureanu*? Bibaxtăθar, vov mulo na bute vrjamaθar, ka-e 41 berša, p-o 5 jùlio 2009, anθ-o fòros Satu Mare, kaj vov bešelās 6-e beršenθar aj kerelas buti vaš e rroma. Vov biandilo anθ-o Bacău, isindoj anθar e rrome, save xasarde i rromani vakārdini čhib. Tha', savorre kadalença, vov sas but lačhes molisardo / dikhlo kaθar e gazikane bare xramosarne, dinindoj lesqe maj but prèmiurā. Kathe, arakhena jekh anθar pesqe poezienqe lila, *Fereastra de dincolo* [I felăstra intāl], savo inklisto anθ-o berš 2004, ka-o Bacău, isindoj editisardo kaθar o "Kher le Xramosarnenqo".

Dikhen vi tume o xoripen pesqe poeziaqo!

*"Phaglem manqe o gad te
sikavav tuqe ke vi man si man
Odī, tha' tu na dikhlăn desār
varesave
kale vi jekh ilo kermārindoj
an-jekh duruvli
rateça, na dikhlăn desār tiri
pesqi jakh..."*

[o rromano amboldipen: *Gheorghe Sarău*]

LILORRE K-ËL AMALA

Texàra si jekh dïves baro
Ke avel o Berś Nevo!
Ame bičhalas lila
K-el savorre amala...

Me bičhalav lilorre
K-ël savorre čavorre;
K-i mirri *gudli mami*
Bičhalav vi-ekh luludĭ.

K-o murro *phuro* pàpos
Mangav lesqe sastimos;
Thaj vi k-i *śandi bibi*
Te avel sa lośali!

Maj palal vi k-i *kirvi* -
Te na inkerel xoli,
Thaj ka-o barvalo *kirvo*
So anela dinipo'.
(o *Župter Borkoj*)

O dad xramosarel vi vov
Thaj asal, si pherasno:
Jekhtones ka o *sastro*,
Te avel but baxtalo!

Murro phral savorro dïves
Sa dikhel čorikanes.
Kasqe xramol patrinorri?
K-i kirvi? Na, k-i *bori*!

Vi i daj si xramosarni
Na bistrel, si xarani!
Voj bičhalel k-i *sasuj*
Lilorre, na jekh, tha' duj!

Mirri phen, kon te zanel?
Kasqe voj xramosarel?
Śaj ke si la jekh čavo
So avela *zamoto*?!

LAVA MAŠKAR E LAVA...

čorikanes – angaravdes, čoral
dinipo – dinipen
luludĭ – lulugi, luluzi
xramol – xramosarel, kalărel

pàpos – pàpu, o phuro dad
patrinorri – poštaqo lilorro
śandi – lačhe ileça

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Zumaven te keren adaptacia anθ-i rumunikani çhib!
4. Kasqe xramosaren lila e çhave kana avel o Nevo Berś?
5. Alosaren kasqe, xramosaren vi tume jekh lilorro: vaś tumaro o maj laçho amal vaj amalin, k-e tumare dada, vaś siklärne thaj siklärnä, k-e aver manuśa so tume prinzanen len!
6. Paruv e xramosaripnasqo lilorro tire kolegoça!
7. Laçhar e arakhle dośa anθ-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
8. Vakär tire kolegoça thaj roden te buxlären le tèksturä, save tume xramosarde len!
9. Laçharen khethanes le arakhle dośa anθar tumare tèksturä!
10. Sikaven thaj drabaren tumaro lilorro tumare kolegurenqe thaj tumare siklärnesqe!

TE SIKLÖVAS KHETHANES!

LE BIPARUVALE VAKÄRIPNASQE RIGA I PREPOZÏCIA

E prepozicie anθ-i rromani çhib śaj te aven:

1. palal i oriġina:

- çhibäqe: *anθa, anθar, anglal, palal, opral* th. a.;
- sas kerde anθar i kompozicia, anθar sade prepozicie *zi k-i, zi k-o, zi k-ël* th. a. vaj i derivacia kaθar le paškernavnä: *opral, telal, maśkaral* th. a.

2. palal o leksikalo ander:

- *kaj / ka-e* so si les o absträktto xatäripen: *bi, anθa, anθar* th. a.
- *kaj / ka-e* so si les o konkrèto xatäripen: *maśkar, opral, telal* th. a.

3. palal i fërma:

- sade: *bi, zi*; thaj vi le sade prepozicie palal save si artikulisarde le navnä: *anθ-o (anθ-i, anθ-e), anθar o (anθar i, anθar e, anθar e), anglal o (anglal i, anglal le, anglal le), p-o (p-i, p-e, p-e)* tha. a.;
- kidine: *zi k-o (zi k-i, zi k-e, zi k-e)* th. a.

4. palal o gramatikano kèzo, si dikhle po but ka-o genitivo, lokativo thaj ka-o ablativo:

- **Genitivo:** *bi- bidara / qo (-qi, -qe, -qe), bigodä / qo (-qi, -qe, -qe)* th. a.
- **Lokativo:** *anθa (anθa + laθe > anθa laθe)*, kaj dikhel pes o dujvaripen e prepoziciaqo *anθa* thaj e pestpoziciaqo *-θe*. Kana le prepozicie beśen anglal i navni, kadala lien e fërme kaθar o nominativo: *anθ-i bar, anθ-o gav, anθ-e fòrurä*, tha. a.
Aver prepozicie: *kaj* (le xarne formença *ka-o, ka-i, ka-e / k-o, k-i, k-e, k-e*), *maśkar* (*maśkar i bar, maśkar o kher, maśkar e gava*);
- **Ablativo:** *anθar: – anθar manθe / tuθe / lesθe / laθe, anθar amenθe / tumenθe / lenθe*, vaj i sintetikani / i ćacutni fërma: *manθar, tuθar, lesθar laθar, amenθar, tumenθar, lenθar*;

Kana i prepozìcia bešel anglal e navnà, kadala lien e fòrme kaθar o nominatìvo: *anθar i škòla*, *anθar i bar*, *anθar e fòrurà*, tha. a.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren le prepozìcie anθar i poezìa!
2. Keren propozìcie kaj te labàren le prepozìcie so arakhle len maj anglal!
3. Xramosaren jekh esèvo anθar tumari i maj šukar ràti e Neve Beršesqi!
4. Prezentisaren so tume kerden butì tumare kolegurenqe thaj tumare siklärnesqe!

3ANENAS KE...?

- anθa but rromenqe komunitèturà i zenutni sarnavni so dikhel o "rajikano" vakàripen na si utilisardo? Kodokesqe, butvar, šunas ke, vi phure vi čhavorre, akharen pen palal penqo anav.
- E šunde akharimata si: *raj!a*, *rajni!e*, *mami!e*, *papon!a*, *bibi!e*, *kakon!a*, tha' vi von si but xanci labàrde. Butvar, le tikne čhavorre na akharen *daj!e*, *dade!a* / *dade!*, von phenen p-o anav, p-o rromano anav, so si prinzando anθ-i komunitèta.
- i jekhto rromani inspektòra vaš i edukàcia le rromenqi, ka-o Ministèro la Edukaciaqo anθar i Rumùnia, sas i siklärni i *Ìna Ràdu*? Kothe, kerdàs butì oxto čhona, anθ-o berš 1990, thaj – anθar septèmbro 1990 – voj geli sar kulturàlo inspèktora ka-e Kulturaqo Ministèro, kaj ačhili aver oxto čhona. Palal kadala, voj geli-θar sar inspektòra, dikhindo i školarizàcia le rromenqi anθ-o žudèco Ilfov vi sar siklärni rumunikane čhibăqi, anθ-o gav Ștefănești, kaj voj bešel vi akana, palal so inklisti ka-i pènsia.

Voj xramosardàs poezienqe lila, sar sine kadala duj:

Anθar lenθe, amboldām jekh poezìa, anavàrdi *Gili*:

Gili

(kaθar i *Ìna Ràdu*)

*Jekh gili an-manθe sa vaxt sovel
Phenelas sa e lumjaqe pesqo bibaxtipen
O dukhavipen e dīvesesqo so avel
Vi o kerkipen, kaj khosel po šukaripen.*

*Jekh mangipnasqi vi e rovipnasqi gili,
Le purane robosqi si kadaja gili,
Kodoja kaj inklöl mange an-drom si i gili,
Jekh gili, kaj keravas la te na ačhel živdi!*

[o rromano amboldipen: *Gheorghe Sarău*]

O LÛRDO

O Trîka sasas jekh phuro rrom. Les sasas les oxto çhave. Anglal vov phirelas katunaça anθ-ël gava. Açhavelas anθ-jekh than kaj kerelas butî jekh kurko, duj thaj zalas maj dur. Maj palal, kana prandisajlo, kerdås pesqe jekh kherorro. Anθ-o komunistikano rezîmo sas dini jekh kris so na mukhelas e roma te maj aven phirne.

Nakhlås o tîmpo, le çhave barile thaj kerden penqe vi von khera. Amenθe, anθ-o gav, si o Kòsta thaj o Biku, o maj baro thaj o maj tikno phral. Le duj si sasträră, thaj bešen khethanes anθ-jekh kher.

Von keren butî le duj, tha' nùmaj o Biku, o maj terno, phirel anθar le gava, le vurdoneça, te bikinel so von keren butî. Kodolesqe, kadava si maj but gelo kheral.

Anθ-jekh dîves, avilås o kanralo:

- Laçho dîves, Kòsta! So keres?
- Nais tuqe. Mišto, e butăça.
- Kon si anθar tiri famîlia o Feràru Kostèl?
- Me sem!
- Dikh, si tut lilorro so te zas ka-o lurdipen..
- Va, zava, raja komandantona, sar te na!

O rrom xatârel sosqe. Vi vov, vi lesqo maj tikno phral buçhon sa kadja, Feràru Kostèl.

O Trîka, penqo dad, şaj ke kamelas but kadava anav, şaj ke bisterdås ke maj si les jekh çhavo sa Kostèl.

- Feràru Kostèl! - akharel o kăpităno.
- Kathe sem, te train!
- Sode berşa si tut, rroma? - puçhel les sig o kăpităno, kana vazdel le jakha.
- Sarânda!
- Thaj kaθar aves, so rodes kathe? O raj şirdel te asal but zorales.

- Dikhen si man lilorro, tha' či zanav sosθar bichaldās man o kanralo kathe, na zanav nič te drabarav mišto! - kerel pes but xolāriko o rrom.

- Tu kerdān lurdipen?

- Na, raj!a, me sem but nasvalo, si man panz čhavorre, sem phuro.

- Si mūsaj te avel tut lilorro!

- Na-i man! - akharel o rrom.

- Na traša, rrom!a, šaj ke si jekh doš. 3a khere, ke akharasa tut maj palal!

- Nais tuqe, raj!a. 3anes, si man khere panz čhavorre so ažukeren man! - maj phenel o rrom.

Palal trin čhona, palem avel lilorro, thaj o Kòsta kerel pes, palem, but xolāriko:

- Te trais, raj!a komandantona!

- Lačo dīves! Či zanav kaj si i doš. Maj si varekon so si les kadava anav anθ-o tiro gav?

- Eee, sas o phuro, murro pāpos, sa Kostèl phenasas lesqe, tha' mulās akana deš berša, o Del te jertisarel les, amboldel o rrom.

O raj angaravel pesqo pašasavipen:

- 3a khere, rrom!a. Si amari doš. Bičhalasa tuqe o lilorro p-i pošta.

- Te 3anes, raj!a, ke me či maj avava. Si man panz čhavorre khere.

- Mišto, mišto, 3a rrom!a.

Čaćipnasθe, palal aver trin čhona avilās e rromesqe, p-i pošta, o lilorro sar ke vov, o Kòsta, kerdās o lurdipen.

Vov phenel karing o Biku:

- Le phral!a, o lilorro! Kana pučhela tut varekon te phenes ke sanas o maj lačo lùrdo!

(o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

kāpitāno – šerutno anθ-o lurdipen

komandāto – o šerutno le kanralenqo

kris – legia

lurdipen – xelavdipen – àrmia

lùrdo – xelavdo, katàna

pašasavipen – asal lokhes

sarànda – štarvardeš

trašavdo – daravdo

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gažikanes!
3. Kasqe sas i doš ke o Kòsta aštilās te xoxavel e kāpitanos?
4. So siklile tume anθar kadaja paramiçi?
5. Xramosaren o tèksto maj dur, thaj phenen so tume patān ke kerde le duj phrala anθar amari paramiçi?
6. Lačharen khethanes, tumare kolegoça, le arakhle doša anθar tumare tèksturā!
7. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

I KONŽŪNKCIA (I PHANDAVNI)

E konžūnkcie šaj te aven rigārde:

a) palal i fōrma:

- sade: *thaj, ama, ke, te*;
- kidine (kerde anθar duj vaj maj but lava): *tha' vi, k-ašti te, zi kana*;

b) palal lenqi fūnkcia:

- koordonaciaqe konžūnkcie:
 - kopulativo (asociaqe / biasociaqe) konžūnkcie: *thaj, tha' vi, ama*;
 - adversativo konžūnkcie: *thà, tha', pala*;
 - disžunktivo konžūnkcie: *vaj, or*;
 - konkluzivo konžūnkcie: *palal, kadja*;
- telkidipnasqe konžūnkcie:
- šajale konžūnkcie: *sar, palal sar*;
- agorutne konžūnkcie: *k-aštite, kă, ke*;

c) palal i oriġina:

- anθar i rromani čhib (vaj purane anglalbalkanikane konžūnkcie): *pal, kidă / kadă te, kadă sar* th. a.;
- line avere čhibanθar: *ama, hen, ke, or* (anθar i turkikani thaj rumunikani čhib);
- kerdine – fōrme ka o dativo le (pašutne vaj duripnasqe) sikavutne sarnavnēnqe: *kadalesqe, kodolesqe, adajaqe, godolenqe* th. a.

I INTERŽÈKCIA

- interžèkcie le akharipnasqe intonaciaça, so sikaven le manušíkane xatārimata – entuziāsma, emòcia, zorphenimata:

ah!, oh!, aj!, eej, haj!, hej! vaj! ah!, oh!;

- akharipnasqe interžèkcie:

mo!, čhe!(<čhaje!) vaj eko!(<dikh!);

Palal i fōrma, le interžèkcie šaj te aven:

- sade, kana si kerde anθar jekh ekspresiaqe jekhipen:

mo!, čhe!, ah!, oh!, haj! th. a.

- kidine, kana si kerde anθar po cīra duj ekspresiaqe jekhimata:

dikh-θa!, sun-θa! th. a.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

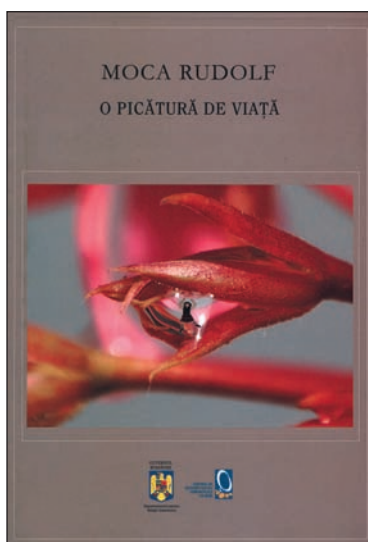
1. Arakhen le konžūnkcie anθar o tèksto thaj keren propozìcie lença!
2. Keren jekh khelipen palal kadava tèksto! Na bistren te alosaren le ròlură palal le personăzură: o Kòsta, o kanralo, o kăpităno, thaj aver personăzură anθar o tèksto. Sa kadja, šaj te parujen o vakāripen / o dialògo thaj te thon nesave interžèkcie.
3. Keren duj vaj trin grùpură kaj te keren buťi khethanes! Alosaren, maj palal, savo grùpo kerdăs o maj šukar rolosqo khelipen!

3ANENAS KE...?

- palal jekh rromano ačar, biandipnasθe, le čhave sasas bolde anθ-jekh pani so thavdel, kana sasas len 6-7 kurke? Butvar, o čavorro sasas makhlo čikeneča. Patăl pes ke kadaja kerel les zoralo.
- jekhe rromes si les trin anava? Kadala si:
 - *O jekhto anav*, so del pes kana si biando o čavorro, si prinzando nùmaj e dejaθar, sosqe te xoxavel e nasulipen.
 - *O dujto anav* si dino bolipnasθe thaj si labărdo anθ-i komuniteta.
 - *O trinto anav* šaj te avel dino e čhavesqe kana si boldo anθ-i khangeri. Kadava na si but prinzardo rromenθar, thaj si labărdo kana vakărel pes e gazenča.
- sasas vi rromane artistură, save – komunistikane beršenθe – na mukhle penqo rromanipen, lenqo rromano identiteto, či xasarde i rromani gudli dajaqi čhib? Maškar lenθe si vi o aktoro o *Moca Rudolf*, anθar o fōros Târgu Mureș, savo si na nùmaj aktoro, tha' vi paramicări, dramaturgo. Vov biandilo ka-o 2 dekembro 1948, anθ-i transilvanikani diz Târgu Mureș, isindoj vakărno karpatikane dialektosqo.

Sikavas tumenqe jekh lil xramosarimatenqo, kaj inklislo anθ-o berš 2007, ka-o Cluj Napoca, lil e savesqo anav si *O picătură de viață* [Jekh živipnasqi pićin].

Kadale lilorresθe, o autoro vakărel jekhe realistikane čhandesθe, bi te kerel "ćuće" šukarărimata, bi te avel patètiko, palal / anθar o importantipen e "ratesqo", palal o respektisaripen e vokaciaqo, anθar / palal i zor e rromane komunitetosqi te zorărel, te pekōl o vesto spīrito, o rromano odī. Si amen so te siklōvas lesθar, anθar pesqe živipnasqe phirimata, trujalimata!

[o prezentisaripen: *Gheorghe Sarău*]

O TERNO, LE LOVE THAJ O PHURO

Sasas jekh var jekh terno, savo kerdāsas buti jekhe thagaresθe, trin berša, pe trin sovnakutne love. O Iòno, ke kadja bučholas o terno, dinās lačho dīves e thagaresqe thaj lās o drom karing o kher kaj azukerenas les pesqe phure.

Sasas ivend, šil thaj sa sasas učharado iveça. Sigārindoj te aresel khere, o Iòno dikhlās sar anθar o plaj avel karing lesθe jekh phuro, savo delas pes p-i xistravlin jekhe pašaça balaj.

Aresindoj anθ-o plaj, o Iòno pučhlā nīšte čavorren so si e phureça, kana na-i dilo, tha' e čavorre phende anθ-jekh *kīrlo* kā o phuro na si dilo, vov si o maj godāver manuś anθar sa o gav, nūmaj kā *lesθe si o lav thaj o lovo*.

Aśunindoj kadala, godīsardās o Iòno te del e phures jekh lovo sovnakutno thaj te aśunel vi vov sar godīsarel o phuro, te drabarel vi lesqe o avutnipen.

Azukārdās te vazdel o plaj, ankalavdās o lovo thaj dās les e phuresqe. O phuro lās o lovo, vardisardās les anθ-ël jakha thaj phendās:

- *Ač tu te phenav me!* Thaj telārdo. Xolārdo but ke na xatārdās khanć, o Iòno maj ankalavdās jekh lovo. O phuro liel les thaj phenel:

- *Naś e grastnāθar, ke mudaren tut le khure!* Thaj palem telārdo o phuro pesqe balajaça. Bidudārdo o Iòno phendās pesqe: "Kana sa dinem e love si mūsaj te zanav sosθar!" Thaj del e phures vi o trinto žiltono lovo, mangindoj lesqe te maj phenel lesqe jekh. O phuro liel o lovo thaj phenel: *Dasnāres sa so kames te keres!*

Sar ke o Iòno na xatārdās so phendās o phuro, kadava irisajlo thaj phendās lesqe:

- Phendem tuqe sa so si te keres te avel mišto. Akana zanes sar te phiraves tut, te na aven tuθe le pharimata. *Ač tu te phenav me!* Kamlem te phenav kā na si mišto te zas palal i rromni vaj te keres so voj phenel. *Naś e grastnāθar, kā mudaren tut le khure!* Te na lies rromni čhavença, ke avela tut but pharimata!

Dasnāres sa so kames te keres! Kā nūmaj anθ-o tiro kher san vesto te keres sa so kames, vi ke avesa čorro vaj maj valo.

(o *Nikolae Pandelikä*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

balaj – balani

thagar – împăràto

dasnăres – stăpînisares, rajares, xulajares

žilto – sovnakutno

kirlo – vak

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sar ambolden le lava "Lesðe si o lav thaj o lovo"?
4. Sosðar na xatårdăs o terno e phuresqe phenimata?
5. Xramosaren so tume siklile anðar kadaja paramiçi!
6. Vakăr tire kolegoça thaj roden te buxlären le tèkstură so tume xramosarde!
7. Laçharen khethanes le arakhle doša anðar tumare tèkstură!
8. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe tumare siklărnesqe!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I. O ATRIBÛTO

Si i sekundăro propoziciaqi rig, savi bešel paşal i navni thaj sikavel sar si kadaja.

E atributosqe puçhimata si: **savo?**, **savi?**, **save?**, **kasq / o, -i, -e, -e?**, **kozom?**, **kobor?**, **kèci?**

O atribùto şaj te avel sikavdo:

- anðar jekh paşnavni: *O godăver rrom maj anglal aşunel.*

- anðar jekh paşnavni, savi avili anðar jekh navni:

E thagaresqi rakli na avili.

E murşesqe bala barile.

- anðar jekh ginavni kaj, phiravel pes sar jekh paşnavni:

Panğ manuşa telården.

Duj manuşa avile.

- anðar jekh sarnavni:

Amaro them si baro.

Aver ekzèmplo:

I phuri rromni drabarel lila. / O baro çhavo zal khere. / O vunzilo manuś sa vrjăma na-i les love.

II. O MESĂZO

Dikhlen anð-o opralutno tèksto sar o Iòno xatårdăs phares le garavde dume so phendăs len o phuro. Kodolesqe si te žanas sar vakăras thaj sar şaj te avel kerdo mesăzo.

O verbălo mesăzo si kana vakăras vaj xramosaras vareso anða jekh çhib, savi si prinžardi savorrenðar, le kodolenðar so participisaren ka-o vakăripen. Si mùsaj te rodas sar amaro mesăzo te avel xatărdo, te avel phendo xanci lavença, sar e şunitòră te inkeren godăðe le şerutne thaj le kuç lava.

O biverbàlo mesàžo si kana kerel pes anθar le korposqe riga, bi te vakāras thaj le kolaver manuša si te xatāren vareso:

- e korposqe sikavimata (kana sikavas le najença, le vastença vaj dindoj anθar o šero, irindoj le zenă, thaj aver);

- e mujesqe sikavimata (kana bangāras le vušta, ankalavas i čhib, vaj keras aver sikavimata, bi te das duma);

- e korposqi pozìcia (palal sar bešas, vòrta vaj le šereça tele, le vastença zenānθe vaj dikhindoj avere rigaθe) vi voj sikavel e manušesqe savo si amaro interèso vaš lesqo mesàžo.

- o speciàlo sistèmo savo si labārdo kaθar e kašuke, save "vakāren" anθar le vastenqe sikavimata vaj o alfabètò Braille, kerdino vaš e kore.

O intālverbàlo mesàžo si kana pašal o verbàlo thaj biverbàlo mesàžo labāras vi o akcènto, o telutno vaj o oprutno tòno, i pàuza anθ-o vakāripen, thaj o rìtmo – maj sig vaj maj lokhes.

Sa kadala, khethanes, keren o **xamime mesàžo** thaj šaj te ažutisaren amen te tradas jekh sasto thaj o kamlo mesàžo karing o amaro šunitòri vaj šunitòră.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen o atribùto anθar kadala propozìcie:

Sa le čhave den pativ e phure rromes.

O phuro manuš cirdel pes p-o iv e balajaça.

O čacipen anθar le phuresqe dume na sas xatārdo čhavesθar.

Le purane rromane lava garaven le bare čacimata.

2. Keren i karakterizàcia e šerutne personažurenqi anθar o tèksto!
3. Drabaren o tèksto thaj sikaven kaj tume labārden i propozìcia thaj i fràza!
4. Keren trin grupùră save te phenen i paramiçi anθar o opralutno tèksto, labārindoj o biverbàlo mesàžo. Alosaren le šerutne personàžură: o phuro, o Iòno, o thagar, le čhavorre. Ka-o agor, alosaren o grùpo, savo dās o maj lačo biverbàlo mesàžo!

3ANENAS KE...?

- e rromane siklārne, save siklāren i rromani čhib vi i història le rromenqi anθ-e škòle, si but talantime manuša? Kasavo zeno si vi o raj, o *Ion Micuță*, anθar o fòros Ploiești, savo xramosarel poezie, bašavel ka-o saksofòno, kerel gràfika. Pesqo poezienqo lil *Rădăcini* [Darrină] sas ilustrisardo pesθar. Po but pesqe poezienθar si kerde sar akrostihură thaj si len filozofàlo xaraktèro, dikhasa lenθe but rodimata le poetosqe, dikhindoj o isipen, o patāipen Devlesθe, pučhimata save dikhen i òrdina e universosqi.

Jekh anθar pesqe poezie si i poezia *Fòrme* [sar akrostiho, inklel *Darrină*, rumunikane versiaθe]

Fòrme [Darrină]

Phuvăqe kerme save pien anθar e xorimata,

Kaštutne vasta, save kiden, save tasaven,

Lokhes inzaren pen telal phuvă.

Si len zivipen, si len vaxt, astaren vi fòrma.

Boldine krânze, lenqo andrutno pani

Anθ-o učipen e plajesqo, anθar xară, telal pană,

Inkeren amen, trujaren amen, phagan amen

vi cirden amen,

Avindoj anθre, amare odēsθe, vi

Dinindoj amenqe... meripen.

[o rromano amboldipen: *Gheorghe Sarău*]

3AV VI ME ŠKOLAΘE!

Maj si duj kurke ʒi kana agordav i škòla! Me thaj murro phral sam sa anθ-jekh klàsa vi kana me sem jekhe beršëça maj tikni. Me kamlem but te avas le duj anθa jekh klàsa... Texarinăθe, anθ-i amari bar sasas baro phiripen: mirri phen, e bibăçe čhave thaj čhaja, e perutne čhavorre amença kidenas pen savorrença te ʒas khethanes školaθe.

Xurăvdi šukar e calença vaš i xurdelin, dikhavas xolăça karing lenθe. Phiravenas savorre školaqe cäle, neve tiraxa thaj školaqe gonorre. Anθar o kher inklistăš murro phral but šukar xurăvdo školaqe.

Akana, ačhilem kòrkorri k-i xurdelin, bi mirre phralesqo. Na maj sas mança. širdem te rovav.

- Sosθar roves, Marg!e? Pučhlăš man i rajni siklărni.

- Murro phral... si dur, k-i škòla, amboldem laqe pašrovindoj.

I rajni pašasal:

- Na si dur, număj ke vov si školaθe, si xancĭ maj baro. Khere, o Adrian avel but lošalo:

- Dikh, sas man dino avdĭves jekh lil, kaθar siklövava te drabarav, thaj aver te ginav... dikh vi le šartorre...

- Aštiv te avav vi me tuça školaθe?

- Phenava e dajaqe te pučhel e raja, šaj ke...

O dad thaj i daj vakăren:

- Si but rušli amari tiknòrri, phenel i daj. Palem arakhlem la k-i xurdelin, rovindoj. So avelas te zumavas te xramosaras la školaθe?

- Šaj ke aštĭla. Si putardi godăθe. Thaj miazal mança – phenel o dad barikano.

Či ašivas te inkerav man. Našlem te lav len angalăθe, e daja vi e dades.

- Si čăces, ingeren man školaθe? - pučhav me.

Anθ-i avutni texarin, uštĭlem i jekhto. Azukeravas but te kanglărel man mirri daj, te čungrărel mirre bala thaj te phandel mirre doròrră. "Avdĭvesesθar avava siklövni", - godăsaravas.

E čhave pašonas lokhes jekh jekheça p-i vùlica e gonorrença anθ-e zeja.

- Dikhen tumari nevi klasaqi amalin! - akharel murro phral.

But rodutne jakha dikhenas karing manthe. Areslem pašal i škòla. E şukar çhavenqe vaka şunenas pen anθ-e školaqi bar. Jekhvar, şundås pes jekh biprinzando baş.

- Na dara, si i şunavni phenel o Adrian.

Beşlem tele meselåthe, pašal mirro phral. Dikhlem trujal. Prinžanavas e butå anθar mirre phralesqe paramiçå. Dikhlem neve muja: siklõvnå, sar manthe, dikhenas manthe thaj asanas. Çaçes keraa amalipen.

Putardem e lila thaj aźukerdem te astaras amen butåthe, barikani e thanesθar kaj beşavas!
(i Margarèta Žimba)

LAVA MAŞKAR E LAVA...

barikani – loşali

vak – glåso, krilo

şunavni – kampåna

zeja – zenå

xurdelin – barõrri le çhavorrenqi

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Sosθar sas xolåriko i tikni çhajorri?
4. Sosθar le dada na dinesas la anglutnes školaθe?
5. Xramosaren jekh esèvo anθar i relåcia maşkar e phrala anθar le rromenqe familie.
6. Vakår tire kolegoça thaj roden te buxlåren le tèksturå, save tume xramosarde len!
7. Laçharen khethanes le arakhle doşa anθar tumare tèksturå!
8. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklårnesqe!

TE SIKLÕVAS KHETHANES!

O KOMPLEMENTO

Si sekundåro propoziciaqi rig, savi beşel pašal jekh kernavni thaj sikavel sar si kerdi i åkcia.

E komplementosqe puçhimata si: *so?*, *kas?*, *sar?*, *kana?*

Ekzèmplurå:

O çhavorro andås le lila; I daj akharel e phrales; Vov gelås iż školaθe.

E komplementurå şaj te aven sikavde / nakhavde:

- anθar jekh navni:

Me kindem o lil. / *Tu çhindån manro.* / *Me akhardem le dades.*

- anθar jekh sarnavni: *Tu sikavdån les?* / *Akhar vi len!*

- anθar jekh kernavni ka-o supino: *Si man keripnasqi!*

- anθar sintågme kerde le prepoziciença *anθar*, *anθa*, *kaj*: anθar o, anθar i, ka-o th. a.

Reslo vi vov ka-o rukh.

- anθar modosqe, thanutne aj vaxtesqe paşkernavnå: khethanes, rromanes, akana, texåra, rårno, iż over, ivende, milaje.

E komplementură saj te aven:

I. bitrujalutne komplementură:

- a. o dirèkto komplemento (Me čhina*v kiral.*);
- b. o bidirèkto komplemento (De *le bokhalesqe* te xal! / De pani *kă-l grasta!*);
- c. azentosqo komplemento (O udar si putardo *la balvalăθar.*).

II. trujalutne komplementură:

- a. e thanesqo trujalutno komplemento (Vov gelo *zi kothe.*);
- b. e vaxtesqo trujalutno komplemento (*Kurke* me zav *khangerăθe.*);
- c. e čhandesqo trujalutno komplemento (Tume vakăren *avre čhandesθe.*);
- d. e kauzaqo trujalutno komplemento (Von mule *bokhaθar.*);
- e. e resăqo trujalutno komplemento (O kak telărdăs *pal-o lon.*);
- f. e instrumentosqo trujalutno komplemento (Voj čhindăs purum e *čhurăça.*);
- g. e sociativno trujalutno komplemento (Avile vi von pesqe *dajaça.*) th. a.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Arakhen o komplemento anθar kadala propozicie:

O phral ingerdăs e tiknă čhajoră školaθe.

I siklărni dăs la lila thaj maj but šartorre.

I čhej si godăver sar laqo dad.

2. Arakhen le thanesqe trujalutne komplementură anθar o təksto!

3. Keren propozicie le lavença so tumaro kolègo arakhlăs len maj anglal!

4. Xramosaren jekh esèvo anθar e edukaciaqi situăcia e rromenqi anθar tumari komuniteta!

3ANENAS KE...?

- vi amare rromane siklővne aj siklővnă, save siklőven školenθe i rromani čhib, xramosaren vi publikisaren poezie? Sar ekzèmplo, i *Izabela Tiberiade*, si jekh čhaj anθar o fòros Craiova, kaj ankalavdăs jekh poezienqo lilorro, *Începutul frumuseții* [O astaripen e šukaripnasqo]. O lil inklisto anθ-o berś 2008.

Te lias jekh anθar pesqe kreăcie, i poezia *Tu siklărdăn man*:

Tu siklărdăn man

Tu siklărdăn man te azbav o učipen e ćerosqo,

Tu siklărdăn man sar te azbav i jag,

Tu siklărdăn man te prințarav i jag.

Tu siklărdăn man te jubisarav,

Te aști te rovav vaj te paśasav.

Tu siklărdăn man te beśav, te patăv,

Te jertisarav, te dikhav,

Tu siklărdăn man paśe sa,

Tha'kon san tu?

[o amboldipen: *Gheorghe Sarău*]

MIRRI MAMI, I DRABARNI!

I Agustina, mirri mami, si i maj prinzardi rromni anθar o gav. Sa o dīves voj na bešel khere. Phirel p-e droma anθ-o gav. Phandel pesqo dikhlo palal o šero, liel i rovli anθ-o vast, thol le drabaripnasqe lila anθ-o posoć thaj telārel. Si la, na si la butī, tha' i phuri rromni na bešel jekhe thanesθe. Vi gaze vi rroma akharen laθe:

- Laćho dīves, mami!e Agustino!
- Nais tuqe, amboldel voj.

Butvar, kana si len vareso pharimos, akharen la anθ-o kher. I phuri zinzarel le lila vaj ćhudel le kukina thaj phenel po jekh drabaripen. Maj palal, ankalavel anθar o posoć jekh thavorro, jekh kokalorro, bura vaj jekh kotor angar palal sar xatārel ke si i doś. Sa le gaze den la patīv.

Butvar, i Agustina dās len vast te *putaren* le nasulimata!

Nić voj na inklel e ćuće vastenća. Trin, štar anre, jekh kotor kiral, thud, jekh baśnorro vi aver. Love na kamel i drabarni.

O Tòni, bešel barāθe. Si xolāriko.

- So keres, ćhave!a? Sar dikhav, na si khere tire grasta!?
- Miśto phenes, Agustino, *del palpale* thaj paśasal o rrom.
- Sar, so kerdān, naśle le grasta?

- Von na naśle, ke bikindem len, nùmaj ke o raj, so aćhilās vunzilo, na kamel te maj del man sa le love. Phenel ke i grastni so dem lesqe na cirdel zorāća o vurdon, ke akana na-i les love, tha' dikh ke si maj but sar trin ćhona thaj ći del mirre love. So te kerav lesqe, ke si baro raj n-aśtiv te phenav khanć.

I mami, śunel e rromes thaj ǵal maj dur. Si la vareso anθ-i pesqi godī.

Palal jekh kurko, avel laθe o raj:

- Śun, phuri!e, ći ǵanav sosθar jekh kurkesθar mirri rajni kerel but ćingar mańća. Si sa vaxt xolāriko, na maj kerel manqe nić xaben thaj vakārel mańća kana thaj kana. Sosθar, so te avel? Śaj ke ǵanes vareso drabaripen te laćhares kadaja, ke dava tut so kames.

I Agustina marel le lila, dikhel lenthe, thaj vazdel le bare jakha. Dikhel e rajeshe thaj phenel lokhes:

- Anθ-i tiri bar si jekh *avrutno* zivutro. Sar-nisar, tha' si mūsaj te pokines les. Nùmaj kadja šaj te phageres i čingar anθ-o tiro kher!

- Na-i man, phuri!e, avrutne zivutre, phenel o raj, me na čorav!

- Palal mirre lila kadaja si. Šaj ke arakhesa les. Sa le lila phenen ke si les štar punre thaj jekh dīlgo pori. Dikh mišto, raj!a, thaj av manthe palal trin dīvesa!

Khere, o raj andās pesqe godi ke si les o vunzilipen e rromeshe: "Kadava si o zivutro štare punrenča so na pokindem les" godīsarel vov thaj sig gelās ka-o Tōni.

- Le, rrom!a, tire love thaj te aves baxtalo!

Nùmaj ke i rajni sar kana sas vi maj xolāriko. Palal trin dīvesa, o *vunzilo* palem avel k-i phuri.

- Eee, akana dikhav maj mišto, phenel voj angle so o raj te putrel o muj. Na i grastni sas došali. O čačo avrutno zivutro si o khuro, sosqe na pokindān, anglal, e grastnā, kana voj kerdās e khures, si mūsaj te pokines vi les!

So thaj sar sas, tha' palal so pokindās vi le khures, anθ-o kher ka-o raj na maj sas čingar!

- Sar keres, mam!e, tire drabarimata? - pučhlem la vi me.

I mami na amboldel. Pašasal, del anθar o šero, liel pesqe lila thaj zal palem anθ-o gav.
(o Župter Borkoj)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

avrutno – avrāl, avere rigāθar

čingar – bixačaripen, skandālo

del palpale – amboldel

putaren le nasulimata – phageren len

o vunzilo – kodova, kas si les vunzilipen kanikashe

PUČHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gazikanes!
3. Kaθar zanglās i phuri ke o raj sas vunzilo rromeshe?
4. Sosθar pokindās o raj vi e khures?
5. Xramosaren so tume siklile anθar kadaja paramiçi!
6. Vakār tire kolegoča thaj roden te buxlāren le tèksturā so tume xramosarde!
7. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumare tèksturā!
8. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

TE SIKLŎVAS KHETHANES!

I SINTÀKSA

Si i gramatikani rig so sikavel e lavenqi fùnkcia thaj e propozicienqi anθ-o vakāripen, thaj lačharel o lavenqo than anθ-i propozìcia thaj le propozicienqo anθ-i fràza.

I sintàksa studiisarel le propoziciaqe riga. Kadala šaj te aven:

- Šerutne propoziciaqe riga:
 - O subjèkto;
 - O predikàto.
- Palutne / sekundàro propoziciaqe riga:
 - O atribùto;
 - O komplemèto.

I PROPOZÌCIA

Si o maj tikno sintaktikano jekhipen, kaj si la jekh kòrkorro predikàto thaj sikavel jekh idèa, jekh krisaripen, jekh xarni àkcia th. a.

Ekzèmplo: *Me gilabav. / Tu kheles šukar. / Vov si rrom. / Ame zas školaθe th. a.*

I buxli propozìcia

Anθ-e propozìcie, pašal o subjèkto thaj o predikàto, arakhas vi aver propoziciaqe riga:

Me gilabav jekh dīli.

Amaro bašno bašel.

Ame xas manro.

E aver propoziciaqe riga, kathe, sine kadala: *i dīli, amaro, manro.*

Jekh kasavi propozìcia kerdi anθar subjèkto, predikàto vi anθar aver propoziciaqe riga (vaj anθar aver propoziciaqe riga) si jekh buxli propozìcia.

I FRÀZA

Si o sado sintaktikano jekhipen, so si kerdo anθar duj vaj maj but propozìcie phandle maškar lenθe anθar le koordinipnasqe / phandipnasqe vaj telkoordinipnasqe rapòrturā.

Le propozìcie keren jekhipen te sikaven jekh vaj maj but idèe, àkcie.

Ekzèmplo: *Tu zas školaθe¹ / thaj tiro phral bešel khere² / te siklöl.³ /*

Vov andās manqe love¹ / te zav fòrosθe² / te kinav xaben.³ /

Sar dikhel pes, anθ-jekh fràza e propozicienqo gin si barrabarr e predikaturenqe gineça

Palal o ròlo, anθ-i fràza si:

1. *šerutne propozìcie*, kodola save na umbladön e averenθar.
2. *sekundàro (telutne) propozìcie* - kodola save n-ašti te inklön kòrkorro. Von pheren, sastären i regèto propozìcia, kaθar umblal (kaθar jekh šerutni vaj, sa kadja, kaθar jekh sekundàro propozìcia):

3a avri /¹ te dikhes /² sosθar e zukela bašen /³.

Si te sikavas ke jekh regèto propozìcia anθ-jekh fràza šaj te avel jekh:

a) *šerutni propozìcia* (kana na umblal le averenθar):

O pero /¹, kaj keren butī but rroma /², si *kothe* /¹ - kaj i P1- avindoj la o regèto lav *pero* – si, mujal / karing i telutni propozìcia P2, jekh regèto):

b) *telutni propozìcia* (kana voj umblal avere regentone lavesθar arakhlo anθ-jekh aver propozìcia, tha' voj si regèto anθ-i relàcia avere propoziciaça).

E telutne propozìcie, avindoj len korespondència ka-o nivèlo le propoziciaqe rigenqo, bučhon - jekhe korelativone čandesθe - telutne *subjektivo* propozìcie, telutne *atributivo* propozìcie, telutne *kompletivo* propozìcie, telutne *trujalutne* propozìcie.

K-o frazikano nivèlo, jekh telutni propozìcia si la i sintaktikani fùnkcia la propozìciaqi rigaqi, savăça arakhel pes anθ-i korespondènca ka-o nivèlo e propozìciaqo.

SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Xramosaren panz šerutne propozìcie thaj panz sekundàro propozìcie anθar o tèksto!
2. Keren i xarakterizàcia e šerutne personažurenqi anθar o tèksto!
2. Sar si i phuri rromni, i drabarni? Tha' o gavutno?
4. Drabaren o tèksto thaj sikaven kaj tume labården i propozìcia thaj i fràza!

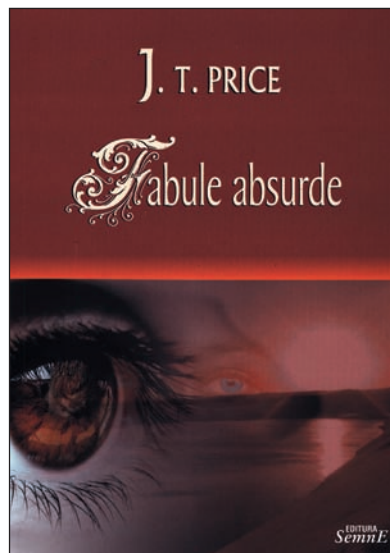

3ANENAS KE...?

- anθ-i komunistikani èra, Rumuniaθe, na sas tromaldo o vesto prinzaripen e rromane etniaqo? But rroma sasas "ažutisarde" te khosen penqo rromano identitèto. Kadjal, but talantime rroma – te na aven prasajle le averenθar – garavde pen ke von si rroma. Kerde fakultètură, bistarde e dajaqi rromani čhib... resle "laéhe" rumunikane vaj magjarikane intelektuàlură. Jekh lenθar - kaj kerdās pesqe duj fakultètură – si vi o rromano poèto, o *J.T. Price*, telal pesqo xoxavno anav. Vov si ekonomikano dirèktoro thaj xramosarel "modèrno fàbule", sar si vi kadava pesqo lil *Fabule absurde* [Bimandaipnasqe fàbule], kaj inklisto anθ-o berš 2007.

Te lias telal jakh jekh anθar pesqe kreàcie!

*Anθ-jekh vrjàma,
Jekh beng pherdo gëndurenθar, bešelas sa vaxt
Ka-o šero jekhe phurtăqo,
Telal jekh barrvaz,
Kajθar maj bešenas e lumjaqe prasavne!
Sem pativalo – phenelas o Biužo,
Liindoj lenθar o prinzaripen;
Agoresθe, mirre ažutipnaça tume nakhen po lokhes
Anθar o baro pani!
Naisarde,
Sa maj but lienas kadaja kafàva
Thaj ispidenas pen te barären i pokin lovenθe
3i odobor but ke.
Jekhe dīvesesθe,
Varekon, savo n-aštilas te sovel,
Phendās te pokinel anθar o meripen!*

[o rromano amboldipen: *Gheorghe Sarău*]

O DRABARNO

Sasas jekhvar jekh thagar, savesqe phenelas pes o Lolo Thagar. Les sasas les sa so kamelas thaj sa kadalença sasas xolõme ke sasas paša-o phurimos thaj na sasas les çhave. Anθ-jekh dīves, i thagarni ašundās ke jekh phuro drabarno d-aštil te del lan vareso te ačhel khamni, thaj telārdi zi lesθe.

O phuro drabardās laqe thaj dinā lan jekh phabaj te xal lan texarināθe. Pala' xancī vaxt, i thagarni xatārdili khamni thaj palal enā çhona biandās jekh šukar çeje, savā bučholas la Maria.

I çhaj sasas šukar thaj godāver, thaj kana kerdā dešupanz berša o thagar godīsardās kā si mišto te ingerel la k-i khangeri, kaj te siklōl lil, le devlikane lava thaj sar te phiradōl pes sar jekh çaci thagarni so avela.

I livni e Mariaqi, palal kris e khangerāqi, sasas *çorrovani* thaj sasas anθa laθe nūmaj jekh sovthan, jekh meseli, jekh skamin thaj jekh çaso so marelās savorro dēs, jekh pendūla.

Nakhle duj berša thaj i thagarni phenel:

- Bare!a thagar!a, nakhle berša thaj ame çī dikhlām amare çeje, çī patās kā avilo o vaxt te zas te dikhas lan?

- Mišto phenel o thagar. Texāra ka zas e khangerāθe.

Kana resle, arakhle e *çha xolāvdi*, thaj voj çī kamelas te sikavel kā si xolāvdi. Sā o vaxt phiravelas pesqo šero anθar-jekh rig anθ-aver. Daravdo, o thagar dinā lav anθ-o them sar ke kon arakhela te kerel mišto pesqe çhaja si te del jekh-paš anθar i avlin thaj e çeje sar rromni.

Akana pašal o them e thagaresqo živelas jekh terno rrom, drabarno, savo sas but godāver. Ašunindoj o thagar anθar lesθe akhardās les.

O çhavoro bešlo *lavaripnasθe* e çhajaça thaj xatārdās sosθar sas voj nasvali.

Voj paravelas pesqo šero anθa jekh rig anθ-aver, kodolesqe ke voj sa o vaxt ašunelas i pëndula thaj kana vov ačhavdās o vaxtan, niç voj na maj delas anθar o šero.

Atōska, o thagar, lošalo, dinā e çeje sar rromni palal o godāver drabarno thaj kerdās jekh baro abāv.

Šaj ke kodolesqe phenel pes ke "O manuš savo živel kòrkorro anθ-jekh veš vešol" vaj "Kon živel kòrkorro xasarel vi pesqe sikavimata".

(o *Nikolae Pandelikā*)

LAVA MAŠKAR E LAVA...

corrovani – corri
cha – cheja
xolavdi – xoläriko

khamni – phari
lavaripnasθe – vakäripnasθe
vešol – xasarel pesqi godi

PUÇHIMATA THAJ MANGIMATA KA-O TÈKSTO

1. Arakhen le biprinzande lava!
2. Ambolden o tèksto gažikanes!
3. Sosθar sas bičhaldi e thagaresqi čej k-i khangeri?
4. So si te xatāras anθar kadaja paramiçi?
5. Sar si dikhle le korkorrutne manuša, kodola so vakāren maj xanci anθ-o societèto?
6. Xramosaren jekh esèvo palal kadala lava: "O ačhipen si sovnakutno"! Kana?
7. Lačharen khethanes le arakhle doša anθar tumare tèksturā!
8. Sikaven thaj drabaren tumaro tèksto tumare kolegurenqe thaj tumare siklārnesqe!

TE SIKLŌVAS KHETHANES!

E rroma Rumuniaθar

Palal i tradicionālo buti so von kerde vaj keren, le maj prinzande rromenqe nāmurā anθar i Rumūnia si:

- **bašavne** – instrumentisturā, avile maj but anθar e ričhinārenqo nāmo vaj anθar le vātrāša;
- **boldenā**, rroma, save, anglal, kerenas artizanālo luludā anθar verver materiālurā, thaj adēs von bikinen luludā, vaj si komersānturā, generalosθe;
- **kikavārā** – rroma so keren penqi tradicionālo buti, verver xarkumaqe kherutne butā.
- **kārāmizārā**, e rroma save, palal i tradicia, kerenas čikaqe kārāmizā, bi te thabaren len, šukārde khamesθe. Akanutnes maj si xanci gava kaj e rroma, so cirden pen anθar le ričhinarā / ursārā, vātrāšā thaj rudārā maj keren kadaja buti;
- **xanotārā**, e rroma, save xanovenas, arcičārenas le sastrutne pirā, kikavā, verver sastrutne butā thaj kodola save, anθ-o palutno vaxt, kiden thaj bikinen le sastrutne vaj bisastrutne materiālurā;
- **xoraxane rroma**, save den dūma vi xoraxanes thaj vi inkeren le xoraxane tradicie, von živen maj but anθa fōrurā anθar i Dobrōza;
- **gāborā** - le hungaritiko rroma so maj anglal kerenas buti sar sastrārā, maj but i tinikizeria, thaj save akana bikinen verver butā: ponāve, kherutne butā th. a.
- **lovārā** - le magāritikane rroma, so den dūma vi magāritikani čhib, thaj save anglal sasas zambāša, rroma kaj kinenas thaj bikinenas grasta;
- **ričhinārā** - save, anglutnes, phiravenas anθar le dīza e ričhes. Sa kadja, anθ-o akanutno vaxt von keren verver butikerimata: si sastrārā, bašavne vaj keren verver kaštutne butā;

- **rudàră** vaj *kaştale*, rroma so xasarde e dajaqi rromani čhib thaj keren verver kaştutne bută thaj artizanàlo kaştesqe bută;
- **rupunàră** - e rroma save si but prinzarde papal le sovnakutne thaj ruputne bută, kaj von keren len: angrustă, čenă, bricàre, kočaka thaj but aver.
- **sastrără** - e rroma save kerenas verver sastrutne bută, save keren thaj lačharen vurdona, petalon grasten, guruven, aver kherutne zivutne. Akanutnes, palal o idustriàlo barvalipen, kadaja tradicionàlo buti si maj xanci pučhli, vi gavenŕe.
- **vătrăša**, e rroma, save na maj den duma rromanes thaj si but pašarde e gazenŕar, kulturalones thaj socialones.

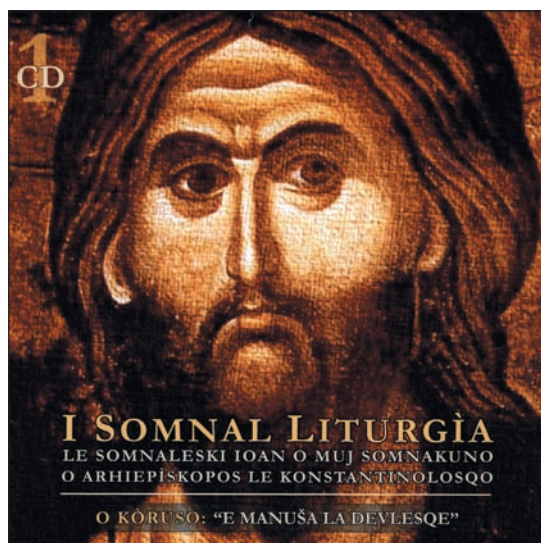
SO 3ANAV, SO NA 3ANAV?

1. Anŕar so nămo si e rroma anŕar tumari komuniteta?
2. Savo si e čhibăqo diàlekto, kaj von (thaj vi tume) vakăren les?
3. So aver nămură rromenqe maj prinzanen?
4. So butikeren von?
5. Klasaqi buti:
 - a. Xramosaren p-i jekh patrinŕri jekh pučhipen anŕar sosŕe tume kamen te arakhen palal rroma anŕar amaro them thaj vi aver thema!
 - b. Den tumari patrinŕri jekhe kolegosqe, so kamel te del ambold tumare pučhipnasqe. Sa kadja, vi tume – kana zanen te ambolden pučhimatenŕe tumare kolegurenqe – lien lenŕar vi i xramosardi patrinŕri!
 - c. Kana anŕ-i klăsa agorden savorre pučhimata, dikhen kas si maj but patrinŕră, kon dăš maj but amboldimata!

3ANENAS KE...?

- o romano poëto, o *Sorin Sandu Aurel*, amboldăš rromane čhibăŕe, *I somnal liturgiă*, kaj sas inkerdi anŕ-o dekembro 2008, ka-i Bari Khangeri "Radu Vodă" – anŕar o Bucureşti – kaŕar o barorašaj e Bukureştosqo, o episkopo o *Varsanûfie o Prahovăno*? Le šukar devlikane dila si dila bade le terne rašajenŕar anŕar o kŕuso "E manuša le Devlesqe" thaj ašti te aven šunde anŕar kadava kompaktisko!

TE SIKLŪVAS VI MAJ BUT!

Alosaripnasqe tèkstură

I ADMÏSIA E RROMANE SIKLÖVNENQI ANΘ-E LICÈVURĂ VAJ ANΘ-E SAM-URĂ P-E SPECIÀLO THANA LE RROMENQE

Kuć čhaven aj čajalen!

Sar tume zanen, akana, kana tume agordena i VIII-to klàsa, tume si te zan ka-o licèvo, te siklòven maj dur. E Edukaciao, Rodipnasqo aj le Inovaciao Ministèro del tumenqe speciàlo thana te andrexramosaren tumen ka-i IX-to klàsa. E rromane organizàcie den vi von vast tumen, te xatàren save si e phirda keripnasqe, sar tume te resen te alosaren jekh kasavo than.

Maj tele, ame dasa tumenqe jekh miazutni prezentacia, kerdi kaθar i organizacia Romani CRISS, jekh t ksto nakhavdo rromanes e kaθar o raj o *Gheorghe Sar u*, a utisardo kaθar i *Monica Fleican*.

[illegible]

"Dadeà!len aj deja!len, čhavea!len aj terne rroma!len!

- O societò del tumenqe i šansa te avel tumen jekh sociàlo vi ekonomikano stàtuso!
- Nùmaj tumenθar umblavel sar tume sikaven tumaro personalitèto, inkerindoj tumenqe vi tumare tradìcie vi i čhib!
- I kris arakhel tumen anglal e diskriminàcie vi segregàcie / ulavimata le averenθar, školàθe!
- E thanutne vi e centràlo zorà si len legàlo vi i moràlo obligàcia te del tumenqe normàlo kondicie, k-ašti te lien o than kaj si tumaro anθ-o societò!
- E školàqe manuša si anglekerde, motivisarde vi responsìblo / godorvale te del le siklövnenqe but lače edukaciaqe prestàcie.
- Svakone beršesθe, E Edukaciaqo, e Rodipnasqo aj le Inovaciaqo Ministèro del thana anθ-e licèvurà vi ka-i S. A. M. vaš e siklövne rromane etniaqe. Informàcie palal savorre kadala ašti te aven arakhle orkana / kana kamen kaθar o sekretariàto e školàqo vi kaθar o siklårno - responsìblo e klasaqo".

Maj dur, thavdel jekh kotor anθar o pliànto inkalavdo e organizaciaθar i *Romani CRISS*. Kasave informàcie si laçhe na nùmaj kadava berś, tha' vi anθ-e avutne berśa. Tume si te drabaren len vi te buxlären len vi maşkar e tire phrala thaj phenă, maşkar tire amala!

"Lian i decìzia te zas ka-o licèvo vaj ka-i SAM, p-o jekh than anθar e thana dine le rromenqe?"

Te / kana va, atùnc, zi k-i dàta 20 aprìlo 2009, si te thos jekh zenutno mangipen ka-o Sekretariàto le Generalone Školaqo kaj siklòs, anθ-o savo te sikaves kaj kames te siklòves p-e speciàlo thana dine kaθar E Edukaciaqo, e Rodipnasqo thaj le Inovaciaqo Ministèro e rromane siklòvnenqe, ka-o Licèvo vaj ka-i SAM.

E školaqo Sekretariàto si les o vunzilipen te del tuqe i lìsta le siklāripnasqe jekhimatenqi anθar o thanipen vi / vaj o žudèco kaj bešes, k-ašti te alosares kaj te siklòves.

Kana kames te des konkùrso p-e speciàlo thana dine le rromenqe, anθ-i periòda 11-16 jùnio 2009, si te pheres tuqe e xramosaripnasqo dosièro kadale dokumenturença:

- **Andrexxamosaripnasqo mangipen**, kaj lies les vaj kaθar o direktoràto le školaqo kaj agordān i VIII-to klàsa, vaj kaθar Žudecosqi Admisiaqi Komìsia vaj le Bukureštosqi;
- **zenutno lil** (kana si tut) **vi e biandipnasqo čertifikàto, anθ-i čacārdi kòpia**);
- **čacaripen e notença** line k-e jekhutne themesqe tèze;
- **matrikolo lil vaš e V-to - VIII-to klàse** (e ginavipnaça le generalone mediaqo);
- **E sastipnasqi fiša**;
- **Xramosardi rekomendàcia**, anθar i rig e prezidentosqi jekhe civikone, kulturalone vaj politikane organizaciaqo le rromenqi, thamikanes odārdi, kaj čacārel ke tu san e rromenqi etniaθar.

Te avel tut jekh kasavi rekomendàcia, na si te aves anθar kodoja organizàcia!

E mangimata vaš o andrexxamosaripen p-e speciàlo thana le rromenqe lien pen kaθar e žudecosqi Admisiaqi Komìsia vaj le Bukureštosqi zi **k-i dàta 16 jùnio 2009, i òra 16,00** (e mangimata čhutine / registrisarde palal kadaja dàta či si line *anθ-o ginavipen*).

- **Anθ-i periòda 18-20 jùnio 2009**, e Žudecosqi Admisiaqi Komìsia vaj le Bukureštosqi kerel o dinipen / o ulavipen le specialone thanenqo kodole rromane kandidaturenqe, save thovdine / mekhle jekh andrexxamosaripnasqo mangipen. O dinipen le specialone thanenqo kerel pes palal sar thavden / xulōn e admisiaqe mèdie vi palal e alosarimata avile anθar i rig le kandidaturenqi.

O ulavipen le specialone thanenqo kerel pes publikone kidipnasθe (anθ-i situàcia kana e speciàlo thana le rromenqe na savorre sas line, von avena dine vaš o lačharipen le specialone situacienqo)".

Kana / Te tu alosardān kadava drom, si te keres kadala phirda, te phires palal kadava kalendàro:

I jekhto admisiaqi etàpa anθ-e licevosqo vi profesionàlo themutno siklāripen: (vaš e siklòvne save či pherde 18 berša zi ka-o 13 septèmbro 2009 vi vaš kodola, save či alosarde vi nić andrexxamosarde pen p-e speciàlo thana le rromenqe zi **k-i dàta 16 jùnio 2009, i òra 16,00**).

- **18-25 jùnio 2009:** o pheripen le alosaripnasqe fišenqo kaθar e agorutne le VIII-tone klasaqe vi kaθar penqe dada aj daja.
- **3 jùlio 2009:** **O ulavipen p-o kompùtero le thanenqo anθ-e licevosqo vi profesionàlo themutno siklāripen** (vaš e agorale le VIII-tone klasaqe).
- **4 jùlio 2009:** O afišaripen anθ-e siklāripnasqe gimnaziàlo jekhimata le listenqo le agorutnença, save line jekh than aj aven anθar kodola škòle. Sa kadja, prezentisarel pes i lìsta

le biline / bimangle thanenča, anθ-e siklāripnasqe licevosqe thaj profesionālo jekhimata anθar o žudēco vaj o Municìpio Bukurēsti.

- **6 jùlio 2009:** O afišaripen - kaθar svāko siklāripnasqo licevosqo thaj profesionālo jekhipen - e listaqo le kandidaturenqi, save sas repartizime an-kodova školutno jekhipen.

Kana na reslān te andrexramosares tut ži k-i dāta 3 jùnio 2009 ka-o licèvo vaj ka-i SAM, *maj si tut jekh šansa!* Atùnči, av ka-i dujto admisiaqi etàpa anθ-e licevosqo vi e profesionālo themutno siklāripen!

Kadaja etàpa si organizisardi vaś kodola kandidaturā, save ċi pheren 18 berśa ži ka-o 13 septēmbro 2009, tha' vi vaś kodola rromane siklōvne, save ċi alosarde vaj nić andrexramosarde pen p-e speciālo thana le romenqe, ži ka-o 16 jùnio 2009, ċi line rig ka-o jekhto ulavipen le thanenqo vaj line rig, tha' ačhile birepartizime palal i jekhto Admisiaqi etàpa). Keripnasqe phirda:

O kalendāro vaś i dujto admisiaqi etàpa anθ-e licevosqo vi e profesionālo themutno siklāripen:

- **6 -10 jùlio 2009:** O andrexramosaripen anθ-i dujto admisiaqi etàpa ka-o licèvo vi ka-i SAM (anθ-i kadaja etàpa aśti te aven vi e siklōvne rromane etniaqe, save na alosarde te lien jekh speciālo than).
- **13 jùlio 2009:** O ulavipen, anθar o kompùtero, le kandidaturenqo anθar i dujto etàpa e admisiaqi.
- **6-16 jùlio 2009:** O anipen le andrexramosaripnasqe dossierurenqo, le ċaće (originalone) siklōvipnasqe dokumenturenča, ka-e siklāripnasqe jekhimata, kaj von sas line sar siklōvne.

Te xasardān vi kadala duj anglutne etàpe, maj si tut jekh palutni šansa: *i trinto admisiaqi etàpa anθ-e licevosqo aj le profesionālo themesqo siklāripen!*

Kadaja etàpa si kerdi vaś e kandidaturā kaj na pheren 18 berśa ži k-i dāta 13 septēmbro 2009, vaś rromane siklōvne, save na line rig kaj ni jekh ulavipen le thanenqo, na sas ulavde p-e thana anθ-e anglutne etàpe, na andrexramosarde pen anθ-i periōda sikavdi anθ-i metodologija vaj save agordine penqi školutni situācia palal e anglutne etàpe). Dikhen o telutno kalendāro!

- **1 àugusto 2009:** O afišaripen e thanesqo kaj keren pen e pròbe vi e grafikosqo dikhindoj e aśtimatenqe pròbe vaj o ekzàmeno dikhindoj e zanglimata le modernone vaj e dajaqe čhibēnqe;
- **1-5 septēmbro 2009:** O thavdipen le aśtimatenqe probenqo vaj le probenqo, kaj dikhen e zanglimata anθar i modèrno vaj anθar e dajaqi čhib;
- **1-10 septēmbro 2009:** O ulavipen le thanenqo le agorutnenqe le VIII-tone klasaqe, save na line rig kaj nić jekh ulavipen le thanenqo, na sas ulavde p-e thana anθ-e anglutne etàpe, na andrexramosarde pen anθ-i sikavdi periōda anθ-i metodologija vaj save agordine penqi školutni situācia palal e anglutne etàpe;
- **12 septēmbro 2009:** O tradipen le rezultaturenqo, dikhindoj o ulavipen le thanenqo karing o Themutno Admisiaqo Cèntro.

Te inkeren godi!

Jekhtovar, kana sas dine le rromenqe speciàlo siklövipnasqe thana, ka-o licèvo, sasas anθ-o berś 1990, kana, k-e trin Pedagogikane Škòle (e sas Pedagogikane Licèvură), sas dine 55 thana, te aven anglekerde, maşkar e berśa 1990-1995, le anglutne rromane čhavorrenqe siklărne, vaś e anglutne ştar klàse!

Palal, anθar o berś 2000, sas buxlărđi i palèta le thanenqi thaj sas dine kasave thana k-e savorre licevosqe sèkcie, k-e sa specializàcie, kaj kamen te andrexramosaren pen e rromane siklövne ka-i enăto klàsa. Svakone berśesθe, po 2500-3000 rromane ternorre lien kasave thana thaj nakhen ka-i IX-to klàsa. **Av vi tu!**

RAJKO DJURIĆ

LIL KAθAR O DR. RAJKO DJURIĆ e Loredanaqe le Mihaly-osqi

"Čhaj!e Loredan!e,

O Jekhto rromano Kongrèso sas inkerdo p-o 8 aprìlo 1971, anθ-o Lòndono. I inicitàiva te ovel kerdo o kongrèso dia *o Slobodan Berberski*, rrom, poèto anθar o Beogràdo, khethanes e rromençar anθar i Bari Britània, Čehoslovàkia, Frància, Špània thaj aver phuvă, thaj o kongrèso sas inkerdo.

O Slobodan Berberski sas alosardo prezidentosqe, o Grattan Puxon, žurnalisto anθar o Lòndono, sas generàlo sekretàri, o Jan Cibùla, dòktoro mèdiko anθar o Bern (Švejcària) - viceprezidènto, o Juan de Dios Ramirez, žurnalisto anθar i Barcelòna, sar mèmbro le Prezidiumosqo th. a.

O Slobodan Berberski
(1919-1989)

P-o akava kongrèso, ande i decìzia te avel o 8 aprìlo o Internacionàlo dīves e rromenqo, o rromano hìmmo te ovel i dīli "Gelem, gelem", o rromano stjāgo (zèleno – o simbòlo e phuvāqo, vùnato – o simbòlo e devlesqo, maškaral -i loli ròta, o simbòlo la Indiaqo, o zivdipen, sar boldel pes sar i ròta, so si o simbòlo anθ-o hinduizmo thaj budismo).

Me semas atòska studènto p-i filosofia, teologìa thaj fizikaqi himìa ka-o Univerzitèto anθ-o Belgràdo. Semas responsàbilo palal e pučhimata, save dikhenas i edukàcia, i rromani čhib vi o holokàusto thaj personàlo sekretàro le prezidentosqo. Jekhto dāta p-o kongrèso avile zene Indiaqe, sar o Wahendra Riši thaj vaver.

O jekhto kongrèso sas les jekh simbolikano manaj, tha' akava kongrèso putardā o drom e rromenqe anθ-i UN [I organizacia le Unisarde Themenqi], karing e evropaqe institùcie. Kadava kongrèso čirdā trujal pesθe i rromani inteligència.

Palal akava kongrèso, anθ-i Genèva sas *O dujto rromano kongrèso*, p-e savo sas alosardo o *Dr. Jan Cibula*. Kothe, avilo vi o aktòro *Yul Brinner*, kaj sas alosardo sar onorìfiko prezidènto. *O trinto rromano kongrèso* sas ka-o Göttingèno, anθ-i Germània, thaj o alosardo prezidènto sas o *Šait Balić*. *O štarto rromano kongrèso* sas kerdo anθ-o 1990, anθ-i Varšàva, thaj me semas alosardo prezidènto thaj ačhilem zi ka-o berš 2000. Napal, o *Emil Šćuka* sas alosardo sar prezidènto ka-o *panzto rromano kongrèso* (2000) thaj palal lesθe avile vi aver, ka-o *šovto rromano kongrèso*, kerdo anθ-o berš 2004, ka-o Lanciano – Itàlia, vaj ka-o *eftato rromano kongrèso*, anθar o berš 2008, kaj o rromano xramosarno, o *Bajram Haliti*, sas alosardo generàlo sekretàro e Rromane Uniaqo.

Me dikhlem atòska, maškar e berša kana semas prezidènto, kaj vùni gāze na mangel le rromen, save si akadèmikurā, le zangle manušen, le manušen save roden čácipen. E gāzikane političàrā roden maškar e rroma analfabèturā, saven von tretiren sar "čáce rromen"! Von dikhle, kaj kasave "čáce rroma" majlokhes bikinen o čácipen e rromenqo thaj putaren o vudar "e gypsy industri".

Sar dikhes, svàko revolùcia maj anglal si užì thaj čáci; napal voj liel te xal pesqe čhaven thaj kòrkorro pes. Akalesθar, me xramosardem anθ-i pustik "I rromani istòria" thaj "I istòria le holokaustosqi le rromenqo". Liduj si ka-o raj Sarāu. But baxt thaj sastipen!"

15 Mārco 2009, ka-o Belgràdo

Devleça!

O Rajko Djurić

Te inkeren godī!

O palutno, o eftato rromano kongrèso, sas organizisardo maškar e dīvesa 23 aj 25 oktòbro 2008, ka-o Zagreb, anθ-i Kroàcia.

Rajko Djurić

LIL KAΘAR O DR. RAJKO DJURIĆ le rajesqe le Sarau-esqe

"Bari si manqe i pativ te lekharav anθar o *Gheorghe Sarău*, savo lilă pesqe butăça jekh baro than anθ-i història e rromenqi. Vov putardă e rromenqe o vudar e Universitetosqo anθ-o București thaj kerdă katèdra e rromologiaqi. Lesqi iniciatîva thaj buti kerde o suno e rromenqo ćacipen te ovel!

Akava ćacipen, sar o kham, sikavdă o than thaj o drom e rromenqo, sar anθ-i Rumùnia, *geja* vi anθ-e but vaver phuvă, thaj bute terne rromenqe putardă e jakha thaj e godi.

But rroma studirisarde jekhto var i rromani ćhib, i rromani literatùra, i rromani història, i rromani kultùra. Telal o vast e Sarau-esqo, o romano spìrito vazdă pes anθar o prăxo, *zivdilo* thaj lilă te baröl.

Kana dikhel pes sode rromane *sikavne* keren avdives buti anθ-e škòle, anθ-e institùcie, save keren buti rromane laćhimasqe anθ-i Rumùnia, kozom zi akana inkliste pustika, le savenqo *autòri* thaj *redàtori* sasas Sarău, kozom *simpoziùma*, *seminără*, *nilajesqe škòle* sesas organizuime tala' lesqo vast, *atòska* šaj *phendöl pe'*: baxtali si i phuv anθ-i savi *gasavo* manuś, sar kaj si o Sarău, bijandilo thaj baxt si e Rromenqe kaj *gasavo* manuś, sar o Sarău, arakhadilo maśkar lenθe!

Lesqi buti sikavel lesqo baro zanglipen thaj buxlo horizònto, les sar but laće organizatores thaj pedagògo, tha' sar manuśes, savo o manuśikanipen prinzarel thaj *praktikuil*.

Mirri bari pativ lesqe *godolesqe* so kerdă sar manuś thaj profèsoro! Sar manuś, saves si les than anθ-i història e Rromenqi /.../

Beograd, 25.04.2009

Morre phralesqe,
e Georgesqe le Sarauesqo

gili śunav
ileça rovav
ka merav...
gili Devlesqe
dur morr' ilesqe
aśunav sar me
Merav.
Merav thaj gilabav,
Mekav i gili
Te ovel baxt tiri!

(**Rajko Djurić**, *ka-o Bukurèsti*, 10.12.2006)

Savorrenqe

[le rromane lautarenqe kaθar o restaurànto Zàrištea]

Baśal geja sar morr' ilo
Marel
Sar an manθe i vodī phabal
Morr' zivdipe' sikav,
angleder so merav:
sa te zanav –
sa so sasas, so te ovel.
Baśal!
O Devel pe phuv te xulöl
Tuqe o vast te unzarol,
Upre, pe lesqo than te zas,
Thaj me thaj o Del te rovas!

Rajko Djurić (*Bukurèsti*, ka-o restaurànto Zàrištea, 10.12.2006)

O Bajram Haliti

(b. 1955)

anθar i Itàlia, aj si organizisardi kaθar aver rromano poèto vi muzicisto, o Santino Spinelli.

O Bajram Haliti si vi o editòro e rromane rivistaqo "Ahimsa", thaj, anθar o berś 2008, ka-o eftato Rromano Kongrèso, vov sas alosardo generàlo sekretàro e Rromane Uniaqo.

Pesqe poezienθe xatàren pen sa vrjàma indikane elemènturà, i relàcia maškar e rroma vi i Ìndia si svakovar jekh kondicionàlo isipen. Na bute vrjamaθar, pesqo poèmo "Tadz Mahal" sas amboldino asamikane indikane çhibàθe kaθar o Dr. Parag Kr. Bhattacharyya thaj sas publikisardo anθ-jekh šel mje kotora.

Das maj tele jekh anθar pesqe poèzie, anavàrdi *Xoli*.

O BAJRAM HALITI, rromano xramosarno anθar i Sèrbia

O Bajram Haliti si bijando p-o 21 maj, anθ-o berś 1955, ka-o Gnjilane, anθar o Kosovo.

Vov si prinzardo na nùmaj sar rromano rivistenqo aj televiziaqo žurnalisto, sar jekh zoralo aktivisto, tha' vi sar jekh laçho rromano poèto. Pesqe poezienqe lila - sar jekh maškarthemutno prinzaripen - line maj but prèmiurà, sar si kodola line ka-o internacionàlo konkùrso rromane kreaciaqo, "Amico Rom", jekh rromani artistikani kompeticia, kaj thavdel pes svakone berśesθe, ka-o Lanciano, jekh fòros

XOLI

(kaθar o Bajram Haliti)

*An-o konc-làgeri Aušvic-Birkenaw
Avdīves si Xoli
I Fèsta e rangenqi si.*

*Rodav tut
Te uçarav tut
E maj laçhe prakritaqe rangençar
Thaj kamlipnaça...
An-amaro konc-làgeri
Avdīves si Xoli...*

*Tu, e bare balenqi,
Tu, e xaràle jakhenqi,
Sar o rat, lole vuštenqi
Ućutni!e,
O kamlipen garaves
Telal e Veneraqo taxtaj.*

*Çirdav kaθar e jakha i perdàva,
Tu na san xurāvdi
An-e mulikane šeja,
Na-i sandùko e mulenqo...*

*Ajrāt si amaro
Garavipnasqo ratāqo xapen
Po barrastalo skamin avilem.*

*Andar o pràxo
Inkalav i sastrunali suv, tati,*

*Thovav la
An-tiro šero
Nakhavav o
Drab.*

*Ajrāt, ni kamav
Te phabarav tuqe i paluni memeli
E sterilizuime thava
Te phandav.*

*O, Devl!a,
Vazde la anθar o mulikano suno,
Mekh t-açhel amençar!*

*Xoli si avdīves...
I Fèsta e rangenqi
Thaj o maj baro dīves k-e Rroma.
Bibaxt bari,
An-o konc-làgeri
I sasti phuv ratvalili.*

Jekh rumunikano xramosarno kerdās jekh paramiçi palal e bixatārimata, save šaj te inklōn maškar e manuša, anθar e politikane kàuze vaj, vi maj nasul, maškar e thema. Kadava tèksto sas amboldino po but biše čhibēnθe thaj vakārel amenqe palal / anθar e bixatārimata maškar verver nācie anθar o vaxt / vrjāma kana i sas Jugoslāvia sasas tradini kaθar o Tito. So si i manipulācia le manušenqi, sar resel pes e manuša te aven zungale, sar bimanuša, sar zukela, le averenqa, sar resen te mudaren le averen, arakhasa kadale tekstosθar. Vi maj but, kadava zungalipnasqo čhand, te akceptisares vaj na varekas, buxlārdās pes vi avere themenθe, vi amenθe, sar ekzèmplo, anθ-i kodoja anglutni komunistikani periōda.

O MÀRKO

Avenas duj jekhe bradāça pherdi *pap*-eça vi jekhe makhnāça te astaren afišurā, akharindoj k-e verver spektākulurā anθ-o amaro fōros, sã vrāma kulturālo fōros. Jekhe dīvesesθe, dikhlem bare čudaça, p-e barranga / zidurā jekh karikatūra manušesqi, kas sas les anθ-o vast jekh tover ratvalo – "O Mudarno, o Tito". I imāgina delas šòkos vi daravelas. Semas dōsta tikno te xatārav. Šundemas, vakāringoj pes palal "o perutno Tito". Na dikhlemas les nijekhvar. Na zanavas ke o perutno anθar o vèsto, o dizidènto tradno / šerutno, reselas "O Mudarno". E afišurā sasas astarde p-e zidurā, khosle pen anθar e brišinda vi e balvalāθar, na randās len nikon. Aver kasave na maj sas astarde. Palal cira berša, maškar o Bukurēšti vi o Bèlgrado sasas palemline e normālo relācie. Aver afišurā akharenas ka-i promōcia jekhe jugoslavikane filmesqi anθ-o fōros Jāši. Anθ-i nasul sàla e sas čirkosqi "Sidoli", bešle - pašal thanutne oficiālurā - vi diplomaturā, e realizatōrurā vi e šerutne aktōrurā le filmesqe, kaj sasas te avel sikavdo. Bešavas anglal, maškar o ekrāno vi e savorre kadala personāzurā, avindoj man te ašti te patās - jekh favorutno akharipen, tha' na sasas man maj but sar dešujekh berša. Liindoj anθ-o dikhpen so avelas te avel kothe, trebulas te ankalaven man anθar i sàla, te arakhen man anθar mirro tikno beršipen vi mirre jakha, tha' dōsta sasas von paxojsarde anθ-e lenqi postūra vi anθ-e raxamā, save abā arakhenas len anθar o šil e salaqo. Dikhlem, kadā, o maj zoralo thaj - si te prinzarav - jekh anθar le maj lače filmurā, save me dikhem len varekaj. I àkcia sasas ka-o agor jekhe serbikane partizanurenqi grupaqo, anθ-e palutne dīvesa le maripnasqe. Astarde le soldaturenθar, von sasas ingerde anθ-jekh xar, trujalisardi le rukhenθar thaj, kothe, činenas lenqe šere, sar anθ-jekh rituālo le ačhipnasqo vi le lokhāripnasqo - vaš svāko viktima jekh aver mudarno. Nūmaj jekh ratvalo tover, o kroatikano tover. Vi e manušesqi drāma. Jekh čirikli xurāndili kothar, anθar e zèlena suvale rukha, rodindoj xastraipen karing o učipen e devlesqo. Sasas ke astarenas laqe xurāvipnasθar e terne odā, phagle anθar i truj e xarāqi. Paše e činde ačhilipnasθar jekhe rukhesqo, jekh terno sërbo ažukerelas o "xastraipen". Sasas te avel viktima jekhe mudarnesqi, paše čhavorro, tha' na sas te avel kadja! O Mārko n-aštisardās, čhindās pes thaj našlās dilārdo te čhadel maškar e rukha... Lesqo than sas lino averesθar, jekh bimilaqo mudarno, aj pesqi učhalin vi i učhalin pesqe keripnasqi, zinzāringoj pes intāl i rig e ekranosqi, karing o plafōno e salaqo, vi voj – i učhalin - sar sasas te xasarel pes anθ-jekh fatālò hipèrbola e nasulipnasqi. Inklistem avri anθ-o šil, jekh šil maj lačo sar kodova šil so sasas anθre, e darāca / e trašaca e ratvale toveresqi thaj vi kodole xatāripnaça e čhadipnasqo le čhavesqo, kana vov našlo... Khané na paruvdilo / na paruvdās pes atunćaθar thaj, čačes phenav tumenqe, i imaginācia sas la jekh dōsta but tikno ròlo ka-ašti te phanden pen e butā! E plakaturā, e

afişură anθar e şovardeş - eftavardeş berşa sikaven amenqe le but prinzarde krisalo herovos, le Winnetou-os, anθ-jekh kolorime, rangărdi filmesqi koprodùkcia, anθ-i but zangli jugoslavikani prèeria, kaj kerenas e filmură. Paşal o årko / o cirdalo vi e vranovde tîlorre, vov phiravelas jekh şukar... *tomahawk*! O Hujli, jekh brigadiro le enăvardeşe berşenqo, şudrărel amenqe o rat anθ-e vène / ratesqe thava, anθ-jekh horror pòza, mekhlo brigaça, e arakhipnaça karing pesqo serbikano trofèos, lino anθar o zungalipen e toverosqo, kaj marel vi prasal kaθar o imaginàro le filmesqo anθar e nasul rodinata mirre éhavorripnasqe...

Palal but berşa, reslem ka-o kher e Markosqo. Loşajlo, falas les ke avela vrăma te dikhas amen, falas ke ame prinžanasas amen... O Devel dias vi lesqe vi zivipen, vi loşa. Sasas les ştar éhave thaj kerdăs butî te barărel len anθ-e manuşenqo kamipen. Andăs man anθa o maj "baro kher", sar phenen e slăvură le maj importantone thanesqe, o than kaj keren pen e meselă e xabematença, anθ-jekh bari sòba po avre échandeqi, sar kodola kheresqe sòbe / sàle, kaj sine dine le turisturenqe, jekh than kaj arakhel pes o svînto odî anθar pesqo odî e manuşesqo, kaj zivel / trail planinăθe. Astarde le zidurenθar sîne e patrètură pesqe éhavenqe, terne, zorale, trin éhave vi jekh éhaj. Nùmaj jekh patrèto na-i les kali dori. O Devel dias, o Devel lias! Jekh vurdonesqo akcidènto lias jekhe éhaves.

Jekhe berşeça maj anglal, kerdăsas pes pàça. Jekh vurdon "Alfa Romeo" naşelas, nevo, karing Zàgrebo, phraleça vi phenăca, jekh but precîzo jag puşkaqi ačhavdăs len; avelas anθar jekh anθar le pùške dine le serburenqe kaθar o kroàto Tîto.

Vi kana s-ol duj vakăras i italianikani éhib, o Mårko loşarel pes ke me xatărav i kroatikani éhib, "*i hrvatska*", thaj vi maj phenel vov manqe ke, anglal te avel les le savorre nasulimata, opral veşa vi mirîfiko lenă, opral kadala azbajle e nasulesθar thema, maj nakhle amerikane rakète e naveça le indianikane toveresqo...

Dekèmbro 2007

O rromano amboldipen (2009): kaθar o profesòro, o *Gheorghe Sarău*

MARCEL KURTHIADE (COURTHIADE) NAKHLE 990 BERŠ ! BIANILI JEKH NÀCIA

Anθ-e palutne berša, inklisle maj but teðrie, dikhindoj i història le rromenqi. Amaro profèsoro, o raj o dr. Marcel Courthiade, anθar o Parìzo, phenel ke e rroma cirden pen anθar o Kanau3. Dikhen sosθar alosardem aj redaktisardem duj-trin kotora anθar pesqe artìkulurā, save vakāren e rromane historiaθar. (*Gheorghe Sarău*)

*
* *

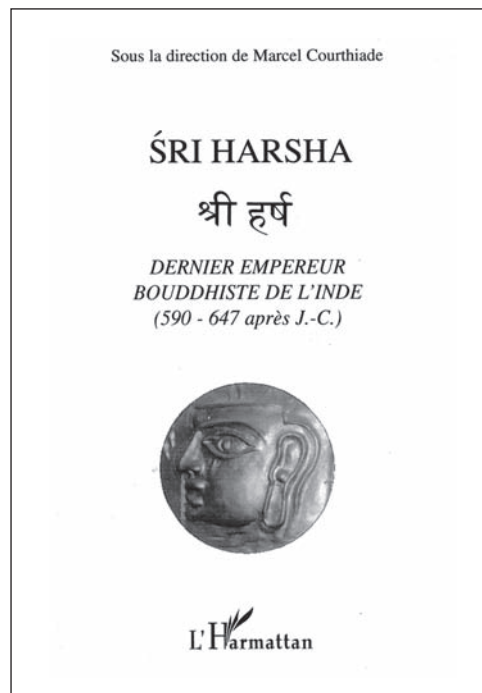
E historikane publikàcie šaj ulavdōn anθa duj grūpe: pe jekh rig si rodlārimasqe butā, kaj sikavdōn neve arakhimāta thaj argumentàcia (butvar vi polemika) pal-o ćacipen jekhe teoriaqo, tezaqo ja hipotezaqo thaj pe aver rig si publikàcie, save zanaven buxles e manušen pal-odova so arakhlilo anθar-e rodlārimasqe butā. N-ašti sol duj te oven anθa jekh publikàcia, sar n-ašti vi te rodes drom maškar o veš, vi te lingres tuça bute manušen.

Sar durile e proto-rroma anθar i India? E Indiaqi origina e rromenqi

Savorre avdīves zanen so e rromani nàcia avel anθar i India. Vi e anglune rroma so aresle anθ-i Evrōpa kōrkorre mothovde so si von Indiaqe manuša, sar sikaven verver but purane dokumēntura de kaθar-o berš 1422 (xronika e forosqi Forli, Itàlia). Ni avile an-i Evrōpa sar bizangle manuša, sas len an-i godī lenqi història aj o drom so phirde. Maj palal, ašundile aver tēze pal-e rromenqi origina thaj e India cerra bisterdili sar dadesthan e rromenqo – si te mothovas maj palal pala’ kaja tēma. E rroma maj phenensas so aven e Indiaθar nūma’ e bare gāze ni pakāje len, ni ašunde len seriōz sa 3i kana jekh doš sikavdās palem e ćacutni origina e rromenqi. Kaja doš sas e konfūzia maškar-e vōrba CINGANA thaj e vōrba CINGHALA anθ-i diskūsia maškar jekh ungriko rašaj thaj trin terne studēntura Indiaθar, save maladile an-i Holàndia. Kaja doš zangavdās o seripen pal-e rromenqi ćacutni origina Indiaθar thaj e komparàcia maškar i rromani lēksika thaj i lēksika e ćhibaqi hindustani dušlardās o pučhipen.

I India anglal so durile laθar e proto-Rroma

Pal-i India angl-o durōpen e rromenqo laθar, šaj te phenas but, no vasho si akathe te liparas so o nivēli e kulturaqo sas but opre sar filozōfia, mùzika, literatūra, politika thaj kola. An-o 7-to šeliberš, jekh thagar anθar o Thanešvar, o Harša Vardhan, kidlās sa e phuvā e nordutne Indiaqe (maj but diplomaciaça) te kerel jekh baro prathagaripen thaj vazdlās o fōro Kanau3 (paš-o adīvesutno fōro Lakhnau, nadur anθar i Agra, kaj si o Taz Mahal), kaj te ovel politikano šerutno fōro e Indiaqo. ćacimasθe, pal-e Haršasqo meripen, lesqo prathagaripen ulavdilo kotora - kotora no o Kanau3 ačhilo sar kulturàlo, spirituàlo thaj dombikano (artistikò) šerutno fōro 3i ka-o 11-to šeliberš. šaj te phenas so odothe avensas manuša so kamensas te siklōn mùzika, devlikano teàtro (sar khelensas paš-e lače thana thaj avera khangerā), thaj verver profēsie kasave. O fōro, so sas 6-kilometrenqo uço paš-i len Gànga, sas pinzardo vi pal-e lače sunga (parfìmurā) so kerelsas thaj bikinelsas 3i but dur. But barvalo sas kodlesqe so but manuša anensas sovnakaja thaj kućbarra vaš e devela – o šerutno devel e forosqo sas e Kali Durga, prinzardi vi sar ćhaj Bangi (sanskritikanes, Kanja Kubza – so dias maj palal e forosqo anav Kanau3).

O Afganistàno an-o 11-to śeliberś thaj e Mahmudosqe ràzie an-i India

An-o berś 999, jekh manuś, o Mahmùdo anθar o Gàzni (jekh fòro na dur p-e mismerig kaθar-o Kabùlo – 3i avdìves śaj te dikhen les p-i màpa) kerdilo sultàno e Afganistanosqo. Lesqo sas vi o Xorasàno kaθar-e Kaspiàno Derāv 3i k-i len Amu Daria. Kaj te vàzdel pesqo them, sas siklo te phirel an-i India, te mudarel aj te thabarel sa pe pesqo drom, aj maj but te lurel (te éorel zorăça) sa e sovnakaja, e kućbarra, sa so mol sas but kaj te anel sa anθa pesqo fòro. Maşkar o b. 1001 thaj o b. 1027, o Mahmùdo xutlă 17 var p-i India, kerindoj 17 ràzie, na te liel phuvă ja te anel nevi religia ja politika, sar uşarelsas pes, sadaj te lurel mangin. anθa sarkon fòro so liel sas, vov mudarel sas e murşen thaj butvar vi e zuvlijen, nùma kana astardăs o Kanau3, an-o b. 1018, andăs len savoren, 53.000 manuśen but bare kvalifikaciaça anθar verver bută (mùzika, teàtro, arxitektùra, strategia thaj kola), phirindoj, phandavde zinzirençar, 3i ka-o Gàzni. Andăs peça vi 385 vastinën (slònura) thaj 3.000.000 sovnakune dirhama (sar avdìves maj but desarij miliardura rupune / èvrora) – gaći barvalo sas o fòro Kanau3. Čacìmasθe, astardăs bute manuśen vi anθar o fòro Mathùra, so perelsas vi vov an-o thagaripen e Kanau3osqo thaj andăs len an-o Gàzni. E lovençar so córdas / lurdăs anθar o Kanau3, o Mahmùdo vazdlăs jekh bari zamia (e <Devlesqi Manglărdi>) – so lesqe kerde arxitektura anθar o Kanau3, jekh universiteta thaj jekh sar - muzeum – sar mothovel o Firışta, aśundo purano historiàno e Indiaqo. Lesqo res astarindoj e Kanau3esqe manuśen sas te vàzdel o anav e forosqo Gàzni, so sas les ambìcia te kerel lesθar <e sundalesqo śerutno fòro>.

Sar maladile e indiaqe manuśa e evropaqe dasençar? E anglutne rroma an-e Evròpa

O Truśulmaripen n-as jekh but patìvalo maripen: e "Gesta" mothovel amenqe sar verver grùpe paruvensas penqe durusta thaj nakhensas kaθar jekh rig p-i aver. But manuśa ni patănsas e averen. Maj but paruvensas e Armènură aj Siriànură, tha' vi e Egiptànură zumavde te phandlòn e dasençar mamuj-e Selćuklië. Dur lenθar sas i pativ. Jekh relàcia sas but vasni: sig pala' so Evropaqe dasa (franza) beślărdile an-e Paśutni àzia, e Venècia lias te kerel kinbikin e Selćukliençar, an-e zeja e Romaqe Papasqe, so ni kamelsas. Tha' e love sas maj bare thaj phandile kaj te kinen aj te bikinen an-e Paśutne Aziaqe fòrură kaj sas but mangina anθar-e durutni Àzia. Interessànto fàkto si so e

anglutne rroma so si prinzarde an-i Evròpa arakhlòn an-e Veneciaqe phuvă p-o (derăvăqo) drom: Kipros, Navplio aj Motòni an-i Grèkia, Krìti aj ionikane muruśoja thaj vi e Raguzaqe Repùblika (o fòro Dubrovnik thaj nesave phuvă trujal). Šaj patăs so e anglutne rroma aresle an-i Evròpa pe kodova drom thaj ande o anav "Egiptànură" zi k-i Venècia, kodolesqe so anθa lenqe kana "Egiptànură" sas sades lenqo anav an-e Evropaqe čhibă. E konfùzia sas văze maj bari, kodolesqe so sas 600-e berśenθar maj anglal vi čaće Egiptànură an-o Balkàno (avdìves prinzarde sar Balkano-Egiptànură vaj Aśkalìe) thaj odolesqe so e rroma, sar vi e Egiptànură, prinzarensas e magìa sar psixologikani profèsia (dorakăripen, drabaripen thaj kola) – so n-ašti biralsas i khangeri. Ni zanel pes so ondilo kadale rromençar, šaj bilile maśkar gazenθe, šaj maśkar neve rroma so avile pala' lenθe an-i Evròpa an-o 14-to šeliberś, kana o tikno turkikano endaj Osmàno barilo thaj peravdăs e Selćuklien, pala' 200 berśa Konyaço devlèto, anθa savo živde aj butisăjle rroma maśkar vi avera ètnie. Athòska avile kadala "neve" rroma an-e Evròpa, nakhindoj prdal-o Balkàno. Von ni zanensas i història e Egiptosqi (ja n-as lenqe interesànto, ja zanensas so "Egiptànura" n-as lenqo anav an-e avera čhiba) thaj kana e Evropaqe manuśa pučhle len "kaθar aven?", sas lenqe naturăl te phenen "anθar-i India" thaj odolesθar arakhas sa e dokumèntacia maśkar o berś 1422 thaj o berś 1630, kaj rroma phenen so aven Indiaθar. Maj palal, palem bisterdöl e rromenqi čacutni origìna Indiaθar thaj buxlöl palem e paramìci e Egiptosqi, verver interpretaciençar, kodolesqe so kana e rroma phenensas "Indiaθar" n-as reàkcia maśkar gazenθe (i Ìndia sas văze biprinzardi) thaj kana phenensas "Egipstosθar", foran sas but žal aj simpatia lenqe e gazenθar: sas prinzardo o them vi anθar i Biblia, vi anθar verver Truśulmarimàta. Normăl si so i paramìci učhardăs sig o čacipen, tha' palem šaj patăs so i Ìndia ni bisterdili sa. Madikh so 150 berśa na-i lipardi an-e pustika, šaj patăs so e zantre manuśa liparensas la an-o dīvàno kana densas duma jekh avreça.

Akana si e rroma an-i Evròpa thaj širdel e dokumentàcia savi mothovel berś pal-o berś sar sas lenqo živipen pe amaro kontinènto...

Phralikanes

o Dr Marcel Kurtiade / Courthiade

Maśkarthemutni Rromani Ùnia & INALCO

ŽANENAS KE...?

- Vi anθ-i Rumùnia inkliste varesode lila, save vakären anθar / palal i història le rromenqi? Anθ-o berś 1998, inkliste duj kasave lila, jekh xramosardo kaθar o *Viorel Achim*, o aver - kaθar o *Gheorghe Sarău*. Nakhle berśesθe, anθ-o 2008, ka-i Editùra "Sigma" inklisto o lil *Rromii. Incursiune în istoria și limba lor* [E rroma. Nakhavipen anθar lenqi història vi čhib]. Kothe, araken pen maj but informàcie, save dikhen i relàcia maśkar i rromani čhib vi e neve indikane čhibă vakărdine anθ-o purano them le rromenqo, Indiaθe.

Rromano - rumunikano dikcionàro

(e lava vi e fòrme maladile anθ-o školutno lil)

A

abăv, ~a. s. m. v. *biav*

aćar, ~ a s. m. obicei, ~uri.

aćhel vb. intr. 1. a rămâne. 2. a tăcea. 3. a înceta, a se opri.

adēs adv. azi, astăzi.

amboldel vb. 1. a întoarce. 2. a învârti. 3. a răsuici. 4. a traduce.

astarel vb. 1. a apuca, prinde, a lua (ceva). 2. a începe să..., aprinde să..., a se apuca să... 3. a ține (unul la altul). 4. a fixa (un gard etc.).

aśunel vb. v. *śunel*.

B

bangărel vb. I. a strâmba, a îndoi. II. tr. (și fig.) a se strâmba.

barval / o, -i, -e, -e adj. bog / at (-ată, -ați, -ate).

barr, ~a. s. m. 1. piatră, pietre. 2. cetate, cetăți.

baśavn / o, -e s. m. lăutar, ~i; instrument / ist, -iști.

biav, ~a. s. m. nun / tă, -ți.

bilazavd / o, -i, -e, -e adj. nerușin / at (-ată, -ați, -ate).

butikern / o, -e s. m. muncitor, ~i.

C

cambâl / o, -ură s. m. țambal, ~e.

cirdel vb. 1. a trage. 2. ~ pes a (se) trage.

càxr / a, -e s. f. cort, ~uri.

còxa / a, -e s. f. fust / ă, -e.

Ć

ćajl / o, -i, -e, -e adj. sătul (-ă, -i, -e).

ćen, ~ă s. f. cerc / el, -ei.

ćerxan, ~ă s. f. stea, stele.

ćero(s), ~ură s. m. cer, ~uri. v. și *Devel*

ćingar, ~a. s. f. scandal, ~uri.

ćoral adv. 1. hoțeste. 2. pe furiș, pe ascuns.

ćorr / o, -i, -e, -e adj. 1. sărac (~ă, ~i, ~e); amăr / ât (-âtă, -âți, -âte). 2. mizerabil (~ă, ~i, ~e).

ČH

čhe interj. fa!

čhinărel vb. 1. a rupe. 2. a sfâșia, 3. a tăia, 4. a toca.

čhumid / i, -ă. s. f. palm / ă, -e.

čhungr / i, -ă. s. f. 1. coadă, cozi, cosiț / ă, -e. 2. (fig.) rând, ~uri, coadă, cozi.

D

dandarel vb. a mușca.

derăv, ~a. s. f. mare, mări.

Devel, ~a. s. m. 1. Dumnezeu. 2. cer, ~uri.

demavel vb. a aplauda, a bate din palme.

dini / **pen** [-mos], -mata. s. m. cadou, ~uri; dar, ~uri.

diskriminàci / a, -e s. f. discrimin / are, -ări.

dīvesarel vb. a sărbători o zi.

dòsta adv. destul, suficient.

drabarn / i -ă s. f. 1. femei / e, -i care ghicește / ghicesc viitorul. 2. vrăjitoare, vrăjitoare.

drun, ~a. s. f. săgeată, săgeți.

durmilaj, ~a. s. m. toamnă.

duruvl-i, ~ă s. f. 1. bute, buți. 2. fluier, ~e.

dušel vb. a mulge.

E

edukàcia s. f. educație.

ekzàmen / o, -ură s. f. examen, ~e.

e-mail / o, -ură s. m. e-mail, -uri.

enăvardešto num. ord. invar. al nouăzecilea, a nouăzecea.

etnikan / o, -i, -e, -e adj. etnic (~ă, ~i, ~e).

F

famili / a, ~e. *s. f. famili / e, ~i.*

fiteśsav / o, -i, -e, -e *pron. nehot., adj. nehot. fiecare.*

fôr / o, -ură *s. m. oraș, ~e; târg, ~uri.*

G

gad, ~a. *s. m. cămașă, cămăși.*

gâlsen / o, -a **I.** *adj. galben.* **II.** *s. m. gâlsen / o, -ură galben (moneda de aur), ~i.*

gavorr / o, -e *s. m. (dim.) sătuleț, ~e; sătuc, ~uri.*

gavutn / o, ~i, ~e, ~e. **I.** *adj. săt / esc (-ească, -ești, -ești); rural (~ă, ~i, ~e).* **II.** *s. m. gavutn / o, -e. 1. săte / an, -ni. 2. țăran, ~i.*

gîv, ~a. *s. m. grâu.*

glăž / a, -e *s. f. sticl / ă, ~e.*

god / ă, -ă *s. f. 1. creier, ~e. 2. minte, minți; gândir / e, -i.*

grastăr / i, -ă. *s. m. herghelegi / u, ~i; grăjdar, ~i.*

gugli / pen [-mos], -mata. *s. m. 1. dulceață, dulcețuri. 2. dulce, dulciuri.*

guruvn / i - ă *s. f. vac / ă, ~i.*

X

xaben, xa(be)mata *s. m. 1. mâncare, mâncăruri. 2. aliment, ~e. 3. prânz, ~uri; dejun, ~uri.*

xacarel *vb. a pricepe; a percepe; a simți; a înțelege.*

xakaj, ~a. *s. m. drept, ~uri (la ceva).*

xamime *adj. invar. amestec / at (-ată, -ați, - ate).*

xanamik, ~a. *s. m. cuscr / u, ~i.*

xarnărel *vb. a scurta.*

xarr, ~a. *s. f. vale, văi.*

xastral *vb. a scăpa, a salva.*

xer, ~a. *s. m. măgar, ~i.*

xoxavi / pen, [-mos], [-mata] *s. m. minciun / ă, ~i.*

xol / i, ~ă *s. f. 1. (anat.) fiere; bil / ă, -e. 2. mâni / e, -i.; supăr / are, -ări; necăjir / e, -i.*

xor *adj. adânc (~ă, ~i).*

xoraxaj, ~a. *s. m. 1. turc, ~i. 2. rrom spoitor, rromi spoitori, cositorar, ~i.*

xulavi / pen[-mos], -mata. *s. m. 1. împărțir / e -i. 2.*

despărțir / e, -i. 3. pieptănătur / ă, -i. 4. deosebire / e, -i.

xunavn / i, -ă. *s. f. sap / ă, -e.*

xurăl *vb. a zbura.*

H

hej! *interj. hej!*

històri / a, -e *s. f. istori / e, -i.*

I

idè / a, -e *s. f. idee, idei.*

il / o, -e. [a] *s. m. inim / ă, -i.*

ingerel *vb. tr. 1. a duce. 2. a purta. 3. a conduce.*

intăl *1. prep. dincolo (de); peste. 2. adv. de dincolo de, dintr-acolo.*

inzarel *vb. a întinde.*

îta *interj. iată!*

izdral *vb. a tremura.*

iz *adv. ieri.*

Î

îl *art. hot., m. f., pl., nom. (var. pentru art. (l)e = le = e = il) îl grasta = (l)e grasta = le grasta.*

J

jag, ~a. *s. f. foc, ~uri.*

jekhi / pen [-mos], -mata. *s. m. 1. unitate, unități (numeric / ă, -e). 2. coeziun / e, -i. 3. (numărul) singular. 4. uniun / e, -i.*

jekhtone *num. ord. jekhto la caz. obl.; le ~ manușen pe primii oameni.*

jekhvar *num. adv. o dată.*

K

kabinèt / o, -ură *s. m. cabinet, ~e.*

kadava *pron., adj. dem., m., sg., nom. acesta.*

kadă *adv. 1. așa; la fel; 2. atunci.*

kajekh *pron., adj. nehot. vreunul, vreuna [da-jekh].*

kakav / i, -ă. *s. f. căld / are, -ări.*

kalărd / o, (-i, -e, -e). *adj. înnegr / it, (-ită, -iți, -ite).*

kami / pen [-mos], -mata. *s. m.* dorinț / ă, -e; vrere, vreri; dor, ~uri.; iubir / e, -i; dragoste.

karing I. *prep.* către, spre, (în)spre. **II.** *adv.* încotro, unde.

kaštutn / o,(-i, -e, -e). *adj.* din lemn.

kanral / o, -e. *1. s. m. (fig)* poliți / st, -ști. *2. adv.* kanral / o, (~i, ~e, ~e). spin / os (-oasă, -oși, -oase).

kingărel vb. *1.* a umezi. *2.* a uda. *3.* a muia.

kothar *adv.* de acolo.

kothe *adv.* acolo.

kovànc / a, -e *s. f.* nicoval / ă, -e.

kris, ~a. *s. f.* *1.* lege, legi. *2.* judec / ată, -ăți. *3.* rându / ală, -eli. *4.* tribunal, ~e.

kurk / o, -e. *s. m.* *1.* săptămân / ă, -i *2.* duminic / ă, -i.

KH

kham, ~a. *s. m.* soare, sori.

khanikaj *adv.* nicăieri.

khethanes *adv.* în comun, împreună.

khonik *pron. neg.* nimeni.

khur, ~ă *s. f.* *1.* călcâi, ~e. *2.* copit / ă, -e. *3.* toc, ~uri (încălțăminte).

L

labărd / o (-i, -e, -e). *adj.* utiliz / at (-ată, -ați, -ate); folos / it (-ită, -iți, -ite).

lačhari / pen [-mos], -mata. *s. m.* *1.* îmbunătățir / e, -i.; amelior / are, -ări. *2.* repar / are, -ări.

lavutâr / i, -ă. *s. m.* lăutar, ~i; instrument / ist, -iști.

lažan / o, (-i, -e, -e). *adj.* rușin / os, (-oasă, -oși, -oase); timid, (~ă, ~i, ~e).

ling, ~a. *s. m. (lingv.)* gen, ~uri.

lošal / o, -i, -e, -e *adj.* bucur / os (-oasă, -oși, -oase); vesel (~ă, ~i, ~e).

luludörr / i, -ă. *s. f. (dim.)* floriceică, floricele.

lùrd / o, -e *s. m.* sold / at, -ați.

M

màm / i, -ă. *s. f.* bunic / ă, -i.

mard / o, (-i, -e, -e). *adj.* băț / ut, (-ute, -uți, -ute).

maruth, ~a. *s. m.* nor, ~i.

maškarthemutn / o, -i, -e, -e *adj.* internațional (~ă, ~i, ~e).

melal / o, -i, -e, -e *adj.* murdar (~ă, ~i, ~e).

mest / o, -i, -e, -e *adj.* liber (~ă, ~i, ~e).

muxl / i, -ă. *s. f.* ceață.

N

našavd / o, -i, -e, -e *adj.* (iz)gon / it (-ită, -iți, -ite).

navărel vb. a numi, a denumi.

navn / i, -ă *s. f.* substantiv, ~e.

nijekh *pron. neg.* nimeni.

O

opralutn / o, -i, -e, -e *adj.* de sus, superi / or (-oară, -ori, -oare).

opre-tele *adv.* aproximativ.

organizàci / a, -e *s. f.* organizați / e, -i.

orsar *adv.* oricum.

P

palikerel vb. a mulțumi.

pàp / us, -ură *s. m.* bunic, ~i; moș, ~i.

pašasal vb. a zâmbi, a surâde.

patīv *s. f.* cinste, respect, onoare, stimă, considerație.

pètalo, pètala *s. m.* potcoavă, ~e.

pišot, ~a. *s. m.* foi, ~uri.

printisarel vb. a tipări.

PH

phandi / pen [-mos], mata *s. m.* *1.* legare, legări; legătur / ă, -i. *2.* pușcări / e, -i.

pheras, ~a. *s. m.* *1.* glum / ă, -e. *2.* cuvânt, cuvinte. *3.* vorb / ă, -e.

phov, ~ă *s. f.* sprânceană, sprâncene.

R

rangărel vb. a colora; a ilustra.

res, ~a. *s. f.* scop, ~uri; țel, ~uri.

rigărel vb. a împărți, a delimita.

runz *s. f.* curent electric.

RR

rroj, ~a. s. f. lingur / ă, -i.

rromanesθe adv. rromanes, în manieră rromă.

S

sad / o, -i, -e, -e adj. simplu (~ă, ~i, ~e).

salivâr / i, -ă. s. m. căpăstru.

sanărel vb. a subția.

sarsav / o, -i, -e, -e adj. pron. nehot. fiecare, oricare.

sasuj, ~a. s. f. soacr / ă, -e.

sastrâr / i, -ă. s. m. 1. fierar, ~i. 2. potcovar, ~i.

silaj, ~a. s. m. cleșt / e, -i.

stad / Ț, -ă s. f. șapcă, șepci; căciul / ă, -i; pălări / e, -i.

strafîn, ~a. s. f. fulger, ~e.

Ś

śajarel vb. a face posibil, a permite.

śand / o, -i, -e, -e adj. calm (~ă, ~i, ~e), blând (-ă, blânzi, ~e), liniștit (~ă, liniștiți, ~e).

śingal / o, -i, -e, -e I. adj. corn / ut (-ută, -uți, -ute). II. s. m. 1. jandarm, ~i. 2. polițist, polițiști.

śopn / i, -ă. s. f. scară, scări.

śunel vb. a auzi, a asculta, a audia.

T

tàbor / o, -ură s. m. tabără, tabere; șatr / ă, -e.

telutn / o, -i, -e, -e adj. inferi / or (-oară, -ori, -oare), de jos.

telal prep. sub.

tover, ~a. s. m. secur / e, -i.; top / or, -oare.

traś, ~a. s. f. 1. frică. 2. temer / e, -i.

truj, ~a. s. f. roată, roți.

trujarel vb. a încercui, a înconjura, a da roată / ocol.

TH

tham / i, -ă s.f. leg / e, -i.

thanutn / o, -i, -e, -e adj. subst. I. loca / l (~ă, ~i, ~e). II. s. m. localni / c, -i.

them, ~a. s. m. țară, țări.

U

uć / o, -i, -e, -e adj. înalt, (înaltă, înalți, înalte).

užărel vb. a curăța; a face curat.

V

varekana adv. cândva; câteodată.

vastn / o, -i, -e, -e adj. import / ant, (-antă, -anți, -ante).

vàz / i, -ă. s. f. câmp, ~uri; livadă, livezi.

vras, ~a. s. m. abur, ~i.

vunžil / o, -i, -e, -e adj. dat / or (-oare, -ori, -oare).

Z

zlag, ~a s. f. cercel, cercei.

zumavi / pen [-mos], -mata s. m. prob / ă, -e; încerc / are, -ări.

Ž

žukerd / o, -i, -e, -e adj. aștept / at, (-ată, -ați, -ate).

žutisarel vb. a ajuta.

З

zamutr / o, -e s. m. giner / e, -i.

živutr / o, -e s. m. ființ / ă, -e; animal, ~e; viet / ate, -ăți.

zut, ~a. s. m. evreu, evrei.

zut / o, -e s. m. perech / e, -i.

Rumunikano - rromano dikcionàro

(e lava vi e fòrme maladie anθ-o školutno lil)

A

acasă *adv.* khere.

acestea / aceștia *pron., adj. dem.* kadala [*var:* adala, akala, gadala, kadola, kala].

acoperi *vb.* 1. (el / ea acoperă) učarel. 2. (a pune acoperișul) čhatlărel.

actual (~ă, ~i, ~e) *adj.* akanutn / o (-i, -e, -e).

acuza *vb.* došalărel.

adânc (~ă, ~i, ~e) *adj.* xor (*inv.*).

aduna *vb.* kidel.

alături *adv.* pašal, paše.

alun, ~i. *s. m.* (i) pendexlin, ~a.

aplauda (el / ea aplaudă) *vb.* 1. demavel [*var:* demel]. 2. marel e vasta.

astăzi *adv.* avdīves [*var:* adīves].

auz / it (-ită, -iți, -ite) *adj.* (a)šund / o (-i, -e, -e).

Ă

ăia *pron.* kodola.

ăla *pron.* kodova.

ăsta *pron.* kadava.

ăștia *pron.* kadala.

B

bătrân (~ă, ~i, ~e) *adj.* phur / o (-i, -e, -e).

bea *vb.* piel [*var:* pel].

blestem, ~e. *s.n.* arman, ~ă / armaja.

bog / at (-ată, -ați, -ate) *adj.* barval / o (-i, -e, -e).

botez, ~uri. *s.n.* (o) boli / pen [-mos], -mata.

bulibaș / ă, -i *s. m.* e rromenqo šerutno.

C

caia, -caele (*cui de potcoavă*) *s. f.* čandr / o, -e.

capr / ă, -e *s. f.* (i) buzna / i, -ă.

car, ~e. *s. n.* (o) vurdon, ~a.

cărbun / e, -i. *s. m.* (o) angar, ~a.

către *prep.* karing.

cinst / it (-ită, iți, ite) *adj.* patīval / o (-i, -e, -e).

citi (el / ea citește) *vb.* drabarel, čitil, gin(av)el.

coleg, ~i. *s. m.* 1. kolèg / o, -ură. 2. (o) amal, ~a.

cort, ~uri. *s.n.* 1. (*la căld.*) čàxr / a, -e. 2. (*la ursari*, dar și *la căld.*) katùn / a, -e.

D

dacă *conj.* te, kana.

dansator, ~i. *s. m.* kheln / o, -e.

datori / e, -i. *s. f.* dut / ȳ, -ă.

deșt / ept (-captă, -epti, -epte) *adj.* godăver (*inv.*).

doar *adv.* nùma(j), fèri / fèrdi.

dumneavoastră *pron. pers.* Tume; *Domniile Voastre*; Tumare Rajimata.

dușmăni / e, -i. *s. f.* (o) biamali / pen [-mos], -mata.

E

egal (~ă, ~i, ~e) *adj.* barrabarr (*inv.*).

eliber / are, -ări *s. f.* (o) vestări / pen [-mos], -mata.

existent / ă, -e *s. f.* 1. (o) isi / pen [-mos], -mata. 2. (o) traja / o, - ură.

extern, (~ă, ~i, ~e). *adj.* avrikan / o, (-i, -e, -e).

F

farfuri / e, -i. *s. f.* 1. (castron) čar / o, -e. 2. (o) tiări, -ă.

farmec, ~e. *s. n.* (i) šuk, ~ă.

folosi (el / ea folosește) *vb.* 1. labărel. 2. istemal.

frățeste *adv.* phralikanes(θe).

fulger, ~e. *s. n.* 1. (i) strafin, ~a. 2. e Devlesqi jag.

G

gazet / ă, -e. *s. f.* žurnàl / o, -ură.

geam, ~uri. *s. n.* valin, ~ă.

grădiniț / ă, -e *s. f.* (*învăț.*) 1. angliškòla, -e. 2. (i) xurdelin. 3. (*dim.* <bar) baròrr / i, -ă.

grăun / te, -ți *s. m.* (i) kukin, ~a.

guvern, ~e. *s. n.* 1. (o) govèrn / o, -ură. 2. (o) raji / pen [-mos], -mata.

H

hain, (~ă, ~i, ~e). *adj.* zungal / o (-i, -e, -e).
harnic, (~ă, ~i, ~e). *adj.* butărn / o (-i, -e, -e).
hățuri *s.n., pl.* cirditōră.

I

iapă, iepe *s. f.* (i) grastn / i, -ă.
iepur / e, -i. *s. m.* (o) šošoj, ~a.
illegal (~ă, ~i, ~e). *adj.* 1. bithamikan / o, (-i, -e, -e). 2. bilegàlo (*invar.*).
izgoni (el / ea izgonește) *vb.* našărel; našavel; pàldel.

Î

împăr / at, -ați *s. m.* (o) thagar, ~a; ražn / o, -e.
îndrăzn / eț (-eață, -eți, -ețe) *adj.* 1. tromal / o, (-i, -e, -e). 2. ilvaž (*inv.*).
îndurer / at (-ată, -ați, -ate). *adj.* dukhavd / o (-i, -e, -e).
înjurătur / ă, -i *s. f.* (o) kuši / pen [-mos], -mata.

J

jura (el / ea jură) *vb.* 1. xal solax. 2. xasovel.
justiție *s. f.* (o) thami / pen [-mos].

L

lacrim / ă, -i *s. f.* (i) asvin, ~ă [*pl.* asva].
leg / e, -i. *s. f.* (i) legi / a, -e; (o) kanòn / o, -ură; (i) kris, ~a.; (i) tham / i, -ă.
localnic (~ă, ~i, ~e). *adj.* thanutn / o, (-i, -e, -e).
lovitur / ă, -i *s. f.* (i) čamedin / i, -ă; (i) dab, ~a.

M

mărăcin / e, -i. *s. m.* kanr / o, -e.
măsur / are, -ări *s. f.* (o) mapi / pen [-mos], -mata.
mătura (el / ea mătură) *vb.* šilavel / šilavel, šulavel.
mir / are, -ări *s. f.* (o) opralazbali / pen [-mos], -mata.
murdar, (~ă, ~i, ~e). *adj.* melal / o (-i, -e, -e).

N

naș, ~i. *s. m.* kirv / o, -e.
necinst / it (-tă, -iți, -ite) *adj.* žuklăn / o (-i, -e, -e).

necredinci / os (-oasă, -oși, -oase) *adj.* bipatřval / o (-i, -e, -e).

numi (el / ea se numește) *vb.* anavărel pes; bučhol.

O

obliga (el / ea obligă) *vb.* dutřsarel.
odihni *vb.* (el / ea se odihnește) dinglöl.
omorî (el / ea omoară) *vb.* mudarel.
opri (el / ea oprește) *vb.* 1. ačhavel. 2. terdövel.
oricare *pron. nehot.* varesav / o (-i, -e, -e).
ostaș, ~i. *s. m.* 1. xelavd / o, -e. 2. lürd / o, -ură.

P

pagub / ă, -e *s. f.* (o) ziand, ~a.
pantalón, ~i. *s. m.* (i) kàlc / a, -e; (e) xoleva.
pantof, ~i. *s. m.* (i / o) tirax, ~a.
pădurar, ~i. *s. m.* (o) vešar / i, -ă.; vešn / o, -e.
pedeapsă, pedepse *s. f.* (i) pun / i, -ă.
plăcint / ă, -e *s. f.* marikl / i, -ă.
prejudec / ată, -ăți *s. f.* (o) anglokrisi / pen [-mos], -mata.

R

rapid *adv.* sig.
răspuns, ~uri. *s. n.* (o) angledi / pen [-mos], -mata.
repara (el / ea repară) *vb.* lačharel.
rezultat, ~e. *s. n.* (o) resi / pen [-mos], -mata.
rușine *s. f.* (i) laž [*var.* (o) lažavo].

S

săgeată, săgeți *s. f.* (i) drun, ~a.
sărbăt / oare, -ori *s. f.* (o) barodřves, ~a.
sclav, ~i. *s. m.* 1. (o) sklāv / o, -ură. 2. bimestutn / o, -e.
scop, ~uri. *s. n.* (i) res, ~a.
scump (~ă, ~i, ~e). *adj.* kuć (*inv.*).

Ș

șans / ă, -e *s. f.* kismèta /, -e; (o) baxti / pen [-mos], -mata; (i) phendl / i, -ă; (i) šàns / a, -e.
șterge (el / ea șterge) *vb.* khosel.

T

târg, ~uri. *s. n.* 1. (o) pàzar / i, -ă. 2. (i) diz, ~a.

totdeauna *adv.* savaxt.

traduce (el / ea traduce) *vb.* 1. amboldel. 2. nakhavel. 3. irinel (i čhib).

tremura (el / ea tremură) *vb.* 1. rasinel. 2. izdral.

tunde (el / ea tunde) *vb.* muravel.

turm / ă, -e *s. f.* (o) čhund, ~a.

Ț

țară, țări *s. f.* (o) them, ~a; (i) phuv, ~a [-ă].

țigară, țăgări *s. f.* (i) drabul / i, -ă; (i) thuval / i, -ă; (i) cirdutn / i, -ă.

U

a ucide (el / ea ucide) *vb.* mudarel.

uita (el / ea uită) *vb.* bistrel / bistarel.

umbr / ă, -e *s. f.* (i) učal, ~a.

V

vecin (~ă, ~i, ~e). *adj.* perutn / o (-i, -e, -e).

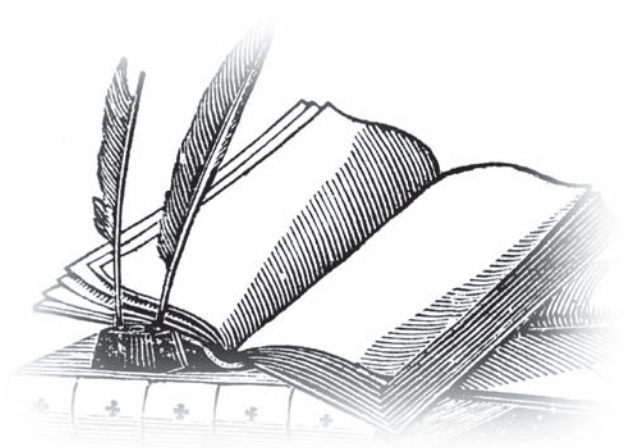
veșnic (~ă, ~i, ~e). *adj.* savaxtutn / o (-i, -e, -e).

vrabie, vrăbii *s. f.* (i) čirikl / i, -ă.

vreun, vreo *adj. pron. nehot.* kha-jekh; da-jekh.

Z

zid, ~uri. *s. n.* 1. (o) zìd / o, -ură. 2. (o) duvar, ~a. 3. (o) barrang, ~a.

O ANDER

O romano himno, <i>Gelem, gelem</i>	4
O jekhto školaqo dīves	5
O romano them	9
O Veśorro	15
O godăver čhavorro	21
O baśavno	25
Suno fală man	30
O kaştàri thaj pesqo suno	33
O Kalo, murro amal	37
I Delia Grigore	41
K-o abăv	44
O sastrări	48
O gilavno	51
I Baxt thaj i Godī, tha' vi i Godī thaj i Baxt	55
Pherdile sune!	59
O dinipen	63
E dośale love	67
Sar keres, kadă arakhes	70
E čhajaqi kris	73
Lilorre k-ël amala	77
O lùrdo	80
O terno, le love thaj o phuro	84
3av vi me škòlaθe!	87
Mirri mami, i drabarni	90
O drabarno	94
Te siklōvas vi maj but! Alosaripnasqe tèkstură (o prezentisaripen thaj e alosarimata si kerde kaθar o Gheorghe Sarău)	97
Rromano – rumunikano dikcionàro	109
Rumunikano - rromano dikcionàro	113

Lucrare realizată și tipărită în 8.000 de exemplare
cu sprijinul Reprezentanței UNICEF în România, cu fonduri
oferite de Comitetul Național German pentru UNICEF.

ISBN: 978-973-1733-09-8

Editura: **VANEMONDE**